

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KATEDRA

VAIDA NEMČINSKAITĖ
EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS
MAGISTRANTŪROS NUOLATINIŲ STUDIJŲ PROGRAMA

UŽSIENIEČIŲ PAVARDŽIŲ RAŠYMAS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS ĮTAKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Lekt. Katažyna Mikša

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. VARDŲ SAMPRATA IR TEISĖ Į VARDĄ.....	6
1.1. Vardo sąvoka, prigimtis ir funkcijos	6
1.2. Vardo vieta kalbos sistemoje – metodas užsieniečių pavardžių rašymui reglamentuoti.....	8
1.3. Teisė į vardą.....	10
2. REGLAMENTAVIMAS PAVARDŽIŲ SRITYJE.....	15
2.1. Teisės į vardą ir pavardžių rašymo reglamentavimas tarptautinėje teisėje.....	15
2.2. Teisės į vardą ir pavardžių rašymo reglamentavimas ES teisėje	18
2.2.1. Pavardžių reglamentavimo įtaka ekonominėms laisvėms.....	20
2.2.2. Teisė į pavardę ir privataus gyvenimo neliečiamumas: žmogaus teisių nuostatos ES teisėje.....	21
2.2.3. Civilinės būklės aktų pripažinimas ES: <i>de lege ferenda</i>	22
2.3. Teisės į vardą ir pavardžių rašymo reglamentavimas Lietuvos Respublikos teisėje	25
3. ESTT JURISPRUDENCIJA PAVARDŽIŲ SRITYJE.....	30
3.1. Pagrindinių laisvių apsauga: teisės į pavardę garantas.....	30
3.2. Nuo pagrindinių laisvių apsaugos link nacionalinio identiteto: <i>Sayn-Wittgenstein</i> ir <i>Runevič-Vardyn</i> bylos	37
3.3. Valstybinės kalbos apsaugos intereso ribos: kritiškas požiūris	42
4. EŽTT JURISPRUDENCIJA PAVARDŽIŲ SRITYJE	45
4.1. Privataus gyvenimo neliečiamumas ir teisė į vardą	45
4.2. Valstybinė kalba kaip teisės į vardą ribojimo pagrindas	47
4.3. EŽTT jurisprudencijos kritika.....	50
IŠVADOS.....	53
REKOMENDACIJOS	54
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	55
SANTRAUKA.....	62
SUMMARY	63

IVADAS

*“Perder nosso nome é como perder nossa sombra;
ser somente nosso nome é reduzirmo-nos a ser sombra”¹*

-Octavio Paz-

Pastaruojų metu netyla ginčai dėl užsieniečių pavardžių pateikimo priimančiosios valstybės kalba ir dėl jų vietos kalbos sistemoje. Užsieniečių pavardžių rašymo klausimas paprastai kyla, atsiradus poreikiui užrašyti kitos valstybės piliečio ar asmens be pilietybės, laikinai ar nuolatos esančio atitinkamos valstybės teritorijoje, arba asmens, tampančio valstybės piliečiu, tačiau prieš tai turėjusio kitos valstybės pilietybę, pavardę. Tačiau faktiškai tokių situacijų spektras yra kur kas platesnis. Problemų atsiranda ir tada, kai valstybės piliečiai sudaro santuokas su užsieniečiais bei perima jų pavardes. Taip pat gali kilti keblumų dėl vaikų, gimusių skirtingų valstybių piliečių šeimose, pavardžių rašymo. Todėl šiame darbe užsieniečių pavardžių rašymas bus suprantamas plačiai ir apims visas minėtas situacijas. Tam tikrais atvejais rašybos problemų gali kelti ne tik pavardė, bet ir vardas. Varde lygiai taip pat kaip ir pavardėje gali būti rašmenų, kurių nėra priimančiosios valstybės abėcėlėje. Todėl šiame darbe vardo sąvoka turėtų būti aiškinama plačiai, t. y. kaip žyminti asmens vardą ir pavardę, išskyrus konkrečiai įvardytus atvejus. Darbe analizuojama vardo samprata, jo funkcijos ir ypatybės. Aptariama vardo vieta kalbos sistemoje, taip pat skiriamas didelis dėmesys teisės į vardą analizei. Siekiant išsiaiškinti pavardžių reglamentavimo ypatumus, pateikiama tarptautinių, Europos Sąjungos (toliau – ES) ir nacionalinių teisės aktų analizė. Taip pat darbe analizuojama Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika pavardžių srityje. Rašant darbą remiamasi E. L. Fermé, H. B. Jernudd, P. Lagarde, W. Van Langendonck, M. Lehmann, M. D. Ortiz Vidal, A. M. Redondo García, G. Rossolillo ir kitų užsienio autorių darbais. Mokslinės literatūros lietuvių kalba, nagrinėjančios pavardžių rašymo klausimus teisiniu aspektu kol kas praktiškai nėra.

Ištirtumas. Apie užsieniečių pavardžių rašymą kalbininkai pradėjo rašyti pakankamai seniai. Nepaisant nuomonių įvairovės, galima įžvelgti tendenciją, jog nuo originalios užsieniečių pavardžių rašybos buvo linkstama prie nacionalinei kalbai „draugiškos“, o po to vėl grįžtama prie originalios. Tačiau tenka pripažinti, kad išsamesnių straipsnių ar tyrinėjimų teisiniu aspektu vis dar stinga. Nuomonės pareikštos tik dėl pavienių teorinių aspektų. Tokia situacija sietina su visai neseniai išaugusiu temos aktualumu, kuris susijęs su augančia integracija, prie kurios prisideda ir ES.

¹ Vertimas į lietuvių kalbą: Prarasti vardą – tai tas pats, kas prarasti savo šešėlį; būti tik vardu – tai sumažėti iki šešėlio. Vertimas autorės. Paz, O. *Tradução: Literatura e Literalidade*. Belo Horizonte: FALE/UFMG, 2009, p. 21.

Temos aktualumas ir naujumas. Laisvas asmenų judėjimas yra vienas svarbiausių bendrosios rinkos elementų. Dėl to pastaruoju metu ES žmonės ne tik laisvai keliauja, bet ir dažnai keičia gyvenamąją bei darbo šalį. Gyvenimas darosi atviresnis ir demokratiškesnis, žmonės tuokiasi nežiūrėdami į pilietybę. Daugėjant skirtingų šalių piliečių santuokų, atsiranda vis daugiau atvejų, kai žmonos, vyro ar vaiko pavardė rašoma kitaip nei sutuoktinio ar tėvo. Kiekvienoje šalyje kitaip rašant žmogaus vardą ir pavardę būtų nuolat keičiama jo tapatybė. Pastaruoju metu dėl ES gyventojų mobilumo iškilo nemažai asmenvardžių vartojimo dokumentuose problemų, kurių esmė yra asmens teisių ir kai kurių teisės normų sankirta.² Vis dažniau žmonės kreipiasi į teismus, prašydami išaiškinti, ar jie buvo diskriminuojami pavardės atžvilgiu, ar netaisyklingas pavardės rašymas yra teisės į privatų gyvenimą pažeidimas, ar nebuvo ribojamos Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) garantuojamos pagrindinės laisvės. Šiuo atžvilgiu ypač aktualios visai neseniai ESTT nagrinėtos *Sayn-Wittgenstein*³ ir *Runevič-Vardyn*⁴ bylos, kurios doktrinoje dar nėra analizuotos. Užsieniečių pavardžių rašymo aktualumą rodo ir tai, kad Stokholmo programos veiksmų plane numatyta parengti teisės akto projektą dėl tam tikrų civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimo, siekiant, kad vienoje valstybėje narėje suteiktas teisinis statusas kitoje valstybėje narėje būtų pripažįstamas kaip turintis tokias pat teises pasekmes.⁵ Iš esmės ši iniciatyva rodo, kad skirtingas užsieniečių pavardžių rašymas ES yra suvokiamas kaip galintis kelti rimtų problemų, todėl dedamos pastangos spręsti šiuos klausimus bendrų ES teisės aktų pagalba.

Temos problema. Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – VLKK) yra išaiškinusi, kad asmenvardis yra unikalus konkretaus asmens tapatybės žymuo, todėl vienoje valstybėje kaip nors pakeičiant kitos valstybės įteisintus asmens vardo ir pavardės įrašus to asmens dokumentuose, gali būti ne tik pažeidžiamos žmogaus teisės, bet ir sudaroma sunkumų asmeniui migruojant iš vienos valstybės į kitą mokslo, darbo ar asmeniniais reikalais – gali kilti papildomų problemų norint įrodyti asmens tapatybę.⁶ Egzistuojanti polemika dėl pavardžių rašymo leidžia išskirti dvi stovyklas – manančius, kad asmenvardžiai nekraipytini ir neverstini į kitas kalbas, ir besilaikančius nuomonės, kad bet kokios kalbos asmenvardis turi būti derinamas prie kalbos, kuria jis vartojamas. Valstybės narės, pritariančios pirmajai pozicijai, užsieniečių pavardes rašo taip, kaip nurodytos jų pase, besilaikančios antrosios pozicijos – taip, kaip savo piliečių. Tokiu

² Valstybinės kalbos politikos 2009-2013 m. gairių projektas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-20]. <<http://www.vlkk.lt/lit/10110>>.

³ Case C-208/09, *Sayn-Wittgenstein v Landeshauptmann von Wien* [2010] ECR I-0000.

⁴ Case C-391/09, *Malgožata Runevič-Vardyn and Lukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija and Others* [2011] ECR I-0000.

⁵ *Ibid.*

⁶ Išsamus atsakymas į kreipimąsi „Daugiau dėmesio teisei lietuvių kalbos apsaugai!“. *Valstybinė lietuvių kalbos komisija* [interaktyvus]. 2008-01-14 [žiūrėta 2011-01-20]. <<http://www.vlkk.lt/lit/naujienos/naujiena.1002.html>>.

atveju į pagalbą yra pasitelkiami transliteracijos⁷, transkripcijos⁸ ar adaptacijos⁹ metodai, kurių naudojimas yra sudėtingas ir kelia grėsmę pernelyg pakeisti, iškraipyti pavardes, tokiu būdu sukeliant rimtų identifikavimo problemų. Vartojant originalias pavardžių formas, galima sudėtinga situacija, kai valstybės kalbos rašmenyse nėra kitoms kalboms būdingų diakritinių ženklų,¹⁰ ligatūrų¹¹ ar kitų lotynų abėcėlės rašmenų modifikacijų. Taigi visi minėti metodai turi tiek trūkumų, tiek privalumų. Siekiant pasirinkti tinkamiausią reikalinga detali analizė. ES nesant vieningo teisės akto, sudėtinga nustatyti konkretaus reglamentavimo atitikimą ES *acquis*.

Metodai. Rašant šį darbą, pasirinktai temai atskleisti ir iškeltam tikslui pasiekti, remtasi įvairiais mokslinio tyrimo metodais: istoriniu, lyginamuoju, loginiu, sisteminės bei bylų analizės metodais.

Darbo objektas. Šio darbo objektas – užsieniečių pavardžių rašymas priimančiojoje valstybėje pagal tarptautinę, ES ir nacionalinę teisę.

Darbo dalykas. Šio darbo dalykas – teisės aktai, teismų praktika ir mokslinė doktrina, susijusi su užsieniečių pavardžių rašymu.

Hipotezė. Atsižvelgiant į tai, jog gyvenimas ES darosi atviresnis ir demokratiškesnis, o asmenų judėjimas ES erdvėje tampa kasdieniu reiškiniu, nevienodas asmens pavardės rašymas valstybėse narėse gali sudaryti sąlygas nepagrįstam ES piliečių laisvių ir teisių ribojimui.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas – remiantis mokslinės literatūros, teisės aktų bei teismų praktikos analize, nustatyti optimalų užsieniečių pavardžių rašymo reglamentavimą, ypatingai atsižvelgiant į ES piliečiams garantuojamas laisves ir pagrindines teises.

Siekiant darbo tikslo keliami tokie **uždaviniai**:

- remiantis mokslinės literatūros analize, atskleisti vardo sampratą ir vietą kalbos sistemoje bei teisės į vardą turinį;
- nustatyti pagrindinius pavardžių reglamentavimo ypatumus tarptautiniame, ES ir Lietuvos Respublikos (toliau – LR) lygmenyse;
- nustatyti teisės į vardą ir privataus gyvenimo neliečiamumo bei SESV garantuojamų pagrindinių laisvių ir užsieniečių pavardžių rašymo santykį;
- išanalizuoti ESTT ir EŽTT praktiką, susijusią su užsieniečių pavardžių rašymu, ir nustatyti pagrindines tendencijas šioje srityje.

⁷ *Transliteracija* (lot. *trans* „per“ + *littera* „raidė“) – vienu raidynu parašyto teksto ar jo dalių perteikimą kitu raidynu.

⁸ *Transkripcija* (lot. *transcriptio* – perrašymas) – tikslus kalbos garsų parašymas pagal tarimą iš vieno raidyno į kitą.

⁹ *Adaptacija* (lot. *adaptatio* – pritaikymas, priderinimas) – asmenvardžių perrašymas pagal tarimą, kai naudojamas raidynas sutampa. Paprastai tokiu atveju pridamos kalbai būdingos galūnės.

¹⁰ *Diakritinis ženklas* – grafinis elementas, kuris naudojamas daugelyje lotynų abėcėlė turinčių kalbų ir gali būti rašomas virš raidės, po raide, šalia ar skersai jos, dėl ko keičiasi tarimas ar net atsiranda papildoma raidė.

¹¹ *Ligatūra* – yra dviejų grafemų sujungimas, siekiant iš jų sudaryti vieną naują, kuri laikoma atskiru rašmeniu arba ne (pavyzdžiui, „OE“ tampa „Œ“).

1. VARDO SAMPRATA IR TEISĖ Į VARDA

1.1. Vardo sąvoka, prigimtis ir funkcijos

Pačia bendriausia prasme vardas yra suvokiamas kaip asmens pavadinimas, paprastai duodamas gimus, o pavardė – kaip paveldimas asmens pavadinimas.¹² Pažymėtina, kad šiame darbe vardo sąvoka bus vartojama kaip kompleksinė kategorija, apimanti tiek vardą (siaurąja prasme), tiek pavardę, išskyrus konkrečiai įvardytus atvejus. Todėl teisė į vardą šio darbo kontekste taip pat turėtų būti aiškinama plačiai: kaip apimanti teisę į pavardę. Siekiant geriau suvokti vardo specifiką, būtinas detalesnis šios sąvokos nagrinėjimas.

Kaip teigia A. M. Redondo García, vardas yra pirmasis identifikacinis elementas, lemiantis individo socialinio gyvenimo pradžia, o būtent trečiųjų asmenų individualumo pripažinimą ir galimybę būti išskirtam iš kitų subjektų.¹³ Pasak L. Diez Picazo, vardas nėra vien skiriamasis asmens ženklas, tai taip pat – priemonė, idealiai atspindinti asmens socialines ir moralines savybes.¹⁴ Dėl šios priežasties vardo apsauga yra kartu ir asmenybės apsauga, tiek fizinio, tiek moralinio bei socialinio asmens individualumo atžvilgiu. Taigi vardas sudaro kiekvieno asmens subjektiškumo bei garbės ir orumo dalį. Šiais laikais jis suvokiamas ne vien kaip nurodantis asmenį, bet yra ir oficialių institucijų įteisintas tam tikrai bendruomenei priklausančio žmogaus esminis požymis, kurio tinkamu vartojimu rūpinasi tarptautinė teisė.¹⁵

Jeigu vardą suprantame kaip asmens tapatybės elementą ar simbolį, tuomet kiekvienam asmeniui turėtų būti garantuojama teisė turėti tą vardą, su kuriuo asmuo save identifikuoja, nepriklausomai nuo asmens integravimosi į tam tikrą šeimą ar valstybės noro suteikti asmeniui kitokį vardą. G. Rossolillo nurodo vardo tęstinumo laike svarbą.¹⁶ Tokio pat požiūrio laikosi ir Italijos Konstitucinis Teismas, pripažinęs asmens, kurio vardas prieš jo valią buvo pakeistas Italijos civilinės būklės aktų registre, teisę išlaikyti originalią vardo formą.¹⁷ Toks sprendimas buvo pagrįstas faktu, kad vardas jau buvo tapęs asmenybės dalimi.

Nors vardas yra asmens tapatybės dalis ir priklauso konkrečiam asmeniui, tačiau tam tikrais atvejais, pvz., norint jį pasikeisti, yra būtinas valdžios institucijų pritarimas ar patvirtinimas. Tokia situacija demonstruoja dvigubą vardo prigimtį. Kitaip tariant, vardas yra

¹² *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. Vilnius, 2000 [žiūrėta 2010-09-28]. <<http://www.lki.lt/dlkz/>>.

¹³ Redondo García, A. M. El derecho constitucional al nombre. *Revista jurídica de Castilla y León*. Valladolid: Junta de Castilla y León, 2005, p. 65.

¹⁴ Diez Picazo, L., Gullón, A. *Sistema de Derecho Civil: Introducción, derecho de la persona, autonomía privada, persona jurídica*. Madrid: Tecnos, 2004, p. 365.

¹⁵ Langendonck van Willy. *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2007, p. 189.

¹⁶ Rossolillo, G. Personal Identity at a Crossroad Between Private International Law, International Protection of Human Rights and EU Law. *Yearbook of Private International Law*. 2009, 11: 143–156.

¹⁷ *Ibid.*, p. 143.

kategorija, egzistuojanti „privatumo“ ir „viešumo sankirtoje“.¹⁸ Teisės pasikeisti ar pasirinkti vardą apribojimais, nustatomi valstybės, siaurina asmens privatumo zoną. Viešas interesas paprastai pasireiškia kaip poreikis identifikuoti tam tikrą asmenį visuomenėje. Tačiau kai kurie mokslininkai išvelgia ir kitokį viešumo aspektą. H. E. Deluzain teigia, kad vardo įgijimas taip pat yra ir netiesioginis asmens susitarimas su visuomene.¹⁹ Gaudamas vardą, asmuo netiesiogiai sutinka būti visuomenės nariu ir laikytis jos taisyklių bei papročių. Pasak H. E. Deluzain, vardo kaip sandorio su visuomene pobūdį iliustruoja JAV baudžiamojoje sistemoje egzistuojanti praktika, pagal kurią nuteistųjų vardai keičiami numeriais.²⁰ Taip pasireiškia visuomenės atsakas į sutarties su visuomene, kurią išreiškia vardas, sulaužymą. Todėl tokie asmenys praranda teisę į tapatybę ir kitas privilegijas, suteikiamas vardo. Iš to logiškai seka, kad asmenvardis yra ne tik konkretaus asmens, bet ir kultūrinės grupės, kuriai priklauso tas asmuo, žymuo.

Pasak J. H. Bjorn, savavališkai keisdami ar kokiu nors būdu iškraipydami asmens vardą, kaip unikalų jo žymenį, pažeidžiame to asmens teises.²¹ Yra pastebima, kad daugelis žmonių stengiasi tinkamai ištarti kito asmens vardą. Šio susirūpinimo priežastis, pasak H. E. Deluzain, yra ta, jog paprastai žmonės piktinasi ir jautriai reaguoja į neteisingą savo vardo tarimą, nes neteisingas vardo tarimas iškraipo asmens tapatybę.²² Tas pats pasakytina ir apie neteisingą asmens vardo ar pavardės užrašymą. Žmogaus teisių pažeidimo konfliktas dar ryškesnis, kai asmeniui kultūriniais sumetimais liepiama ar įsakoma vienaip ar kitaip pasikeisti savo vardą ar pavardę.

Pavardės svarbą išreiškia ir mokslinėje literatūroje pripažįstamas pavardės daugiafunkcionalumas. Doktrinoje yra įvairių nuomonių, apibrėžiant vardo funkcijas. Paprastai teigiama, kad vardo reikšmė atsiskleidžia trimis aspektais: identifikuoja asmenį, nurodo jo vietą šeimoje bei kvalifikuoja jį santykiuose su trečiaisiais asmenimis – tiek privačiais, tiek viešaisiais.²³ Stabilumas padeda vardui pasiekti jam keliamų uždavinių: individualizavimo ir identifikavimo. Todėl gali būti pakeistas, tik esant itin svariems teisėtiems motyvams.²⁴ M. Lehmann išskiria tikslus, kuriems tarnauja vardas:²⁵

¹⁸ Gross, A. M. Rights and Normalization: A Critical Study of European Human Rights Case Law on the Choice and Change of Names. *Harvard Human Rights Journal*. 1996, 9: 269–284.

¹⁹ Deluzain, H. E. Names and Personal Identity. *Behind the Name* [interaktyvus]. 1996 [žiūrėta 2011-09-06]. <<http://www.behindthename.com/articles/2.php>>.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Jernudd, H. B. Personal Names and Human Rights. *Linguistic Human Right: overcoming linguistic discrimination*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1995, p. 121–132.

²² Deluzain, H. E., *op. cit.*

²³ Redondo García, A. M., *supra* note 13, p. 68.

²⁴ Fermé, E. L. El Nombre de las Personas Físicas en el Derecho Internacional Privado. *Anuario Argentino de Derecho Internacional*. Córdoba: Asociación Argentina de Derecho Internacional, 1999, p. 39.

²⁵ Lehmann, M. What's in a name? *Grunkin-Paul and Beyond*. *Yearbook of Private International Law*. 2008, 10: 135–164.

➤ Vardas yra tapatybės pagrindas. Yra žmonių taip prisirišusių prie savo vardo, kad nori jį išlaikyti net po santuokos. Kiti asmenys siekia pakeisti savo tapatybę, pasikeisdami vardą nauju. Vardas nėra vien tai, kaip asmuo yra vadinamas. Jis yra asmenybės dalis;

➤ Pavardė atspindi asmens integraciją į konkrečią šeimą. Bendra šeimos pavardė yra svarbus šeimą vienijantis elementas;

➤ Vardas tarnauja kaip identifikavimo priemonė. Dėl to šioje srityje yra ryškus valstybės interesas. Jei nebūtų vardo, būtų neįmanoma apibrėžti, kas turi mokėti mokesčius, kas turi teisę balsuoti ir panašiai. Taigi vardas taip pat gali būti laikomas asmens statuso dalimi;

➤ Vardas yra akivaizdus ženklas, rodantis asmens integraciją visuomenėje. Tai itin aktualu imigrantams, kuriems gali kilti keblumų dėl to, kad jų vardas yra blogai ištiriamas ar užrašomas.

Galima pastebėti, kad šie tikslai yra ne kas kita, o elementai detalizuojantys pagrindines vardo funkcijas: asmens individualizavimą ir identifikavimą. Pakankamai seniai suvoktas vardo reikšmingumas lėmė tai, kad jis tapo teisinio reglamentavimo dalimi.

1.2. Vardo vieta kalbos sistemoje – metodas užsieniečių pavardžių rašymui reglamentuoti

Išnagrinėjus vardo funkcijas ir atskleidus jo glaudų santykį su asmens tapatybe, išlieka klausimas, kokią vietą vardas užima kalbos sistemoje. Požiūris į šį klausimą paprastai yra vienu iš pagrindinių argumentų, grindžiant poziciją dėl užsieniečių pavardžių rašymo.

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad asmenvardžiai yra tarpdalykinis objektas – jie nagrinėjami lingvistiniu, filosofiniu, neurolingvistiniu, sociolingvistiniu ir geografiniu požiūriais.²⁶ VLKK teigia, kad asmenvardžiai nereiškia sąvokų ir neturi leksinės reikšmės, kadangi vienos kalbos asmenvardžiai nelaikytini juos vartojančios kitos kalbos sistemos dalimi, todėl neturėtų būti keičiami iškreipiant tikrąją jų denotacinę reikšmę.²⁷ Kitaip tariant, VLKK pritaria, kad kitų šalių piliečių asmenvardžiai LR išduodamuose dokumentuose paraidžiui būtų nurašomi iš atitinkamos šalies piliečio paso, kadangi toks asmenvardžių rašymas lietuvių kalbai jokios įtakos neturi, kaip ir kitose šalyse lietuviškais rašmenimis rašomos pavardės neturi įtakos tų šalių kalboms. Esminė tokio požiūrio mintis yra ta, kad kitų kalbų asmenvardžių rašymas su lietuvių kalbos apsauga neturi nieko bendra dėl itin paprastos priežasties – kitų kalbų asmenvardžiai nėra lietuvių kalbos žodžiai. Jie rašomi pagal atitinkamos kalbos taisykles ir

²⁶ Van Langendonck, W. *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2007, p. 1.

²⁷ *Išsamus atsakymas į kreipimąsi „Daugiau dėmesio teisinei lietuvių kalbos apsaugai!“*, supra note 6.

pavartoti lietuviškame tekste nevirsta mūsų kalbos turtu.²⁸ Kaip pastebi V. Ambrazas: „Asmenvardžiai nėra pritvirtinti prie kurios nors šalies ar kalbos ir migruoja kartu su asmenimis iš vienos vietos į kitą, keisdami pirminį tarimą, bet išlaikydami rašytinį pavidalą“.²⁹ Dėl šios priežasties pavardės neturėtų būti traktuojamos kaip grynai tik kalbai pavaldus reiškinys. Taigi siekiant, kad objektą visi kalbos akto dalyviai identifikuotų teisingai, yra būtinas autentiškumas, originalumas, tapatumas.³⁰

Lietuvoje kitų kalbų asmenvardžių vartojimo atvejai numatyti VLKK nutarimuose. Tokie vardai ir pavardės iki šiol kelia daug diskusijų dėl to, kaip jie turėtų būti pateikiami lietuvių kalba ir kokia jų vieta kalbos sistemoje. Asmenvardžiai laikytini kalbos sistemos dalimi, daiktavardžių poklasiu. Šiam poklasiui priklauso ir daiktavardžiai, kurių pirminė funkcija yra nurodyti objektą (asmenį).³¹ Tačiau tokie daiktavardžiai neturi leksinės reikšmės, jų vardu negalima apibrėžti, todėl jų įtraukimo į kalbą nelydi naujos sąvokos skolinimasis.³² Siekiant, kad užsieniečių pavardžių rašymo reglamentavimas būtų pagrįstas ir netaptų asmens teisės į vardą ribojimu, asmenvardžių priskyrimas kalbos sistemai yra pernelyg abstraktus. Tokiu būdu valstybėms suteikiama maksimali interpretacijos laivė, nustatant asmenvardžių rašymo tvarką, kuri nebūtina pagrįsta siekiu tinkamai užtikrinti teisę į vardą. Atsižvelgiant į tai, būtina, konkretinti šią situaciją, išskiriant dvi kalbos sistemas: kalbos sistemą, kuriai asmenvardis priklauso, ir tą, kuri jį vartoja. Kadangi asmenvardis gali priklausyti tik vienai kalbos sistemai, galima daryti išvadą, kad svetimvardžiai nelaikytini kalbos, kuri juos vartoja, sistemos dalimi.

Apibendrinus doktrinoje pateikiamas nuomones dėl vardo vietos kalbos sistemoje bei atsižvelgiant į VLKK išsakytą poziciją, sunku išvelgti trukdžių originaliajai pavardžių rašybai. Tačiau intensyvios diskusijos šiuo klausimu rodo, kad diskusijų dėl užsieniečių pavardžių rašymo peripetijose slypi ne tik lingvistinis, bet ir politinis aspektas. Politinių problemų kyla daugiausia tose šalyse, kurių valstybingumo pagrindą sudaro etninės tautos identitetas, o valstybinė kalba yra stiprus to identiteto požymis. Originaliosios rašybos oponentai teigia, kad nacionalinė kalba yra didžiausia tautos vertybė, todėl būtina ginti tautines vertybes ir piliečių interesus, o originalus užsieniečių pavardžių rašymas reikštų kalbos ir valstybės griovimą.

Kadangi užsieniečių pavardės nėra jas vartojančios valstybės kalbos sistemos dalimi, neigiamas poveikis tos valstybės kalbai yra abejotinas. Lietuvos atveju didžiausią susirūpinimą, sprendžiant užsieniečių pavardžių rašymo klausimą, kelia LR Konstitucijos 14 straipsnis,

²⁸ Ambrazas, V. Ar bus uždrausti tikrieji vardai? *Lietuvos rytas* [interaktyvus]. Vilnius, 2007-05-24 [žiūrėta 2011-01-20].

²⁹ Ambrazas, V. *Svetimų tikrinių vardu rašymas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008, p. 60.

³⁰ Bartmiński, J. Nazwiska obce na tle kontaktów językowych i kulturowych. *Język a Kultura*. 1997, 7: 9–13.

³¹ Van Langendonck, W., *supra* note 26, p. 117.

³² Bartmiński, J., *op. cit.*, p. 10.

kuriame skelbiama, kad: „*Valstybinė kalba – lietuvių kalba*“.³³ Tai daugeliu atveju yra esminis argumentas, kovojant prieš originalios užsieniečių pavardžių rašybos įtvirtinimą. Todėl manytina, kad tikslus užsieniečių pavardžių vietos kalbos sistemoje apibrėžimas galėtų pasitarnauti, siekiant išvengti galimų reglamentavimo prieštaravimų valstybinės kalbos kaip konstitucinės vertybės principui.

Taikant šį metodą sistemiškai, darytina išvada, kad užsieniečių pavardės nėra lietuvių kalbos dalimi ir todėl, abejotina, ar jų formos ir rašymo būdas galėtų sukelti neigiamų pasekmių valstybinei kalbai.

1.3. Teisė į vardą

Egzistuoja materialios priežastys, kurios nuo pat seniausių laikų pagrindžia teisę į vardą. Jau primityvioms civilizacijoms vardas leisdavo apibrėžti individą, susiedavo jį su gamtine aplinka bei buvo elementas, išreiškiantis dvasinę, emocinę tapatybę.³⁴ Todėl galima pastebėti, jog istoriškai kartu su siekiu pakeisti asmens statusą socialinėje aplinkoje sekdamo ir asmens vardo pokyčiai. Tai rodo tokie pavyzdžiai, kaip naujų vardų suteikimas iš Afrikos į JAV gabantiems vergams ar tam tikrų numerių, pakeičiančių tikruosius vardus, skyrimas getų gyventojams, vykdytas nacistinėje Vokietijoje, siekiant juos homogenizuoti.³⁵ Kalbant apie dabartinius laikus, panašią situaciją santykinai galima būtų išvelgti tais atvejais, kai žmonos pavardė pakeičiama į vyro. Tai ypač ryšku tai atvejais, kai santuokinė pavardė turi tik jai būdingą formą (pvz., kai pridedamos specifinės galūnės). Tokia pavardė yra pagrindas daryti prielaidas apie šeiminių moters padėtį. Todėl pavardės pakeitimas, netgi jei jis savanoriškas, daugeliu atveju išreiškia moters statuso socialinėje aplinkoje pasikeitimą. Priverstinis bandymas atimti teisę į vardą, kalbant apie asmeninę sferą, prilygsta siekiui pasisavinti asmens tapatybę, o socialinėje srityje tai sukuria asmens identifikavimo problemas, lemiančias orumo ir vystymosi laisvės pažeidimą. Tačiau galutinis tokio elgesio vertinimas galimas tik atsižvelgus į tikslus, kurių siekiama teisės ribojimu.

Paprastai žmogaus teisės yra aiškiai įtvirtinamos tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugos dokumentuose, tačiau kalbant apie teisę į vardą, taip teigti nebūtų visiškai teisinga. Tik nedaugelyje tarptautinių žmogaus teisių apsaugos dokumentų teisė į vardą išskiriama kaip savarankiška. Tačiau vis tik galima teigti, kad teisė į vardą yra pripažinta tarptautiniu lygmeniu. Tam pasitarnauja žmogaus teisių apsaugos dokumentuose plačiai įtvirtinama teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, kuri aiškinama, kaip apimanti teisę į vardą. Taigi svarbų vaidmenį

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės Žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

³⁴ Redondo García, A. M., *supra* note 13., p. 66.

³⁵ *Ibid.*

žmogaus teisių srityje vaidina žmogaus teisių apsaugos dokumentuose įtvirtintų teisių aiškinimas, kurį atlieka teismai ir kitos žmogaus teisių apsaugos institucijos. Tokiu būdu primatas suteikiamas teisių esmei, o ne formuluotei, kuri žmogaus teisių apsaugos atžvilgiu gali būti ribota.

Vardo prigimties problema teisės doktrinoje sukėlė daug diskusijų. Tradiciškai doktrinoje vardas yra suvokiamas kaip asmens atributas, tačiau iškyla dvejonų dėl vardo pripažinimo asmenine teise. Yra diskutuojama dėl to, ar žmogus įgyja teisę į vardą, ar atvirkščiai, – vardas įpareigoja asmenį naudoti būtent tą pavadinimą, kuris yra jo tapatybės dalimi. Šiuo metu dominuojantis požiūris į vardą kaip asmeninę teisę istoriškai turėjo itin daug oponentų. Kai kurie autoriai teigia, kad vardas yra laikytinas ne tik asmenine teise, bet tam tikru mastu gali būti prilygintas turtui, kas leistų teisę į vardą traktuoti kaip absoliučią. Tačiau kaip pažymi L. Moisset de Espanés: „Ši tendencija šiuo metu yra visiškai įveikta.“³⁶

Galima išskirti ne vieną poziciją griežtai neigiančią galimybę vardą laikyti asmenine teise. Itin įdomi yra doktrina, teigianti, kad vardas yra daugiau pareiga ir įpareigojimas nei teisė.³⁷ Tokia pozicija grindžiama argumentu, kad vardas atspindi socialinius poreikius individualizuoti asmenis. Tačiau dažniau pasitaiko nuosaikesnė nuomonė, kuriose siekiama suderinti minėtų teorijų ekstremumus. Tai daroma pripažįstant, jog, nepaisant to, kad egzistuoja viešas interesas reguliuoti vardus, dvilypė vardo prigimtis tuo pačiu metu leidžia egzistuoti ir asmeninei teisei į vardą, kuri būtina, siekiant apsaugoti asmens integralumą. Manytina, kad tokia pozicija geriausiai atspindi vardo ypatumus. Todėl vardo kaip pareigos ir kaip teisės koncepcijos gali būti suvienytos, kad geriausiai atspindėtų vardo teisinę prigimtį.

Atsižvelgiant į vardo prigimtį doktrinoje įvardijami specifiniai teisės į vardą bruožai, išskiriantys ją iš kitų teisių. Dažniausia pasitaikantys yra šie:

- Teisės universalumas. Šiame kontekste universalumas suprantamas kaip teisės įgyti vardą garantavimas visiems asmenims ir saugojimas nuo bet kokių veiksmų, kuriais tretieji asmenys siekia šią teisę uzurpuoti;
- Tai asmeninė neturtinė teisė. Asmens vardas negali būti įvertintas pinigais. Jis nėra asmens, kuriam priklauso, turto dalis, todėl yra nemateriali vertybė;
- Teisės neprarandamumas. Vardas nėra prarandamas kurį laiką jo nenaudojant. Taip pat netampa asmens teise, jei asmuo naudoja vardą, kuris jam nepriklauso;
- Teisė į vardą negali būti perduodama kitam asmeniui vardo turėtojui išreiškus savo valią. Trečiasis asmuo gali įgyti kito asmens vardą tik esant tam tikroms objektyvioms aplinkybėms, pvz., santuokai;

³⁶ Moisset de Espanés, L. El Nombre y la Ley 18.248. *Revista Notarial de Córdoba*.1970, 19-20: 5–20.

³⁷ *Ibid.*, p. 5.

➤ Teisė į pavardę rodo asmens priklausomybę šeimai. Asmens pavardė, išskyrus tam tikrus atvejus (pvz., kai vaiko tėvai yra nežinomi), išreiškia asmenų tarpusavio santykius, nurodydama asmens priklausomybę tam tikrai šeimai;

➤ Vardo privalomumas. Teisė į vardą įpareigoja vardo turėtoją, nurodant savo tapatybę, vartoti vardą, nurodytą tam tikruose civilinės būklės aktuose. Išimtys gali būti daromos privačioje sferoje;

➤ Vardo pastovumas. Vardas nekinta, todėl yra asmens tapatybės elementas, turintis funkciją identifikuoti jos turėtoją;

➤ Teisė į vardą apsaugo ir teisinius asmens interesus. Vardas yra ženklas, identifikuojantis asmenį pasaulyje kaip „kažką“. O tai parodo, kas asmuo yra teisės srityje.

Išskirtos teisės į vardą savybės yra reikšmingos, nes padeda geriau suvokti teisės į vardą esmę. Tačiau reikia pažymėti, kad daugelis jų turi išimčių ir negali būti laikomos absoliučiomis. Pvz., vardo pastovumas ir privalomumas yra savybės, kurios iš esmės atsiskleidžia tik viešosios valdžios kontekste. Tačiau tai netrukdo asmenims, sudarant privačius juridinius aktus (testamentus, sutartis ir kt.) nurodyti tiek vardą, atitinkantį minėtus principus, tiek kitokią laisvai pasirinktą vardo formą ar pseudonimą.³⁸ Tokiais atvejais sudarytas privatus juridinis aktas bus galiojantis ir sukurs teises pasekmes, jei konkretaus asmens tapatybę bus neabejotina, remiantis kitomis aplinkybėmis ar paties juridinio akto elementais.

Visgi minėtų bruožų apibendrinimas leidžia teigti, kad teisė į vardą priklauso specifinėms fizinių asmenų teisėms, kurios yra skirtos asmeniui individualizuoti ir asmens neliečiamumui užtikrinti. Atsižvelgiant į tai, kad vardas yra asmeninė neturtinė vertybė, teisė į vardą priskirtina asmeninių neturtinių teisių grupei. Neturtinių teisių užtikrinimas lemia tinkamą ir visavertį asmens gyvenimą. Remiantis teisės doktrina, galima šį priskyrimą sukongretinti, priskiriant teisę į vardą asmeninėms neturtinėms teisėms, užtikrinančioms asmens individualizavimą visuomenėje.³⁹

Teisė į vardą turi būti garantuojama kiekvienam asmeniui. O šios teisės įgijimo momentas siejamas su vaiko gimimu. Tai matyti iš 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 7 straipsnio 1 dalies, kurioje nurodyta, kad vaikas gimdamas įgyja teisę į vardą.⁴⁰

Teisine prasme vardas suvokiamas, kaip integruotas žodžių derinys, naudojamas kaip stabilus ir glaustas ženklas, atskiriant asmenis socialinių ir teisinių santykių srityje.⁴¹ Daugelyje šiuolaikinių teisės sistemų vardą sudaro du elementai: vardas ir pavardė. Pirmasis elementas yra

³⁸ Moisset de Espanés, L., *supra* note 36, p. 12.

³⁹ Cirtautienė, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas. *Jurisprudencija*. 2008, 71(63): 5–15.

⁴⁰ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.

⁴¹ Lastra Lastra, J. M. Nombre Civil y Nombre Comercial. *Revista de la Facultad de Derecho de México*. 1994, 193-194: 35–61.

individualus ir leidžia identifikuoti kiekvieną asmenį. Antrasis elementas – būdingas visiems konkrečios šeimos nariams, todėl nurodo asmens priklausymą konkrečiai šeimai bei paprastai yra perduodamas iš kartos į kartą. Asmeniui gali būti suteikiama teisė turėti vieną ar kelis vardus ir pavardes. Tokiu atveju teisė į vardą suteikia galimybę vartoti tiek pilną, tiek sutrumpintą vardą. Pseudonimas taip pat gali būti laikomas teisės į vardą elementu. Tai nėra tikras vardas, tačiau jis gali būti naudojamas tam tikrose gyvenimo situacijose, kaip asmenį skirianti priemonė. Pseudonimo naudojimas yra paplitęs meno (teatro, literatūros, tapybos ir kt.) srityse. Tuo atveju, kai pseudonimas tampa priemone individualizuojančia jį naudojantį asmenį, jis taip pat bus saugomas nuo veiksmų, kuriais siekiama pažeisti asmens teisę į vardą.

Taigi pirminiu teisės į vardą elementu gali būti laikoma asmens teisė įgyti (turėti) vardą. Teisė turėti vardą paprastai realizuojama, nustatant tėvų ar kitų subjektų pareigą suteikti vardą ir pavardę gimusiam vaikui. Vėliau teisė įgyti vardą gali būti įgyvendinama paties asmens veiksmais (pasirenkant pseudonimą, santuokinę pavardę ar pasikeičiant turimą vardą).

Kitas svarbus teisės į vardą elementas yra teisė naudoti vardą tiek privačiame, tiek viešame gyvenime. Teisė į vardą yra pagrindas daugeliui kitų teisių realizuoti. Kadangi asmens vardas leidžia jį išskirti iš kitų asmenų, tai lemia jo galimybę dalyvauti teisiniuose santykiuose bei savo vardu įgyti teises ir pareigas. Draudžiama įgyti teisių ir pareigų prisidengiant kito asmens vardu, pvz., klastojant asmens dokumentus, sudarant apsimestinį sandorį ir panašiai, ar kitokiu būdu neteisėtai veikiant kito asmens vardu.⁴² Taigi tik pats asmuo gali nevaržomai naudotis savo vardu, kaip jam priklausančia vertybe, siekdamas įgyti teisių ir pareigų. Vardo naudojimas privačiame gyvenime nėra varžomas, tačiau viešo gyvenimo srityje naudojamas vardas turi atitikti oficialią registruotą vardo formą. Pasak G. Rossolillo, teisė į tam tikrą vardą ypatingai akivaizdi tais atvejais, kai asmuo jį naudoja ilgą laiką ir su juo susitapatina taip, kad jis tampa neatskirama tapatybės ir individualybės dalimi.⁴³ Todėl vardo, jau tapusio asmens tapatybės dalimi, atėmimas reikštų pagrindinės teisės pažeidimą.

Teisė į vardą taip pat apima ir galimybę pasikeisti vardą. Vardo keitimo koncepcija yra pakankamai plati. Vardo keitimas apima ne tik situacijas, kai keičiamas konkretus asmens vardą plačiąja prasme sudarantis komponentas (vardas, pavardė), bet taip pat, kai yra pridedami nauji komponentai ar pašalinamas vienas iš jų. Tačiau, nepaisant plataus vardo keitimo situacijų interpretavimo, vardo keitimu nelaikytinas klaidų, padarytų registruojant vardą ištaisymas. Tokiu atveju asmuo neįgyja naujo vardo, tiesiog yra ištaisomi dėl tam tikrų priežasčių atsiradę netikslumai asmens turimame varde.⁴⁴ Taip pat vardo keitimu teisine prasme nelaikytinas

⁴² Mikelėnas, V., *et al. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 51.

⁴³ Rossolillo, G., *supra* note 16, p. 143.

⁴⁴ Lastra Lastra, J. M., *supra* note 41, p. 48.

faktinis kitokio vardo nei oficialiai įregistruotas vartojimas. Toks elgesys privačiame gyvenime iš esmės nesukels neigiamų pasekmių, tačiau skirtingų vardų naudojimas viešo gyvenimo srityje gali būti laikomas neteisėtu.

Reikėtų akcentuoti, kad teisė į vardą apima ir išorinę vardo formą (grafinę išraišką), todėl nepagrįstas jos kaitaliojimas viešoje sferoje prilygtų teisės į vardą pažeidimui. Privačioje sferoje (asmeniniuose susirašinėjimuose ir pan.) asmuo nėra saistomas oficialiai įtvirtintos vardo formos ir gali reikšti savo vardą jam priimtina forma. Pakankamai aiškiai tokią poziciją gali iliustruoti LR Konstitucinio Teismo pozicija. Kalbėdamas apie tautines mažumas, Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad: „*Įrašų Lietuvos Respublikos piliečio pase rašymas valstybine kalba nepaneigia įvairioms tautinėms grupėms save priskiriančių piliečių teisės rašyti savo vardus ir pavardes bet kokia kita kalba, jeigu tai nesusiję su įstatyme nustatyta valstybinės kalbos vartojimo sritimi.*“⁴⁵ Taigi matyti akivaizdus skirtumas tarp vardo vartojimo privačioje ir viešojoje srityse.

Neturtinių teisių įtvirtinimas sukuria pareigą valstybei ir įstatymų leidėjui užtikrinti tinkamą jų įgyvendinimą ir numatyti realias jų gynimo priemones. Pasak S. Cirtautienės, fizinių asmenų subjektinių teisių apsaugos užtikrinimas teisės aktais neturtinių vertybių gynimo srityje formuoja pagarbą asmeniui ir jo teisėtai veiklai.⁴⁶ Asmens teisė ginti teisę į vardą yra būtinas teisės į vardą elementas, padedantis asmenims realiai įgyvendinti šią teisę. Taigi asmuo, kurio teisė į vardą pažeista, turi turėti galimybę kreiptis į teismą, kad apgintų pažeistą teisę. Iš esmės vardo vartojimas naudojasi teisine apsauga dviem pagrindiniais būdais. Pirma, specialiais teisiniais veiksmais, kurie apsaugo asmenį nuo jam priklausančio vardo suteikimo tretiesiems asmenims (tam pasitarnauja privaloma vardo registracija). Antra, nustatant draudimus savavališkai naudotis kito asmens vardu ir numatant atsakomybę už tokius veiksmus. Galimybė ginti teisę į vardą gali būti suteikta ir tretiesiems asmenims. Taip yra todėl, kad asmens vardas yra neatsiejama jo privataus ir šeimos gyvenimo dalis. Todėl pažeidus vieno šeimos nario teisę į vardą, gali būti pažeidžiama ir kitų šeimos narių teisė. Toks požiūris atsispindi ir LR Civilinio kodekso (toliau – LR CK) 2.21 straipsnio 2 dalyje, numatančioje, kad tam tikrais atvejais mirusio asmens teises gali ginti jo sutuoktinis, tėvai ar vaikai.⁴⁷ Taigi teisę į vardą reikia suvokti kaip kompleksinę, apimančią: vardo įgijimą, vardo formą, galimybę naudoti vardą privačioje ir viešojoje srityse, teisę pasikeisti vardą bei teisę ginti ją nuo pažeidimų.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės Žinios*. 2002, Nr. 104-4675. V dalis, 7 punktas.

⁴⁶ Cirtautienė, S., *supra* note 39, p. 5.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74–2262, 2.21 straipsnis.

2. REGLAMENTAVIMAS PAVARDŽIŲ SRITYJE

2.1. Teisės į vardą ir pavardžių rašymo reglamentavimas tarptautinėje teisėje

Daugeliu atvejų teisė į vardą yra kildinama iš kitų pagrindinių teisių: teisės į garbę ir orumą, privataus gyvenimo neliečiamumą, reputaciją.⁴⁸ Tačiau egzistuoja nemažai tarptautinių žmogaus teisių apsaugos dokumentų, tiesiogiai įtvirtinančių šią teisę.

1959 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijos 3 principas skelbia vaiko teisę turėti vardą nuo savo gimimo momento.⁴⁹ Šis 1959 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijoje įtvirtintas principas yra įgyvendinamas ir detalizuojamas 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje, kurios 7 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad: „*Vaikas įregistruojamas tuoj po gimimo ir nuo gimimo momento turi teisę į vardą ir pilietybę, taip pat, kiek tai įmanoma, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas*“.⁵⁰ Be šios teisės įtvirtinimo taip pat yra numatyta pareiga valstybėms dalyvėms užtikrinti, kad šios teisės bus įgyvendintos vadovaujantis jų įstatymais ir įsipareigojimais pagal atitinkamus šios srities tarptautinius dokumentus. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog nagrinėjamos Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog: „*Valstybės dalyvės įsipareigoja gerbti vaiko teisę išsaugoti savo identiškumą, įskaitant pilietybę, vardą ir šeimos ryšius, kaip tai numatyta įstatymu, neleisdamos neteisėto kišimosi,*“⁵¹ o tuo atveju: „*Jei vaikui neteisėtai atimama dalis ar visi jo identiškumo elementai, valstybės dalyvės suteikia jam paramą ir apsaugą, reikalingą jo identiškumui kuo skubiau atstatyti.*“⁵² Iš šio straipsnio matyti, kad vardas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje yra traktuojamas, kaip vienas iš asmens identiteto elementų, kurį valstybės narės įsipareigoja gerbti ir ginti. Akivaizdu, jog neteisėtas kėsینimasis į asmens vardą šios Konvencijos kontekste būtų traktuojamas kaip vaiko teisės į vardą pažeidimas.

1966 m. priimto Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 24 straipsnio 2 dalyje taip pat įtvirtinta nuostata, jog „*Kiekvienas kūdikis turi būti įregistruotas tučtuojau po gimimo ir privalo turėti vardą*“.⁵³ Įpareigojimas suteikti kūdikiui vardą, iš esmės, reiškia, kad vardas yra neatsiejama ir būtina kiekvieno asmens statuso dalis, kuri privalo būti garantuojama žmogui nuo pat kūdikystės. Ekspresyviai teisė į vardą įtvirtinta ir Amerikos žmogaus teisių konvencijos

⁴⁸ Oyarzábal, M. J. A. El Nombre y la Protección de la Identidad Cuestiones de. Derecho Internacional Público y Privado. *Prudentia Juris*. 2004, 58: 73–97.

⁴⁹ Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. *Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

⁵⁰ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501, 7 straipsnio 1 dalis.

⁵¹ *Ibid.*, 8 straipsnis.

⁵² *Ibid.*

⁵³ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288, 24 straipsnio 2 dalis.

18 straipsnyje, nustatant, kad kiekvienam asmeniui garantuojama teisė į vardą ir abiejų tėvų ar vieno iš jų pavardę.⁵⁴

1995 m. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 11 straipsnis nustato, kad: „Šalys įsipareigoja pripažinti kiekvieno tautinei mažumai priklausančio asmens teisę savo pavardę (tėvo vardą) ir vardą (vardus) vartoti mažumos kalba bei teisę į tai, kad jie būtų oficialiai pripažinti pagal Šalių teisinėse sistemose nustatytas sąlygas“.⁵⁵ Teisė vartoti savo pavardę mažumos kalba suteikta asmenims, priklausantiems tautinėms mažumoms, gali būti modeliui, galinčiu padėti spręsti laisvo asmenų judėjimo teise ES besinaudojančių asmenų problemas, kylančias dėl skirtingo pavardžių rašymo. Tiesa, šios Konvencijos aiškinamajame pranešime detalizuota ši nuostata ir patikslinta, kad šalys narės gali savo raidynu atkurti tautinės mažumos atstovo asmenvardžio fonetinį skambesį.⁵⁶ Tokį modelį yra pasirinkusi ir Lietuva. A. Račkauskaitės teigimu: „Nors šiuo metu Lietuvos Respublikoje galiojantis teisinis reguliavimas iš esmės laikytinas neprieštaraujančiu tarptautinei praktikai, reikia pažymėti, kad Lietuvos Respublika neiglyvendina vieno iš esminių tarptautinių įsipareigojimų – teisės aktais sureguliuoti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių garantijas“.⁵⁷

Nemažą indėlį pavardžių reglamentavimo srityje, kiek tai susiję su tarptautinės privatinės teisės aspektais, yra įnešusi Tarptautinė civilinės būklės komisija (toliau – TCBK). Nors TCBK konvencijas yra pasirašiusios tik nedaugelis ES valstybių narių, tačiau, pasak M. Lehmann, jų svarba slypi tame, kad šios konvencijos yra iš esmės vieninteliai sutarčių modeliai, reguliuojantys pavardžių teisę.⁵⁸

1958 m. TCBK konvencija Nr. 4 dėl pavardžių ir vardų keitimo draudžia ją pasirašiusioms valstybėms keisti kitos valstybės piliečių vardus, išskyrus atvejus, kai jie taip pat turi valstybės narės, kuri nori pakeisti vardą, pilietybę.⁵⁹ Tokiu atveju vardo keitimas gali būti susaistomas specialias viešumo ar trečiųjų asmenų interesų apsaugos reikalavimais.

1973 m. TCBK konvencijos Nr. 14 dėl pavardžių ir vardų nurodymo civilinės būklės aktų registruose 2 straipsnyje numatyta, kad jei vienos susitariančiosios valstybės institucija turi padaryti civilinės būklės akto įrašą ir tam pateikiamas civilinės būklės akto įrašo liudijimas arba kitas dokumentas, kur pavardės ir vardai įrašyti tais pačiais rašmenimis, kuriais turi būti

⁵⁴ American Convention on Human Rights (adopted 22 November 1969, entered into force 18 July 1978). UNTS 123, 18 straipsnis.

⁵⁵ Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 20-497, 11 straipsnis.

⁵⁶ Explanatory Report on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Strasbūras, 1995 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_H\(1995\)010_FCNM_ExplanReport_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_H(1995)010_FCNM_ExplanReport_en.pdf)>.

⁵⁷ Račkauskaitė, A. Tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardų ir pavardžių vartojimas: tarptautinė ir Lietuvos Respublikos praktika. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(1): 365–385.

⁵⁸ Lehmann, M., *supra* note 25, p. 155.

⁵⁹ Convention CIEC N° 4 relative aux changements de noms et de prénoms, signée à Istanbul le 04-09-1958 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <<http://www.ciec1.org/ListeConventions.htm>>.

padarytas įrašas, šie tapatybės elementai perteikiami paraidžiui, nedarant pakeitimų ar vertimo, taip pat įtraukiant diakritinius ženklus, net jei tokių ženklų nėra minėtoje kalboje.⁶⁰ Prie šios Konvencijos pridėtame aiškinamajame pranešime patikslinama, kad perteikimo paraidžiui taisyklė taip pat taikoma diakritiniams ženkliams ir kad jie turi būti perkelti net tuo atveju, jeigu jų nėra kalboje, kuria turi būti padarytas civilinės būklės akto įrašas. Įrašą darant spausdinimo mašinėle, diakritiniai ženklai prireikus turi būti įrašomi ranka. Konvencijoje taip pat numatyta transliteracijos galimybė. Ji taikoma tada, kai reikia padaryti įrašą civilinės būklės aktų registre, remiantis dokumentu, kuriame vardas ir pavardė įrašyti rašmenimis skirtingais nei valstybėje, kurioje įrašas turi būti padarytas. Transliteruojant vardus ir pavardes turi būti atsižvelgiama į egzistuojančias Tarptautinė standartizacijos organizacijos rekomendacijas.⁶¹ TCBK konvencijos Nr. 14 šalimis nėra nei ES, nei LR, todėl jos nėra saistomos šios Konvencijos nuostatų. Nepaisant to nagrinėjama Konvencija yra svarbi, kaip atspindinti tarptautinės teisės poziciją dėl užsieniečių vardų ir pavardžių nurodymo civilinės būklės aktų registruose, kuri, analizuojant šios Konvencijos nuostatas, aiškų primatą suteikia originaliajai pavardžių bei vardų rašybai.

1980 m. TCBK konvencija Nr. 19 dėl pavardėms ir vardams taikytinos teisės įtvirtina principą, kad vardai ir pavardės turi būti nustatomi pagal valstybės, kurios pilietis asmuo yra, teisę.⁶² Tuo atveju, jei pasikeičia asmens pilietybė, taikoma naujos pilietybės valstybės teisė. Konvencija yra taikoma visiems fiziniams asmenims, nepaisant jų pilietybės ir gyvenamosios vietos. Konvencijos taikymas *erga omnes* reiškia, kad Konvencijoje numatyta taikytina teisė turi būti taikoma net ir tuo atveju, jei tai yra valstybės nesančios Konvencijos šalimi teisė.⁶³ Ši Konvencija yra pagrįsta poreikiu užtikrinti vardo stabilumą ir tęstinumą ne tik šalies viduje, bet ir už jos sienų. Apibendrinus galima būtų teigti, kad Miuncheno Konvencija yra siekiama garantuoti asmeniui tą patį vardą kiekvienoje valstybėje, į kurią jis nuvyksta, perimant tos šalies teisinės sistemos, kurios pilietis jis yra požiūrį. Tokiu būdu kiekvienas klausimas susijęs su vardu yra sprendžiamas taikant tas pačias taisykles, kurias taikytų pilietybės valstybės institucijos. Šis faktas yra akivaizdus iš kitų dviejų Konvencijos bruožų: pirma, vardas yra charakterizuojamas kaip elementas, priklausantis asmens statusui, o ne jo ar jo šeimos santykiams; antra, Konvencija naudoja pilietybę, kaip siejantį veiksnį.

1982 m. TCBK konvencija Nr. 21 dėl skirtingų pavardžių pažymėjimo sukuria tarptautinį dokumentą, kuris padeda individualizuoti asmenis, kurie dėl taikytinos nacionalinės

⁶⁰ Convention CIEC N° 14 relative à l'indication des noms et prénoms dans les registres de l'état civil, signée à Berne le 13-09-1973 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <<http://www.ciec1.org/ListeConventions.htm>>, 2 straipsnis.

⁶¹ *Ibid*, 3 straipsnis.

⁶² Convention CIEC N° 19 sur la loi applicable aux noms et prénoms, signée à Munich le 05-09-1980 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <<http://www.ciec1.org/ListeConventions.htm>>, 1 straipsnis.

⁶³ Oyarzábal, M. J. A., *supra* note 48, p. 75.

teisės skirtumų turi daugiau nei vieną pavardę.⁶⁴ Ši Konvencija taikoma tik *inter partes*. 2005 m. TCBK konvencija Nr. 31 dėl vardų pripažinimo⁶⁵ įpareigoja Konvencijos dalyvių institucijas pripažinti vardą, suteiktą valstybės, kurioje vaikas gimė. Tačiau tai nepaneigia pilietybės kriterijaus svarbos. Priešingai, kitos susitariančios šalys yra įpareigosotos pripažinti tik tai vardus, kurie yra suteikti valstybės, kurios pilietybę turi asmuo, dėl kurio kilo klausimas.

Galima pastebėti, kad minėtos TCBK konvencijos įtvirtina pilietybę kaip pagrindinį jungiantį veiksnį. M. Lehmann pastebi, kad Bendrijos teisė po sprendimo *Grunkin - Paul* byloje atspindi priešingą poziciją, kurią, siekiant suderinti su tarptautine teise, būtinas paradigmos pasikeitimas.⁶⁶

Remiantis tarptautinių teisės aktų analize, galima teigti, kad teisė įgyti vardą yra universali ir yra garantuojama visiems asmenims nuo pat gimimo. Tačiau negalima vienareikšmiškai teigti, kad tarptautiniais teisės aktais asmeniui garantuojama teisė į kitus teisės į vardą elementus, pvz., grafinę vardo formą, kadangi šiais aspektais nėra vieningo reglamentavimo. Atsižvelgiant į tai, kad vardas yra siejamas su asmens identitetu, galima išvelgti tendenciją, kad teisiniu reglamentavimu siekiama išsaugoti jo tęstinumą, primatą suteikiant originaliajai pavardžių rašybai, o pavardėms taikytiną teisę, siejant su pakankamai stabiliais veiksniais, pvz., pilietybe.

2.2. Teisės į vardą ir pavardžių rašymo reglamentavimas ES teisėje

Pagal dabar galiojančią ES teisę asmens pavardę reglamentuojančios taisyklės priklauso valstybių narių kompetencijai. Dėl šios priežasties kiekvienoje iš valstybių narių egzistuoja skirtingos pavardžių rašymo taisyklės ir koncepcijos. Skirtingos pavardžių rašymo taisyklės valstybėse narėse, gilėjant integracijai, sukelia vis daugiau konfliktinių situacijų, kadangi asmeniui kiekvienoje valstybėje gali būti suteikiamas skirtinga pavardė. Tai lemia asmens tapatybės nustatymo problemas. B. Jernudd pastebi, kad modernizacijos procesas lemia asmenų dalyvavimą platesniuose tinkluose.⁶⁷ Jis teigia, kad dėl gausėjančio asmenų judumo, susiklosto ganėtinai paradoksali situacija, galinti pareikalauti aukštesnio laipsnio skirtingų vardų formų pripažinimo. Platesnė autonomija vardų ir pavardžių srityje yra reikalinga ir tam, kad galėtų platesniu mastu atspindėti ne tik vardo turėtojo dabartį, bet ir praeitį bei ateitį.⁶⁸ Bet koks vardo

⁶⁴ Convention CIEC N° 21 relative à la délivrance d'un certificat de diversité de noms de famille, signée à La Haye le 08-09-1982 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <<http://www.ciec1.org/ListeConventions.htm>>.

⁶⁵ Convention CIEC N° 31 sur la reconnaissance des noms, signée Antalya le 16-09-2005 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <<http://www.ciec1.org/ListeConventions.htm>>, 4 straipsnis.

⁶⁶ Lehmann, M., *supra* note 25, p. 157.

⁶⁷ Jernudd, H. B., *supra* note 21, p. 130.

⁶⁸ Fermé, E. L., *supra* note 24, p. 23–49.

keitimas ardo asmens istoriją sudarančių įvykių grandinę, kuri vienaip ar kitaip buvo susieta su konkrečiu vardu. Todėl jos nustatymas tampa sudėtingesnis.

Doktrinoje taip pat nėra vienodos nuomonės dėl skirtingo reglamentavimo nacionaliniu lygmeniu poveikio ES garantuojamoms ekonominėms laisvėms. Kai kurie autoriai mano, kad nacionalinių teisės aktų ir tarptautinės privatinės teisės sistemų skirtumai, egzistuojantys valstybėse narėse, kiekvienu atveju yra laisvo asmenų judėjimo ir teisės gyventi valstybių narių teritorijoje kliūtimi. Tokį požiūrį kritikuoja M. D. Ortiz Vidal.⁶⁹ Ji teigia, kad teisės skirtumai yra prielaida kultūriniam turtingumui. Įstatymų leidėjas, priimdamas teisės normą siekia rasti teisingiausią ir tinkamiausią teisinės situacijos sprendimą, kuris gali sutapti arba nesutapti su kitų valstybių narių įstatymų leidėjo sprendimu. Tačiau toks nesutapimas nebūtinai reikš, kad vienas ar kitas sprendimas yra neteisingas. Kiti autoriai mano, kad nors nacionalinio reglamentavimo skirtumai gali būti laisvo asmenų judėjimo ir teisės apsigyventi valstybių narių teritorijoje kliūtimi, tačiau taip bus ne visada, kadangi reglamentavimas net skirtingose valstybėse narėse tam tikrais atvejais gali sutapti.⁷⁰

Skirtingas pavardžių reglamentavimas yra nulemtas skirtingų istorinių, politinių ir kultūrinių aspektų. Remiantis Europos Sąjungos sutarties⁷¹ (toliau – ES sutartis) 3 straipsnio 3 dalies 4 pastraipoje ir Pagrindinių teisių chartijos 22 straipsnyje įtvirtintomis nuostatomis: „Sąjunga gerbia kultūrų, religijų ir kalbų įvairovę“.⁷² ES sutarties preambulėje taip pat kalbama apie kultūrinio paveldo svarbą: „Sėdamiesi įkvėpimo iš Europos kultūrinio, religinio ir humanistinio paveldo“.⁷³ Vienas sutarties tikslų – gerbti turtingą savo kultūros ir kalbų įvairovę bei užtikrinti, kad Europos kultūros paveldas būtų saugomas ir turtinamas. ES sutarties 4 straipsnio 2 dalis rodo, kad ES gerbia valstybių narių nacionalinį savitumą, kurio dalis yra valstybinės kalbos apsauga. Taigi ES teisės nuostatos nedraudžia vykdyti politikos, kuria siekiama ginti ir remti valstybės narės kalbą, kuri yra nacionalinė ir pirmoji valstybinė kalba.⁷⁴ Tačiau, nepaisant to, jog ES yra įsipareigojusi gerbti kultūrų ir kalbų įvairovę, ESTT yra konstatavęs, kad: „Igyvendindamos joms priklausančią kompetenciją pavardžių reglamentavimo srityje valstybės narės privalo laikytis ES teisės, nebent situacija būtų susiklosčiusi valstybės viduje ir neturėtų jokio ryšio su ES teise“.⁷⁵ Įpareigojimas nacionaliniu pavardžių reglamentavimu nepažeisti ES teisės normų yra kriterijus, aiškiai išreiškiantis šio klausimo

⁶⁹ Ortiz Vidal, M. D. El Caso Grunkin-Paul: Notas a la STJUE de 14 de Octubre de 2008. *Cuadernos de Derecho Internacional*. 2009, 1-1: 143–151.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 145.

⁷¹ Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. [2010] OL C 83/01.

⁷² Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [2010] OL C 83/02, 22 straipsnis.

⁷³ Europos Sąjungos sutartis, *opt. cit.* 71.

⁷⁴ Case C-379/87, *Groener v Minister of Education and City of Dublin Vocational Education Committee* [1989] ECR 3967, para. 19.

⁷⁵ Case C-148/02, *Garcia Avello v Belgium* [2003] ECR I-11613, paras. 25-26.

aktualumą ES mastu. ESTT nagrinėjamos bylos dėl pavardžių rašymo rodo, kad išvengti ES teisės pažeidimų valstybėms narėms ne visada pavyksta. Pastebėtina, kad vis didėjantis ES dėmesys žmogaus teisėms dar labiau sustiprino pavardžių rašymo klausimo aktualumą ES teisės atžvilgiu. Nors nei SESV, nei ES sutartis, nei Pagrindinių teisių chartija tiesiogiai neįtvirtina teisės į pavardę ir nereglamentuoja užsieniečių pavardžių rašymo klausimų, tokia teisė yra kildinama iš ESTT jurisprudencijos.

Galima teigti, kad valstybių narių nustatytas pavardžių rašymo reglamentavimas ES teisei aktualus keliais aspektais: kaip veiksnys, galintis pažeisti žmogaus teises bei tapti kliūtimi tinkamam SESV įtvirtintų ekonominių laisvių realizavimui.

2.2.1. Pavardžių reglamentavimo įtaka ekonominėms laisvėms

Atsižvelgiant į tai, kad ES yra siekiama platesnės ir gilesnės ekonominės bei politinės joje dalyvaujančių šalių integracijos, vienu svarbiausių ES siekių yra vieningos rinkos sukūrimas. Remiantis SESV 26 straipsniu vidaus rinka yra suvokiama kaip „*vidaus sienų neturinti erdvė, kurioje užtikrinamas laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas*“.⁷⁶

Tinkamas SESV garantuojamų ekonominių laisvių įgyvendinimas reikalauja, kad ES būtų kuo efektyviau šalinamos kliūtys, galinčios varžyti ekonomines laisves. Nors nėra pagrindo teigti, kad ekonominių laisvių garantavimas ES piliečiams yra užsieniečių pavardžių rašymo problemos priežastis, tačiau reikia pripažinti, kad ekonominių laisvių laidavimas paspartino asmenų judėjimą tarp valstybių narių ir lėmė, kad ši problema tapo itin aktuali ir akivaizdi. Išaugę asmenų, besinaudojančių ekonominėmis laisvėmis, mastai yra tiesiogiai susiję su gausėjančiu dokumentų, kuriuose būtina nurodyti tapatybę atspindinčius duomenis (diplomai, vairuotojo pažymėjimai, banko dokumentai ir kt.) skaičiumi ir dėl to kylančiais keblumais.

Judant asmenims, kartu su jais juda ir vardai, nes jie yra neatskiriama asmens tapatybės dalis. Todėl atsiranda poreikis užrašyti juos skirtingose valstybėse narėse. Kadangi valstybių narių reglamentavimas pavardžių srityje skiriasi, gali būti susiduriama su vardų suteiktų kitose valstybėse narėse nepripažinimu arba privalomu vardo formos keitimu, jį perrašant. Taip atsiskleidžia kitas teisės į vardą ir ekonominių laisvių santykio aspektas: skirtingas užsieniečių pavardžių rašymas gali tapti kliūtimi tinkamam ekonominių laisvių realizavimui.

Lyginant SESV garantuojamas laisves su teise į vardą, galima teigti, kad pastaroji yra universalesnė, nes nėra ribojama ES pilietybės ir turi būti užtikrinta bet kuriam asmeniui, neatsižvelgiant į jo pilietybę. Dėl SESV nuostatų, susijusių su ES pilietybe, ESTT laikosi nuoseklaus požiūrio, kad valstybės narės, įgyvendindamos savo kompetenciją pavardžių srityje

⁷⁶ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, *supra* note 71, 26 straipsnis.

privalo laikytis ES teisės ir, konkrečiai tariant, SESV nuostatų dėl visiems ES piliečiams pripažintos laisvės judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje. Taigi valstybių narių laisvė šioje srityje apribojama išipareigojimu nustatyti tokį pavardžių reglamentavimą, kuris netaptų kliūtimi ES piliečių teisei laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijose, teikti paslaugas ar įgyvendinti įsisteigimo laivę.

Taip yra todėl, kad skirtingų pavardžių suteikimas tam tikrais atvejais ES piliečiui gali sukelti rimtų administracinių, profesinių ir asmeninių nepatogumų bei atgrasinti nuo noro pasinaudoti SESV garantuojamomis ekonominėmis laisvėmis. Tokiu būdu paneigiama pati iš ES piliečio statuso kylančių laisvių esmė. Taigi ESTT savo jurisprudencijoje ne kartą yra pripažinęs, kad skirtingos pavardės gali būti veiksnys, ribojantis laisvą asmenų judėjimą, paslaugų teikimo ir įsisteigimo laisves. Tiesa, tokie ribojimai ne visada yra laikomi pažeidžiančiais SESV, kadangi jie gali būti pateisinti būtinuoju reikalingumu, tais atvejais, jei jų siekiama proporcingai ir būtinomis priemonėmis.

2.2.2. Teisė į pavardę ir privataus gyvenimo neliečiamumas: žmogaus teisių nuostatos ES teisėje

ES teisės aktai tiesiogiai neįtvirtina teisės į pavardę, tačiau ši teisė ES yra pripažįstama ir saugoma kaip teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą dalis. Žmogaus teisė į privatų gyvenimą garantuojama bemaž visuose svarbiausiuose universaliuose ir regioniniuose žmogaus teisių apsaugos dokumentuose. Pvz., Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 12 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog „*Niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą <...>*“.⁷⁷ Regioniniu lygmeniu teisė į privatumą ginama Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK) 8 straipsniu: „*Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.*“⁷⁸ Teisės aktų nuostatos, įtvirtinančios asmens teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, žiūrint iš lingvistinės pusės, neleidžia identifikuoti privataus gyvenimo komponentų. Tačiau EŽTT ir ESTT praktika, kurios analizė pateikiama trečiame darbo skyriuje, patvirtina, jog pavardė yra laikoma vienu iš privataus gyvenimo elementų.

Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo neliečiamumą yra įtvirtinta ir ES Pagrindinių teisių chartijoje.⁷⁹ Pažymėtina, kad nuo 2009 m. gruodžio 1 d., įsigaliojus Lisabonos sutarčiai⁸⁰, Chartija tapo pirminės teisės šaltiniu ir teisiškai įpareigoja valstybes nares. Šios Chartijos 7

⁷⁷ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497, 12 straipsnis.

⁷⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.

⁷⁹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, *supra* note 72.

⁸⁰ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį. [2007] OL C 306.

straipsnyje yra teigiama, kad: „*Kiekvienas asmuo turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir komunikacijos slaptumas*“.⁸¹ Chartijoje įtvirtinta teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą apsauga yra identiška EŽTK įtvirtintam reglamentavimui. Tokią situaciją paaiškina ES Pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnio 3 dalis, kuri išreiškia ES poziciją, nustatydamą, kad tuo atveju, jei Chartijoje numatytos teisės atitinka EŽTK garantuojamas teises, jų turinys ir apimtis yra tokie, kaip nustatyta Konvencijoje. Tačiau ši nuostata nekliaudo ES numatyti didesnę jų apsaugą. Tai, kad Chartija įsigaliojo tik 2009 m., nereiškia, kad anksčiau privataus gyvenimo apsauga ES nebuvo saugoma, kadangi ESTT savo jurisprudencijoje yra pripažinęs pagrindines teises kaip bendrųjų principų sudėtinę dalį.

Pirmą kartą ši pozicija nedviprasmiškai suformuluota ESTT nagrinėtoje *Stauder*⁸² byloje. Tokia ESTT išplėtotą žmogaus teisių kaip bendrųjų principų dalies koncepcija yra formaliai įtvirtinta ir ES sutarties 6 straipsnio 3 dalyje: „*Pagrindinės teisės, kurias garantuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, sudaro Sąjungos teisės bendruosius principus*“⁸³. Faktas, jog šiuo metu teisinis ES prisijungimo prie EŽTK pagrindas aiškiai numatytas EŽTK Keturioliktojo protokolo 17 straipsnyje bei ES sutarties 6 straipsnio 2 dalyje, kurioje teigiama, kad: „*Sąjunga prisijungia prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos*“⁸⁴ taip pat rodo, kad ES pripažįsta bei siekia garantuoti EŽTK įtvirtintą žmogaus teisių standartą. Todėl galima teigti, jog įsigaliojus Pagrindinių teisių chartijai, ES teisėje egzistuoja savarankiškas teisinis pagrindas privataus gyvenimo neliečiamumui ginti, kuris papildo ESTT suformuluotą ir pripažintą žmogaus teisių kaip pagrindinių principų koncepciją.

2.2.3. Civilinės būklės aktų pripažinimas ES: *de lege ferenda*

2010 m. gruodžio 14 d. Europos Komisija paskelbė Žaliąją Knygą „Mažiau administracinių formalumų piliečiams: Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“⁸⁵ (toliau – Žalioji knyga). Šiuo dokumentu siekiama pradėti viešąsias konsultacijas, siekiant palengvinti įvairių rūšių dokumentų judėjimą ir asmenų civilinio statuso pripažinimą. Sunkumų šiuo metu kelia tai, kad Europos piliečiams kitoje nei kilmės valstybės narėje norint pateikti viešuosius dokumentus reikia įveikti daugybę

⁸¹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, *supra* note 72, 7 straipsnis.

⁸² Case C-29/69, *Stauder v. City of Ulm* [1969] ECR 419.

⁸³ Europos Sąjungos sutartis, *supra* note 71, 6 straipsnio 3 dalis.

⁸⁴ *Ibid*, 6 straipsnio 2 dalis.

⁸⁵ Europos Komisijos 2010 m. gruodžio 14 d. Žalioji knyga KOM(2010) 747 galutinis „Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“ [interaktyvus]. [2010] [žiūrėta 2011-10-02]. <http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/com_2010_747_en.pdf>.

administracinių formalumų (dokumentų legalizavimas, tvirtinimas pažyma *Apostille*, sertifikuoto vertimo pateikimas), o vienos valstybės civilinės būklės dokumentai, konstatuojantys santuoką, gimimą ar mirtį, nebūtinai turi pasekmių kitoje valstybėje narėje.

Galimi sprendimai, susiję su viešųjų dokumentų judėjimo iš vienos valstybės narės į kitą palengvinimu, kuriuos numato Žalioji knyga yra: viešųjų dokumentų autentifikavimo administracinių formalumų panaikinimas, kompetentingų nacionalinių institucijų bendradarbiavimas, viešųjų dokumentų vertimo ribojimas bei Europos civilinės būklės pažymėjimas.

Dar viena itin aktuali problema, iškelta analizuojamame dokumente, yra civilinės būklės dokumentų pasekmių tarpusavio pripažinimas. Tarpvalstybiniais atvejais kyla klausimas, ar kitoje valstybėje narėje civilinės būklės dokumente konstatuotą teisinę padėtį pripažins kita valstybė narė. Europos Komisija pažymi, kad: „pavardės suteikimas – esminis asmens tapatybės nustatymo, kurio taisyklės dėl valstybių narių istorinių, religinių, kalbinių ir kultūrinių veiksnių gerokai skiriasi, aspektas“.⁸⁶ Europos Komisija taip pat pastebi, kad dėl nacionalinių pavardės suteikimo taisyklių skirtumų piliečiai patiria sunkumų. Tai grindžiama ir ESTT praktika, kuri atskleidžia, kokių didelių nepatogumų nacionalinių pavardės suteikimo taisyklių skirtumai gali kelti privatiems asmenims tiek profesiniame, tiek asmeniniame gyvenime.

Komisijos manymu, reikėtų sudaryti sąlygas, kad kiekvieno Europos piliečio, besinaudojančio laisvo judėjimo teise, padėtis, susijusi su civiline būkle, niekuomet nekistų. Piliečio, nusprendusio persikelti gyventi, dirbti ar studijuoti į kitą valstybę narę, teisine padėtimi, įgyta pirmojoje valstybėje narėje (pvz., teisinis ištekėjusios moters pavardės pakeitimas pasirinkus vyro pavardę), antrosios valstybės narės institucijos neturėtų abejoti, nes tai piliečiui objektyviai kliudytų naudotis savo teisėmis. Todėl yra keliamas klausimas, ar ES turi imtis veiksmų, kad suteiktų Europos piliečiams didesnę teisinę saugumą civilinės būklės srityje ir pašalintų kliūtis, kurias jiems tenka įveikti vienos valstybės narės prašant pripažinti kitoje valstybėje narėje susidariusią teisinę padėtį. Pažymima, kad nors Europos teisės aktų leidėjas yra priėmęs teisės aktų civilinės būklės klausimais, tačiau dar nėra priimta su civiline būkle susijusios padėties, susidariusios vienoje valstybėje, pripažinimo kitoje valstybėje narėje taisyklių.

Nors ES nekompetentinga kištis į valstybių narių materialinę šeimos teisę, tačiau, kai kurias praktines problemas, pasitaikančias piliečių kasdieniame gyvenime tarpvalstybiniais atvejais, būtų galima išspręsti palengvinant kitoje valstybėje narėje teisėtai išduotų civilinės

⁸⁶ Žalioji knyga KOM(2010) 747 galutinis „Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“, *supra* note 84.

būklės dokumentų pasekmių pripažinimą. Šioms problemoms spręsti siūlomos trys politinės galimybės:

- padėti nacionalinėms institucijoms rasti praktinių sprendimų;
- automatiškai pripažinti;
- pripažinti remiantis įstatymų kolizijos taisyklių suderinimu.

Todėl konsultacijų tikslas – sužinoti suinteresuotų sričių atstovų ir plačiosios visuomenės nuomonę, siekiant suformuoti šių sričių Sąjungos politiką ir parengti susijusius teisės aktų pasiūlymus.

TCBK pateikė savo nuomonę dėl Žaliojoje knygoje suformuluotų klausimų.⁸⁷ TCBK pažymėjo, kad siekiant Žaliojoje knygoje įvardytų tikslų, yra galimas tiek automatinis pripažinimas, tiek pripažinimas, remiantis įstatymų kolizijos taisyklių suderinimu. Nors TCBK taiko abu metodus juose abiejuose yra išvengiama ne tik privalumų, bet ir trūkumų. Dėl šios priežasties TCBK nuomone, teoriškai geriausias variantas būtų pagrindinių taisyklių suderinimas, kuris šiuo metu netaikomas dėl sudėtingumo ir dėl to nėra pageidaujamas valstybėse narėse. Taip pat, atsižvelgiant į tai, kad nemažai Žaliojoje knygoje iškeltų klausimų yra išspręsti TCBK konvencijose, siūloma ES raginti valstybes nares jas ratifikuoti.

LR Teisingumo ministerija taip pat pateikė pasiūlymus dėl Žaliojoje knygoje suformuluotų klausimų.⁸⁸ Pasiūlymuose laikomasi nuomonės, kad automatinis pripažinimas labiausiai atitiktų piliečių lūkesčius ir suteiktų jiems teisinį saugumą. Todėl yra palaikoma Europos Komisijos iniciatyva įtvirtinti ES lygmeniu civilinės būklės aktų įrašų automatinį pripažinimą. Tačiau atkreipiamas dėmesys į galimas su automatinio pripažinimu, susijusias problemas (palankių sąlygų piktnaudžiauti atsiradimas). Todėl buvo pasiūlyta palikti galimybę valstybėms narėms netaikyti automatinio pripažinimo, jei toks taikymas būtų aiškiai nesuderinamas su civilinės būklės aktą pripažįstančios valstybės viešąja tvarka. Taip pat Lietuva laikosi pozicijos, kad yra būtina aiškiai apibrėžti automatinio pripažinimo koncepciją, galimas išimtis bei atsakingai įvertinus su juo susijusias grėsmes. Palankiai buvo įvertintas ir pasiūlymas ES lygmeniu priimti teisės aktus, suvienodinančius laisvo dokumentų judėjimo ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimo visose valstybėse narėse kolizijos taisykles. Tiesa, pasiūlyta leisti valstybėms narėms šių taisyklių netaikyti prieštaravimo viešajai tvarkai atveju.

⁸⁷ TCBK 2011 m. balandžio 28 d. nuomonė Dėl Europos Komisijos 2010 m. gruodžio 14 d. Žaliosios knygos KOM(2010) 747 galutinis „Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-02]. <<http://www.ciec1.org/InfoCodees/TravauxEnCours/LivreVert/LIVREVERT-REPONSESCIEC-28.4.2011.pdf>>.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2011 m. gegužės 2 d. pasiūlymas Nr. (1.16.) 7R-3560 „Dėl Europos Komisijos 2010 m. gruodžio 14 d. Žaliosios knygos KOM(2010) 747 galutinis „Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-02]. <http://ec.europa.eu/justice/newsroom/civil/opinion/files/110510/public_authorities/lithuania_minjust_lt.pdf>.

Poreikį palengvinti įvairių rūšių dokumentų pripažinimą ir asmenų civilinio statuso pripažinimą akcentuoja ir kitos ES institucijos. Europos Parlamentas taip pat pasisako už viešųjų dokumentų ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą. Tai rodo Europos Parlamento prašymas pateikti teisėkūros pasiūlymą, kurio paskirtis – nustatyti autentiškų dokumentų tarpusavio pripažinimą ir vykdymą.⁸⁹

Europos Vadovų Tarybos poziciją geriausiai atspindi Stokholmo programa⁹⁰, kurioje išreiškiamas raginimas Komisijai toliau svarstyti, kokių veiksmų imtis, siekiant užtikrinti, kad būtų galima nekliudomai naudotis laisvo judėjimo teise. Šiam tikslui Stokholmo programos veiksmų plane numatyti du teisės aktų pasiūlymai, kuriuose bus nagrinėjami tokie klausimai:

- laisvas dokumentų judėjimas, panaikinant reikalavimą legalizuoti kitų valstybių narių dokumentus;
- tam tikrų civilinės būklės dokumentų (pvz., susijusių su vaiko kilme, įvaikinimu, pavarde) pasekmių pripažinimas, kad vienoje valstybėje narėje suteiktas teisinis statusas kitoje valstybėje būtų pripažįstamas kaip turintis tokias pat teises pasekmes.⁹¹

Minėtas iniciatyvas numatyta priimti 2013 m. Akivaizdu, kad tai būtų didelis poslinkis pavardžių srityje, padėsiantis išspręsti daugelį šiuo metu kylančių problemų.

2.3. Teisės į vardą ir pavardžių rašymo reglamentavimas Lietuvos Respublikos teisėje

Remiantis LR CK 1.114 straipsniu, galima teigti, kad civilinė teisė saugo vardą kaip asmeninę neturtinę teisę ir vertybę.⁹² LR CK 2.20 straipsnis tiesiogiai įtvirtina teisę į vardą, kuri apima teisę į pavardę, vardą (vardus) ir pseudonimą. Siekiant užtikrinti šios teisės apsaugą ir realią galimybę naudotis šia teise, LR CK taip pat numato ir teisės į vardą gynimo mechanizmą. Todėl fizinis asmuo, kurio teisė į vardą yra pažeista dėl to, kad kitas asmuo neteisėtai veikia jo vardu ar kitokiu būdu neteisėtai pasisavina svetimą vardą, ar kliudo juo naudotis, turi teisę kreiptis į teismą ir reikalauti, kad teismas įpareigotų kaltą asmenį nutraukti tokius veiksmus bei atlyginti tokiais neteisėtais veiksmais padarytą turtinę ir neturtinę žalą.

LR CK 3.161 straipsnis išskiria vaiko teisę į vardą: „*Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi bei sveikai vystytis ir nuo gimimo turėti vardą ir pavardę*“.⁹³ Ši nuostata svarbi tuo,

⁸⁹ Europos Parlamento 2008 m. gruodžio 18 d. rezoliucija 2008/2124(INI) su rekomendacijomis Komisijai dėl Europos autentiško dokumento. [2008] OL C45 E/61.

⁹⁰ Europos Vadovų Tarybos 2010 m. gegužės 4 d. Stokholmo programa. Atvira ir saugi Europa piliečių labai ir saugumui. [2010] OL C 115/01.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 47, 1.114 straipsnis.

⁹³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 47, 3.161 straipsnis.

kad garantuoja vaikui teisę į vardą ir pavardę nuo pat gimimo. Panaši nuostata įtvirtinta ir LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje, kurioje numatyta, kad vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą.⁹⁴ Iš šios nuostatos matyti, kad vardas ir pavardė yra siejami su vaiko individualybe ir yra akcentuojama būtinybė ją išsaugoti.

Atskiros LR CK nuostatos yra skirtos reglamentuoti pavardės ir vardo suteikimo vaikui, sutuoktinių pavardės, vardo ir pavardės keitimo ir kitus klausimus, tiesiogiai susijusius su teisės į vardą ir pavardę realizavimu. Pavardės keitimo pagrindus civilinės būklės aktuose reguliuoja ir 2009 m. Teisingumo ministro patvirtintos Asmens vardo, pavardės, tautybės pakeitimo taisyklės.⁹⁵ Šiose taisyklėse numatomi atvejai, kada leidžiama keisti pavardę ir nustatoma sąlyga, kad visais atvejais pareiškėjo pasirinkta pavardė turi atitikti jo lytį, neprieštarauti gerai moralei ir LR viešajai tvarkai. Nors pavardės keitimas, kai kuriais atvejais galėtų būti vienu iš būdų, spręsti problemoms, kylančioms dėl pavardžių rašymo, tačiau vien tai, kad toks prašymas gali būti atmetas, rodo šios priemonės nepakankamumą spręsti problemą iš esmės ir gali būti vertintinas tik kaip alternatyvi priemonė tam tikrais išskirtiniais atvejais.

Pažymėtina, kad LR CK 3.282 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad: „*civilinės būklės aktu įrašai įrašomi lietuvių kalba*“, o „*vardas, pavardė ir vietovardžiai rašomi pagal lietuvių kalbos taisyklės*“.⁹⁶ Civilinės metrikacijos taisyklėse, patvirtintose LR teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu, taip pat įtvirtinta, kad: „*Civilinės būklės aktu įrašai įrašomi lietuvių kalba*“.⁹⁷ 2001 m. lapkričio 6 d. LR Asmens tapatybės kortelės įstatyme⁹⁸ ir 2001 m. lapkričio 8 d. LR Paso įstatyme numatyta⁹⁹, kad duomenys asmens tapatybės kortelėje ir pase įrašomi lietuviškais rašmenimis. Toks reglamentavimas tiesiogiai atspindi LR Konstitucijos 14 straipsnyje įtvirtintą nuostatą, skelbiančią, jog: „*Valstybinė kalba yra lietuvių kalba*“.¹⁰⁰ Tačiau svarbu paminėti, jog Civilinės metrikacijos taisyklėse numatyta, kad: „*Registruojant ir įtraukiant į apskaitą užsienio valstybių piliečių bei jų vaikų civilinės būklės aktus, šių asmenų vardai ir pavardės civilinės būklės aktu įrašuose bei liudijimuose rašomi juos paraidžiui perrašant lotyniško pagrindo rašmenimis iš paso ar užsienio valstybės institucijos išduoto civilinės būklės akto įrašo liudijimo. Vardas ir pavardė paraidžiui gali būti perrašyti be šalutinių*

⁹⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33 – 807, 9 straipsnio 1 dalis.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009 m. spalio 12 d. įsakymas Nr. 1R-318 „Dėl asmens vardo, pavardės, tautybės pakeitimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 123-5297.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra* note 47, 3.282 straipsnis.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. liepos 22 d. įsakymas Nr. 1R – 294 „Dėl teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymo Nr. 1R – 160 „Dėl Civilinės metrikacijos taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr.: 88-3541.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 97-3417.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos paso įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 99-3524.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 33, 14 straipsnis.

(diakritinių) ženklų, jei techniškai negalima jų įrašyti.¹⁰¹ Toks reglamentavimas iš esmės reiškia, kad užsienio šalių piliečiams yra pripažįstama teisė civilinės būklės aktuose rašyti vardus ir pavardes išlaikant jų originalią formą. Tačiau ši nuostata nėra absoliuti. Taisyklės numato, kad: „Tėvams pageidaujant, vaiko vardą ir (ar) pavardę rašyti pagal tarimą ir (ar) sugramatinant, turi būti pateiktas vaiko tėvų rašytinis prašymas ištaisyti jo vardą ir (ar) pavardę šių taisyklių nustatyta tvarka.“¹⁰² Remiantis Civilinės metrikacijos taisyklėse numatyta tvarka, registruojant ir apskaitant LR piliečio santuoką su užsienio valstybės piliečiu, taip pat jų vaiko gimimą, LR piliečio pavardė turėtų būti rašoma remiantis LR teisės aktais, nustatančiais vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose tvarka. Tačiau reikia pažymėti, kad tokio įstatymo LR Seimas dar nėra priėmęs.

Vardų ir pavardžių rašymą LR piliečio pase reglamentuoja LR 1991 m. sausio 31 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“.¹⁰³ Jame numatyta, kad LR piliečio pase vardai ir pavardės rašomi lietuvių kalbos rašmenimis pagal turimų pasų ar kitų asmens dokumentų, kuriais remiantis išduodamas pasas, lietuviškus įrašus. Nelietuvių tautybės asmenų vardai ir pavardės išduodamame LR piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis pagal tarimą nesugramatinant (be lietuviškų galūnių) arba sugramatinant, priklausomai nuo asmens pasirinkimo. Be to nustatoma, kad asmenų, turėjusių kitos valstybės pilietybę, vardai ir pavardės išduodamame LR piliečio pase gali būti rašomi pagal tos valstybės piliečio pasą ar jį atitinkantį dokumentą. Taigi tokių asmenų vardai ir pavardės pase gali būti įrašomos pagal pirminį variantą, t. y. originaliai.

Siekį priimti teisės aktą, nustatantį vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose tvarką LR, rodo 2010 kovo 29 d. LR Seime įregistruotas Ministro Pirmininko tarnybos parengtas LR Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas¹⁰⁴, kuriame buvo siūloma leisti Lietuvos piliečio pase piliečių pavardes rašyti nelietuviškais rašmenimis. Ši nuostata buvo grindžiama argumentu, kad asmenvardis yra unikalus konkretaus asmens tapatybės žymuo, kuriam turi būti suteikta teisinė apsauga. 2010 balandžio 8 d. LR Seimas šį projektą atmetė. Minėtame projekte buvo numatyta, jog vardus ir pavardes dokumentuose nelietuviškai galėtų prašyti įrašyti tautinės mažumos, užsieniečiai, asmenys be pilietybės, jų sutuoktiniai, vaikai. Tokiu atveju jie privalėtų pateikti dokumentą nelietuviškai pavardei įrodyti, pvz., užsienio šalies pasą ar kilmės dokumentus. Lotyniškos abėcėlės pavardės būtų nurašytos nuo dokumento paraidžiui, nelotyniškos pavardės būtų rašomos pagal tarimą lietuviškais rašmenimis.

¹⁰¹ Civilinės metrikacijos taisyklės, *supra* note 96, 8 punktas.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimas Nr. I-1031 „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“. *Valstybės Žinios*. 1991, Nr. 5-132.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas Nr. XIP-1644 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368047&p_query=&p_tr2=>.

LR Konstitucinis Teismas dėl pavardžių rašybos yra pasisakęs dar 1999 m. Jis konstatavo: „*Kadangi Konstitucijoje įrašyta, kad lietuvių kalba yra valstybinė kalba, tai asmens dokumentuose vardai ir pavardės privalo būti rašomi lietuviškai*“.¹⁰⁵ Konstitucinio Teismo nuomone, įvairios tautinės grupės turi teisę savo vardus ir pavardes rašyti originaliais rašmenimis tik asmeniniame gyvenime. Tokią poziciją Teismas grindė poreikiu gerbti konstitucinį valstybinės kalbos statusą: „*Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešojo valstybės gyvenimo sritis, asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas*“. Konstitucinis Teismas taip pat yra nusprendęs, jog galima Lietuvos piliečio paso kitų įrašų skyriuje įrašyti asmens vardą ir pavardę kitokiais, ne lietuviškais, rašmenimis ir nesugramatinta forma, kai asmuo to pageidauja.

2009 m. lapkričio 6 d. LR Konstitucinis Teismas dar kartą pakartojo savo ankstesnes išvadas, kad LR piliečio pase pavardė turi būti rašoma valstybine kalba, t. y. lietuviškais rašmenimis ir paaiškino, kad nėra jokių kliūčių to paties paso kitiems įrašams skirtame skyriuje asmens vardą bei pavardę įrašyti ir nelietuviškais rašmenimis bei nesugramatinta forma, kai asmuo to pageidauja.¹⁰⁶ Tačiau šis papildomas įrašas nebus lygiavertis pagrindiniam įrašui lietuvių kalba.

Taigi nors minėtas įstatymo projektas įtvirtino aukštą žmogaus teisių standartą, tačiau jis buvo atmestas kaip prieštaraujantis LR Konstitucijai. 2010 liepos 8 d. dauguma LR Seimo narių pritarė kitam Vardų ir pavardžių rašymo asmens dokumentuose įstatymo projektui, kuriuo taip pat leidžiama LR piliečio pase, esant pageidavimui, rašyti pavardes nelietuviškais rašmenimis, tačiau tik greta lietuviškais rašmenimis užrašytų asmenvardžių, o ne jų sąskaita.¹⁰⁷ Toks pavardžių rašymo modelis nėra naujas, juo yra paremta taip pat ir Latvijos pavardžių reglamentavimo sistema. Latviškas sprendimas, leidžiantis rašyti asmens pavardę valstybinei kalbai nebūdingais lotyniškais rašmenimis antrame paso puslapyje, neprieštaruja tarptautiniams žmogaus teisių standartams. EŽTT tokį reguliavimą taip pat yra įvertinęs kaip atitinkantį teisės į vardą apsaugos reikalavimus.¹⁰⁸ Taigi, keičiamu reguliavimu nustatant vardo ir pavardės rašymo kompetentingų institucijų sudaromuose ir išduodamuose asmens tapatybę nurodančiuose

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *supra* note 45.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 4 ir 7 punktų nuostatų išaiškinimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 134-5859.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas Nr. XIP-1668 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-03]. < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363707&p_query=&p_tr2=>.

¹⁰⁸ *Mentzen alias Mencena v Latvia* (dec.), no. 71074/01, ECHR 2004-XII.

dokumentuose tvarką, iš esmės būtų įgyvendinamas LR Konstitucinio Teismo nutarimas. Pažymėtina, kad įstatymas iki šiol nėra priimtas.

VLKK yra išreiškusi poziciją, kad: „*vardas ir pavardė nėra kalbos, o asmens tapatybės žymuo*“¹⁰⁹. Tačiau, pastebėtina, kad nepaisant to, dauguma diskusijų ir prieštaravimų, susijusių su galimybe įstatymiškai įtvirtinti užsieniečių teisę rašyti pavardes, išlaikant originalią jų formą, LR yra paremti argumentais dėl potencialios grėsmės valstybinei kalbai bei grėsmės pažeisti LR Konstituciją. Kylančią priešpriešą tarp žmogaus teisių ir nacionalinės kalbos apsaugos bei poreikį rasti mažiausią bendrą vardiklį, leidžiantį užtikrinti maksimalią šių dviejų vertybių apsaugą, rodo ir bylos, susijusios su pavardžių rašymu, pasiekiančios ESTT ir EŽTT.

¹⁰⁹ Išsamus atsakymas į kreipimąsi „Daugiau dėmesio teisinei lietuvių kalbos apsaugai!“, *supra* note 6.

3. ESTT JURISPRUDENCIJA PAVARDŽIŲ SRITYJE

3.1. Pagrindinių laisvių apsauga: teisės į pavardę garantas

Daugelio ES valstybių narių rašybos pagrindu yra lotyniška abėcėlė. Tačiau kai kurios valstybės naudoja kitokias abėcėles, pvz., Bulgarija, Graikija, Kipras. Susidūrus su nelotyniško pagrindo rašmenimis, į pagalbą pasitelkiama transliteracija. Transliteracijos taisyklės, nurodančias, kaip šių kalbų asmenvardžiai perrašomi lotyniškais rašmenimis, tvirtina pati kilmės šalis. Transliteracijos esmė pasireiškia tuo, kad pagal šias taisykles lotyniškais rašmenimis parašytos pavardės dar kartą nebeperrašomos. Tai matyti iš *Konstantinidis*¹¹⁰ bylos.

Problema kilo, kai Graikijos piliečio, savarankiškai dirbusio masažuotoju ir hidroterapijos specialistu Vokietijoje, pavardė, jo pase įrašyta ir lotyniškąja perraša – *Konstantinidis*, Vokietijos santuokų registre buvo įrašyta kitaip nei pase – *Konstadinidis*. Taip atsitiko dėl to, kad Vokietija taikė kitokias graikiško raidyno perrašymo į lotynišką taisykles nei tos, kurias jau buvo pritaikiusi pati Graikija. Ponas Konstantinidis prieštaravo tokiam perrašymui, nes, pasak jo, perrašymas iškreipė jo vardo tarimą, vardo etninę ir religinę reikšmę bei galėjo sukelti painiavą tarp klientų, kurie buvo pripratę prie ankstesnės daug metų naudotos vardo rašybos. Generalinio advokato Jacobs teigimu, dėl Vokietijos taikomų transliteracijos taisyklių ponas Konstantinidis patyrė netiesioginę diskriminaciją.¹¹¹ Pasak jo, Graikijos piliečiai, kurių vardai paprastai buvo rašomi nelotyniškais rašmenimis buvo neproporcingai veikiami šių reikalavimų. Nors valstybės narės iš esmės gali reikalauti, kad vardai būtų rašomi lotyniškais rašmenimis, tačiau, generalinio advokato Jacobs nuomone, nagrinėjamu atveju nebuvo objektyvaus pagrindo naudoti sistemą, kuri gerokai iškreipė asmens vardo ir pavardės tarimą, todėl pono Konstantinidis atžvilgiu buvo įžeidžianti.

Atsižvelgiant į šiuos argumentus, generalinis advokatas pažymėjo, kad spręsti pagrindinių teisių klausimą šiuo atveju nėra griežtai būtina. Tačiau nepaisant to, jis ėmėsi šio uždavinio, motyvuodamas bendra klausimo svarba.¹¹² Generalinis advokatas išreiškė kritiką dėl to, kad EŽTK nėra tiesiogiai įtvirtinta asmens teisė į vardą ir asmens tapatybę.¹¹³ Remdamasis TPPTP ir valstybių narių konstitucinėmis nuostatomis, jis pastebėjo, jog: „*egzistuoja principas,*

¹¹⁰ Case C-168/91, *Konstantinidis v Stadt Altensteig* [1993] ECR I-1191.

¹¹¹ Opinion of Advocate General Jacobs in Case C-168/91, *Konstantinidis v Stadt Altensteig* [1993] ECR I-1191, paras. 20-22.

¹¹² Binder, D. S. The European Court of Justice and the Protection of Fundamental Rights in the European Community: New Developments and Future Possibilities in Expanding Fundamental Rights Review to Member State Action. *Harvard Jean Monnet Working Paper* [interaktyvus]. 1995, 4/95 [žiūrėta 2011-10-09]. <<http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/papers/95/9504ind.html>>.

¹¹³ Greaves, R. A Commentary On Selected Opinions of Advocate General Jacobs. *Fordham International Law Journal*. 2005, 29(4): 690–715.

pagal kuri valstybės turi gerbti ne tik fizinę individo gerovę, bet ir jo orumą, moralinį integralumą ir asmens tapatybės jausmą“.¹¹⁴ Tai leidžia aiškinti EŽTK 8 straipsnį, kaip suteikiantį asmeniui teisę prieštarauti nepagrįstam kišimuisi į jo vardą. Vėliau generalinis advokatas išreiškė poziciją, kad bet kuri nacionalinė priemonė, kuri pažeidė asmens, besinaudojančio laisvo judėjimo teisę, pagrindines teises, gali vien tik tuo pagrindu būti pripažinta nesuderinama su Bendrijos teise. Nors dauguma atvejų, kai ETT pripažino Europos Bendrijos steigimo sutarties (toliau – EB sutartis) nuostatos, garantuojančios įsisteigimo laisvę, pažeidimą buvo susiję su diskriminaciniais valstybių narių teisės aktais, generalinis advokatas teigė, kad esant pagrindinių teisių pažeidimui, nediskriminacinis asmenų traktavimas taip pat gali pažeisti šį straipsnį.¹¹⁵ Nepaisant to, kad generalinio advokato išvadoje itin daug dėmesio skirta pagrindinių teisių apsaugos elementui, ETT šiuo klausimu buvo tylus: nei atmetė, nei patvirtino galimybę išplėsti savo jurisprudenciją siūlomu būdu.¹¹⁶ ETT netiesiogiai atmetė teiginį, kad nemateriali žala, pvz., psichologinė žala arba diskomfortas gali būti pakankami EB sutarties 52 straipsniui pažeisti, reikalaujamas konkretesnio ryšio tarp įsisteigimo laisvės, kuria naudojosi ponas Konstantinidis, ir diskriminacijos.

ETT teigimu, nacionalinės transliteracijos taisyklės yra nesuderinamos su EB teise, jeigu jos galėtų sukelti Graikijos piliečiui tokio laipsnio nepatogumus, kurie lemtų įsisteigimo laisvės pažeidimą.¹¹⁷ Tokia situacija susiklostytų, jei transliteracijos skirtumai pakeistų pavardės tarimą ir sukurtų riziką, kad potencialūs klientai gali supainioti jį su kitais asmenimis. Įvertinus visas aplinkybes, šioje byloje buvo nuspręsta, kad ponas Konstantinidis turėjo teisę vartoti savo vardą, teisėtai įgytą pagal Graikijos teisę, taip pat ir Vokietijoje. Taigi sprendimu nustatyta, kad valstybės narės neturi keisti kitų valstybių piliečių asmenvardžių įrašų, nustatytų pilietybės šalyje išduotuose dokumentuose.

*Garcia Avello*¹¹⁸ byla buvo susijusi su dviejų vaikų, Esmeraldos ir Diego, gimusių Belgijoje, pavardėmis. Vaikų tėvas buvo Ispanijos, o motina – Belgijos pilietė. Atsižvelgiant į tai, vaikai turėjo dvigubą Belgijos ir Ispanijos pilietybę. M. Lehmann teigia, kad ETT, priimdamas sprendimą *Garcia Avello* byloje, įžengė į iki tol valstybėms narėms priklausiusią teritoriją, ir dėl to šis sprendimas susilaukė daug kritikos.¹¹⁹ Tačiau ETT tvirtai laikėsi savo pozicijos, teigdamas, kad: „Nors pagal galiojančią Bendrijos teisę asmens pavardę

¹¹⁴ Opinion of Advocate General Jacobs in *Konstantinidis v Stadt Altensteig*, *supra* note 3, para. 39.

¹¹⁵ *Ibid.*, para. 48.

¹¹⁶ Binder, D. S., *supra* note 112.

¹¹⁷ Case *Konstantinidis v Stadt Altensteig*, *supra* note 110, para. 18.

¹¹⁸ Case C-148/02, *Garcia Avello v Belgium* [2003] ECR I - 11613.

¹¹⁹ Lehmann, M., *supra* note 25, p. 139.

*reguliuojančios normos patenka į valstybių narių kompetenciją, vis dėlto vykdydamos šią kompetenciją jos turi laikytis Bendrijos teisės“.*¹²⁰

Dviguba vaikų pilietybė lėmė tai, kad kompetentingos Belgijos ir Ispanijos įstaigos įregistravo juos skirtingomis pavardėmis. Belgijoje, atsižvelgiant į Belgijos pilietybės pirmumo taisyklę, nepaisant to, ar asmuo yra vienos ar kelių valstybių pilietis, vaikams buvo suteikta tėvo pavardė – *Garcia Avello*. Tačiau konsuliniame Ispanijos ambasados skyriuje Belgijoje vaikai buvo įregistruoti laikantis Ispanijos teisės, t. y. jiems buvo suteikta pavardė, sudaryta iš abiejų tėvų pavardžių – *Garcia Weber*. Belgijos Teisingumo ministru pateiktame motyvuotame prašyme C. Garcia Avello ir jo sutuoktinė, kaip teisėti dviejų vaikų atstovai, paprašė pakeisti vaikams suteiktą tėvo pavardę į *Garcia Weber*. Jie nurodė, kad pagal Ispanijos teisėje įtvirtintą praktiką vaikų pavardę sudaro pirmosios tėvo ir motinos pavardės, pirmiausia rašant tėvo pavardę. Šis prašymas buvo atmestas. C. Garcia Avello pateikė ieškinį dėl šio sprendimo panaikinimo Valstybės tarybai, kuri nusprendė pateikti ETT prejudicinį klausimą dėl to, ar Bendrijos teisės principai, susiję su ES pilietybe ir laisvu asmenų judėjimu, užkerta kelią Belgijos institucijoms atsisakyti tenkinti minėtą prašymą.

Žiūrint į šią situaciją per pagrindinių teisių prizmę, pastebėtina, kad būtent vaikai turėtų būti laikomi pagrindine teisinio santykio figūra, ypač, kai kalbama apie vaikų identitetą (pavardes).¹²¹ Toks požiūris reikštų, kad situacijos pateikimas į EB teisės taikymo sferą taip pat turėtų būti nustatomas, atsižvelgiant į vaikus. Laikantis šio požiūrio, yra komplikuota nagrinėjama atvejį priskirti EB teisės sričiai, remiantis vien tuo, kad judėjimo laisve pasinaudojo vaikų tėvas, o ne jie patys. Galbūt todėl šioje byloje ETT, siekdamas pagrįsti, kad situacija patenka į EB teisės sferą, rėmėsi pilietybe.¹²² Taigi faktas, kad vaikai turėjo Belgijos pilietybę ir nuo gimimo gyveno Belgijoje buvo nesvarbus. Tai aiškintina tuo, kad vaikai taip pat buvo Ispanijos piliečiai, gyvenantys Belgijoje, ir dėl šios priežasties negalėjo būti diskriminuojami pilietybės pagrindu. Nediskriminavimo principas reikalauja, kad vienodos situacijos būtų vertinamos vienodai, o skirtingos – skirtingai. Dvigubą pilietybę turintys asmenys yra kitokioje situacijoje nei belgai, turintys tik vieną pilietybę, kadangi dvigubą pilietybę turintys asmenys gali turėti skirtingas pavardes pagal skirtingas teisės sistemas. Taigi asmens, turinčio dvigubą pilietybę, prašymo pakeisti pavardę traktavimas vienodai kaip ir to, kuris turi vieną pilietybę, prilygtų nevienodam elgesiui.¹²³ ETT pabrėžė, kad skirtingos šeimos narių pavardės gali sukelti

¹²⁰ Case *Konstantinidis v Stadt Altensteig*, *supra* note 110, para. 25.

¹²¹ Quiñones Escámez, A. Derecho Comunitario, Derechos Fundamentales y Denegación del Cambio de Sexo y Apellidos: ¿Un Orden Público Europeo Armonizador? (a Propósito de las SSTJCE, Asuntos K.B. y García Avello). *Revista de Derecho Comunitario Europeo*. 2004, 18: 507–529.

¹²² Ballarino, T., Ubertazzi, B. On *Avello* and Other Judgments: a New Point of Departure in the Conflict of Laws? *Yearbook of Private International Law*. 2004, 6: 85–128.

¹²³ Lagarde, P. Note to *Garcia Avello*. *Revue Critique de Droit International Privé*. 2004, 93: 184–202.

rimtų nepatogumų suinteresuotiesiems asmenims tiek profesiniame, tiek privačiame gyvenime. Pvz., gali kilti problemų, siekiant pasinaudoti vienoje pilietybės valstybėje narėje išduotu dokumentu, kuriuose įrašyta pavardė skiriasi nuo kitoje pilietybės valstybėje narėje pripažįstamos pavardės, sukuriamomis teisinėmis pasekmėmis, kitoje pilietybės valstybėje. Atsižvelgiant į šiuos nepatogumus, kurie gali trukdyti laisvam ES piliečių judėjimui, nei vienas iš Belgijos valstybės pateiktų pagrindų, pasak ETT, negali būti pateisinama priežastimi atmesti prašymą pakeisti Esmeraldos ir Diego pavardes. Galima teigti, kad ETT, sprenddamas dviejų valstybių narių pilietybių konfliktą, lemiamą vaidmenį atidavė asmens valios autonomijai. Tai rodo faktas, kad tėvams šiuo atveju patiems suteikta laisvė pasirinkti, pagal kurios valstybės teisę bus nustatyta vaikų pavardė. Kaip teigia M. Requejo Isidro: „*galiausiai, remiantis EB Sutarties 12 ir 17 straipsniais, suinteresuotieji asmenys galės džiaugtis pavardėmis, kurių pageidauja.*“¹²⁴ Iš tiesų, *Garcia Avello* byla parodo, kad ETT nuomone, asmenys, nepasinaudoję laisvo judėjimo teise, gali patekti į EB Sutarties taikymo sritį, remdamiesi vien tik ES pilietybe ar „potencialia“ judėjimo laisve.¹²⁵ Tokia situacija atspindėtų teisės į vardą ir pavardę režimo evoliuciją liberalizmo link.

*Grunkin-Paul*¹²⁶ byla buvo susijusi su Leonhard Matthias Grunkin-Paul, gimusio dviejų Vokietijos piliečių, Stefan Grunkin ir Dorothee Regina Paul šeimoje, ir gyvenusio Danijoje, situacija. L. M. Grunkin-Paul kaip ir jo tėvai turėjo Vokietijos pilietybę. Kompetentingos Danijos valdžios institucijos išduotame vardo ir pavardės pažymėjime šiam vaikui pagal Danijos teisę buvo suteikta *Grunkin-Paul* pavardė, kuri taip pat buvo įrašyta į Danijoje išduotą gimimo liudijimą. Vokietijos civilinės metrikacijos įstaigos atsisakė pripažinti nustatytą vaiko pavardę, kadangi ji neatitiko pagal Vokietijos teisę pavardėms keliamų reikalavimų. Vardus reglamentuojančios Vokietijos teisės normos numato galimybę duoti vaikui tik tėvo – *Grunkin* – arba motinos – *Paul* – pavardę. Remtis kitos valstybės teise, nustatant pavardę, galima tik tuomet, jei vienas iš tėvų yra kitos valstybės pilietis arba ir Vokietijos, ir kitos valstybės pilietis. Stefan Grunkin ir Dorothee Regina Paul Vokietijos teismui pateikė pareiškimą su prašymu įpareigoti Vokietijos civilinės metrikacijos įstaigą pripažinti jų sūnui pagal Danijos teisę suteiktą *Grunkin-Paul* pavardę. Nacionalinis teismas ETT klausė, ar atsižvelgiant į EB sutarties 12 straipsnyje (dabar – SESV 18 str.) įtvirtintą diskriminacijos draudimą ir 18 straipsniu (dabar – SESV 21 str.) kiekvienam Sąjungos piliečiui užtikrinamą judėjimo laisvę, galioja Vokietijos kolizinė norma, numatanti, kad pavardžių nustatymo taisyklės priklauso tik nuo pilietybės. Pasak ETT, atsižvelgiant į tai, kad ir vaikas, ir jo tėvai yra Vokietijos piliečiai, šio vaiko pavardės

¹²⁴ Requejo Isido, M. Estrategias para la "Comunitarización": Descubriendo el Potencial de la Ciudadanía Europea. *Diario La Ley*. 2003, 5903: 1–12.

¹²⁵ *Ibid.*, p. 12.

¹²⁶ Case C-353/06, *Grunkin and Dorothee Regina Paul v Standesamt Niebiil* [2008] ECR I-07639.

nustatymas Vokietijoje pagal šios valstybės narės teisės aktus negali būti laikomas diskriminacija dėl pilietybės.

Kaip ir *Garcia Avello* byloje, ETT akcentavo, kad įpareigojimas pilietybės valstybėje turėti kitokią pavardę nei ta, kuri yra duota valstybėje, kurioje asmuo gimė ir gyvena, yra laisvo judėjimo kliūtis. ETT pripažino, kad tokia EB sutarties 18 straipsnyje įtvirtintos judėjimo laisvės kliūtis gali būti pateisinama, tačiau tik tuo atveju, jeigu yra pagrįsta objektyviomis priežastimis ir yra proporcinga teisėtai siekiamam tikslui. Lietuva byloje *Grunkin-Paul* siūlė nuspręsti, jog valstybės narės teisės norma, numatanti, kad pavardžių nustatymo taisyklės priklauso tik nuo pilietybės, tuo atveju, jeigu tokia nuostata lemia skirtingų pavardžių turėjimą skirtingose valstybėse narėse, yra nesuderinama su EB sutarties 18 straipsniu tiek, kiek ja nėra siekiama užtikrinti svarbesnių viešųjų interesų, tokių, kaip valstybinės kalbos interesai ir tradicijos.¹²⁷

Vokietijos Vyriausybė teigė, kad toks susiejimas yra objektyvus kriterijus, leidžiantis patikimai ir nuosekliai nustatyti asmens pavardę ir išlaikyti didelės šeimos ryšius. Tačiau ETT nurodė, kad: „*nė vienam iš šių motyvų, nurodytų pagrįsti asmens pavardės nustatymo susiejimą su jo pilietybe, nepaisant to, kad patys savaime jie gal ir teisėti, nėra pagrindo suteikti tokios svarbos, jog jis tokiomis aplinkybėmis, kokios susiklostė pagrindinėje byloje, galėtų pateisinti valstybės narės kompetentingų valdžios institucijų atsisakymą pripažinti kitoje valstybėje narėje, kurioje vaikas gimė ir nuo gimimo gyvena, nustatytą ir įregistruotą jo pavardę*“¹²⁸. Pastebėtina, kad generalinė advokatė Sharpston šioje situacijoje išvėlgė vienodo požiūrio principo pažeidimą. Jos manymu, pagal Vokietijos teisę asmenys, neįgiję valstybės narės, kurioje yra gimę, pilietybės yra nepalankesnėje padėtyje nei turintys gimimo valstybės narės pilietybę.¹²⁹ ETT tokio pastebėjimo nepalaikė.

M. Lehmann pastebi, kad šioje byloje iš esmės yra kalbama ne apie asmens gimimo valstybėje suteiktos pavardės pripažinimą, o apie pavardės pakeitimo pripažinimą pilietybės valstybėje.¹³⁰ Taip yra todėl, kad iš pradžių Leonhard Matthias pagal Danijos teisę buvo suteikta *Paul* pavardė. Nors pilnas vardas buvo įrašytas kaip Leonhard Matthias Grunkin Paul, pavardės elementas – *Grunkin*, šiuo atveju buvo laikomas ne pavarde, o tėvavardžiu. Tačiau praėjus mėnesiui po vaiko gimimo, Danijos valdžios institucijos, tėvų prašymu, išdavė gimimo liudijimą, kuriame buvo nurodyta *Grunkin-Paul* pavardė. Taigi, pasak M. Lehmann, sprendimas šioje byloje iš esmės reiškia, kad valstybė narė negali atsisakyti pripažinti savo piliečių (turinčių tik

¹²⁷ Informacija apie 2006 m. gruodžio 7 d. Europos teisės departamento pateiktas Europos Bendrijų Teisingumo Teismui Lietuvos Respublikos rašytines pastabas byloje C-353/06. *Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-01]. <<http://www.etd.lt/index.php?1663759018>>.

¹²⁸ Case *Grunkin and Dorothee Regina Paul v Standesamt Niebiil*, *supra* note 126, para. 31.

¹²⁹ Opinion of Advocate General Sharpston in Case C-353/06, *Grunkin and Dorothee Regina Paul v Standesamt Niebiil* [2008] ECR I-07639, para. 69.

¹³⁰ Lehmann, M., *supra* note 25, p. 143.

vieną pilietybę) vardų, kurie buvo suteikti rezidencijos valstybėje ir vardų, kurie buvo suteikti gimus, bet vėliau pakeisti.¹³¹ Tačiau atsisakymas registruoti vardą, pasak generalinės advokatės, galėtų būti pateisintas, jei nėra realaus ryšio tarp asmens ir valstybės, kurioje jis gimė.¹³²

Tiek *Garcia Avello*, tiek *Grunkin-Paul* bylose, ETT pripažino, kad valstybių narių interesai yra subordinuoti asmenų norui, kad pavardės, suteiktos kitoje valstybėje narėje, būtų pripažintos. Tačiau nepaisant vienodų išvadų, galima pastebėti, kad šiose bylose ETT argumentavimas turi esminių skirtumų. *Garcia Avello* byloje ETT asmens statusui bei šeimos santykiams taiko principus iš pradžių suformuotus ekonominių laisvių kontekste. Individo reikalavimų dėl vardo tęstinumo išsaugojimo primatas, lyginant su valstybės reikalavimais, yra pagrįstas principu, pagal kurį nacionalinės taisyklės, pažeidžiančios pagrindines laisves, garantuotas EB sutarties, prieštarauja Bendrijos teisei. Šiame sprendime nėra jokių nuorodų į poreikį garantuoti asmeniui vardo, su kuriuo jis save identifikuoja, tęstinumą. Nekalbama apie būtinybę apsaugoti asmens tapatybę. Vaikas, dėl kurio pavardės kilo ginčas, gimė Belgijoje, kur gyveno su savo tėvais. Iš esmės šioje situacijoje nebuvo konkretaus naudojimosi judėjimo laisve, kadangi nebuvo planų persikelti į Ispaniją. Belgijos valdžios institucijų pareiga leisti pasikeisti pavardę tam, kad ji atitiktų pavardę suteiktą pagal Ispanijos teisę, nebuvo pagrįsta poreikiu išlaikyti pavardę, kuria jie būtų naudojęsi ilgą laiką ir kuri būtų tapusi jų tapatybės dalimi. G. Rossolillo pastebi, kad šiuo atveju: „pavardžių, suteiktų pagal Ispanijos teisę, „konsolidacija“, iš tiesų, neįvyko: priešingai, pavardės, kurias vaikai iki tol naudojo, buvo suteiktos pagal Belgijos teisę“.¹³³ Pavardės tęstinumo modelis aiškiau išreikštas *Grunkin-Paul* byloje. Generalinė advokatė pabrėžė, kad Leonhard Matthias ryšys su Danija, kur jis gyveno didžiąją gyvenimo dalį ir kur, tikėtina, susirado draugų ir įsitvirtino, yra tikras ir pastovus.¹³⁴ Taigi šiuo atveju pilietybės valstybės – Vokietijos – įpareigojimas pripažinti pavardę, suteikta Danijoje, gali būti vertinamas kaip priemonė užtikrinti asmens pagrindinę teisę į tai, kad vardas, kurį jis naudojo valstybėje, kurioje gyveno ir kuris tapo jo tapatybes dalimi, nebus atimtas.

Pasak G. Rossolillo, toks *Grunkin-Paul* bylos sprendimo interpretavimas yra kur kas patrauklesnis, nei pažodinis aiškinimas, kad valstybės narės turi pareigą pripažinti asmeniui vardą, suteiktą remiantis bet kurios kitos valstybės narės, kurioje vardas buvo įregistruotas, teise, nepaisant to, ar egzistuoja tvirtas ryšys tarp valstybės ir asmens.¹³⁵ Taip yra, kadangi automatinis laisvo judėjimo principų, kuriuos garantuoja EB sutartis taikymas šeimos ir asmens statuso teisei neleidžia deramai atsižvelgti į poreikį garantuoti individo asmens tapatybės apsaugą. Tokia situacija lemtų akivaizdų asmens laisvės pasikeisti savo pavardę išplėtimą, kadangi asmens noras

¹³¹ Lehmann, M., *supra* note 25, p. 143.

¹³² Opinion of Advocate General Sharpston in Case *Grunkin-Paul*, *supra* note 129, para. 86.

¹³³ Rossolillo, G., *supra* note 16, p. 155.

¹³⁴ Opinion of Advocate General Sharpston in Case *Grunkin-Paul*, *opt.cit.*, para. 87.

¹³⁵ Rossolillo, G., *opt.cit.*, p. 156.

turėti pavardę teisėtai suteiktą jam bet kurioje valstybėje narėje, kurioje tas vardas įregistruotas, būtų pakankamas pagrindas reikalauti pripažinimo kitoje valstybėje narėje.

Skirtingai nei *Konstantinidis* byloje, *Garcia Avello* ir *Grunkin-Paul* bylose ES piliečiai rėmėsi ES teise prieš savo pačių valstybes. Šios bylos atspindi valstybių narių galimybę pačioms nusistatyti taisykles dėl pavardžių suteikimo savo piliečiams. Pilietybė suvokiama kaip valstybė narė ir jos piliečius jungiantis veiksnys, ne visada yra pakankamai pajėgi izoliuoti nacionalinę teisę nuo ES teisės taikymo.¹³⁶ Kitaip tariant, kai yra pagrindas taikyti ES teisę, ryšys tarp ES ir jos piliečių gali būti stipresnis nei konkrečios valstybės narės ir jos piliečių ryšys. Iš pirmo žvilgsnio tokia situacija gali atrodyti nesuderinama su EB sutarties 17 straipsniu, kuriame skelbiama, kad kiekvienas asmuo, turintis valstybės narės pilietybę, yra ES pilietis, pabrėžiant, kad ES pilietybė ne pakeičia valstybės pilietybę, o ją papildo. Tačiau kaip teigia K. Lenaerts, nepaisant to, kad ES pilietybė yra įtvirtinama, remiantis nacionaline pilietybe, tai nereiškia, kad pastaroji priklauso nuo pirmosios.¹³⁷ Taigi ES pilietybė gali riboti taisyklių, pilietybę laikančių siejančiu veiksmu, taikymą.

Atskirai galima būtų paminėti analizuojamų sprendimų socialines demografines pasekmes. Remiantis ETT pozicija, tos pačios valstybės narės piliečių pavardės nebūtinai bus apibrėžiamos vienodai. O spręsti iš pavardės, ar asmuo yra prancūzas, italas ar vokiečių bus sudėtinga.¹³⁸ Tačiau to negalima vertinti kaip trūkumo, kadangi galimybė iš vardo nustatyti asmens pilietybę negali būti absoliuti dėl daugelio priežasčių, pvz., kalbant apie asmenis turinčius ne vieną pilietybę. Taigi tokią funkciją atlieka ne vardas, o pasas. Tai liudija ir doktrina, kuri neišskiria vardo funkcijos – parodyti asmens pilietybę.

Tokia ETT sprendimų tendencija yra itin reikšminga imigrantams. Galima teigti, kad šių asmenų integracija buvo veiksmu, nusprendžiant suteikti primatą tam tikriems skirtumams pavardžių srityje nei privalomai jas asimiliuoti.¹³⁹ Taigi pirmenybė atiduodama daugiakultūriškumui o ne nacionaliniam vienodumui. Nors suformuluotas požiūris į pavardes tam tikru mastu silpnina valstybių narių tradicijas vardų srityje, tačiau vardų įvairovė turi ir teigiamų aspektų. Vienas ryškiausių ir dažniausiai išvelgiamų plusų yra tas, kad tokiu būdu bus išvengta situacijų, kai asmuo skirtingose valstybėse narėse atpažįstamas vis kitu vardu. Taigi pavardžių įvairovės pripažinimas, konkretaus asmens atžvilgiu reiškia pavardės vienodumą visoje ES teritorijoje. O tai akivaizdžia palengvins laisvės judėti ir apsigyventi ES teritorijoje įgyvendinimą. Atsižvelgiant į tai, kad valstybės narės piliečių pavardės tam tikrais atvejais bus apibrėžiamos skirtingai, imigrantų pavardės tos valstybės narės kontekste neatrodys itin

¹³⁶ Lenaerts, K. Federalism and the rule of law: Perspectives from the European Court of Justice. *Fordham International Law Journal*. 2011, 33-5: 1338–1387.

¹³⁷ *Ibid.*, p. 1353.

¹³⁸ Lehmann, M., *supra* note 25, p.156.

¹³⁹ *Ibid.*

neįprastos. Esant pavardžių įvairovei, yra sudėtingiau atpažinti imigrantus, kurie yra kitos valstybės piliečiai, vien iš pavardės. Galima teigti, kad tokiu būdu pašalinamas potencialus diskriminavimo kriterijus.¹⁴⁰

3.2. Nuo pagrindinių laisvių apsaugos link nacionalinio identiteto: *Sayn-Wittgenstein* ir *Runevič-Vardyn* bylos

2010 m. gruodžio 22 d. ESTT priėmė sprendimą byloje *Sayn-Wittgenstein*. Ši byla buvo susijusi su Austrijos piliete, kurią suaugusią Vokietijoje įvaikino Vokietijos pilietis. Įvaikinusio asmens pavardėje buvo aristokratiškas titulas. Ta pačia pavarde, tik moteriškos giminės, ji buvo įregistruota Austrijos civilinės būklės aktų registruose. Maždaug po 15 m. buvo priimtas administracinis sprendimas pataisyti registracijos įrašą, pašalinant pavardėje esančią nuorodą į aristokratišką titulą. Taigi pavardė *Fürstin von Sayn-Wittgenstein* buvo pakeista pavarde – *Sayn-Wittgenstein*. Šis sprendimas buvo apskūstas Austrijos Aukščiausiam Administraciniam teismui. Austrijos teismas kreipėsi į ESTT, prašydamas išaiškinti, ar EB Sutarties 18 straipsniui (dabar – SESV 21 str.) prieštarauja norma, pagal kurią valstybės narės kompetentingos valdžios institucijos atsisako pripažinti suaugusio įvaikinto asmens pavardę, jeigu joje yra valstybėje narėje konstituciniu lygmeniu draudžiamas vartoti aristokratiškas titulas, nustatytas kitoje valstybėje narėje.

Kaip ir anksčiau analizuotose bylose, ESTT sprenddamas, ar trukdoma naudotis Sutarties suteikiamomis laisvėmis, kaip kriterijumi rėmėsi nepatogumų, kuriuos patiria asmuo, skirtingose valstybėse narėse turėdamas nevienodas pavardes, laipsniu. Šiuo aspektu *Garcia Avello* ir *Grunkin-Paul* bylos šiek tiek skiriasi. Vaikams, dėl kurių pavardžių kilo ginčas *Garcia Avello* ir *Grunkin-Paul* bylose, atsirado grėsmė visą gyvenimą vartoti pavardes, skirtingai įrašytas dviejų valstybių narių, su kuriomis juos nuo gimimo siejo artimi ryšiai, civilinės būklės aktų registruose. *Sayn-Wittgenstein* byloje ieškovės pagrindinėje byloje pavardė yra įrašyta tik viename, t. y. Austrijos civilinės būklės aktų registre. Taigi tik Austrijos valdžios institucijos gali jai išduoti oficialius dokumentus, pvz., pasus arba pilietybę patvirtinančius dokumentus. Todėl dėl pavardės įrašo pakeitimo neatsirastų prieštaravimų su kitos valstybės narės registru duomenimis arba jos išduotais oficialiais dokumentais. Vis tik šis aspektas, sprendžiant dėl galimų nepatogumų, nebuvo esminis. Lemiamą reikšmę turėjo papildomos aplinkybės, o būtent tai, kad pavardė buvo pakeista praėjus 15 m. nuo jos įregistravimo. Suprantama, kad per šį laikotarpį tiek viešojoje, tiek privačioje srityje yra likę daug oficialių įrašų anksčiau turėta *Fürstin von Sayn-Wittgenstein* pavarde (vairuotojo pažymėjimas, bendrovės registravimo dokumentai ir

¹⁴⁰ Lehmann, M., *supra* note 25, p. 157.

kt.). Taigi rimtu nepatogumu šios bylos kontekste buvo pripažintas poreikis pakeisti visus oficialius pavardės *Fürstin von Sayn-Wittgenstein* įrašus pavarde *Sayn-Wittgenstein*. ESTT pastebėjo: „net jeigu kartą pakeitus šiuos įrašus ateityje neatitikimų nebebus, tikėtina, kad ieškovė pagrindinėje byloje turi iki pakeitimo išduotų arba parengtų dokumentų, kuriuose nurodyta kitokia pavardė nei jos naujuose asmens tapatybės dokumentuose.“¹⁴¹ Taigi faktiškai išlieka pavojus, kad kaskart, kai ieškovė pagrindinėje byloje, turės pateikti savo asmens tapatybės arba savo pavardės įrodymą gyvenamosios vietos valstybėje, jai atsiras pareiga paneigti įtarimus dėl melagingo pareiškimo. ESTT šioje byloje pažymėjo, kad dėl to paties asmens turimų dviejų skirtingų pavardžių gali kilti painiava ir nepatogumų. Toks asmuo kiekvieną kartą turėtų išsklaidyti abejones dėl savo asmens tapatybės. Todėl Austrijos atsisakymas pripažinti savo pilietės visą pavardę, nustatytą valstybėje narėje, kurioje ji gyvena praėjus 15 m., yra SESV 21 straipsnio pripažintų laisvių ribojimas. Toks ribojimas gali būti pateisintas tik tada, jei jis yra būtinas ir proporcingas siekiamam tikslui. ESTT pripažino, kad pasveriant teisėtus interesus ir ES teisės pripažintą laisvo asmenų judėjimo teisę, Austrijos konstitucinės istorijos kontekste į Aristokratijos panaikinimo įstatymą gali būti atsižvelgiama kaip į nacionalinio identiteto elementą. ESTT atsižvelgė ir į tai, kad Austrijos aristokratijos panaikinimo įstatymu įgyvendinamas bendresnis visų Austrijos piliečių lygybės prieš įstatymą principas, kuris taip pat įtvirtintas Pagrindinių teisių chartijos 20 straipsnyje. Taigi Austrijos siekis panaikinti aristokratiškus titulus, siekiant visų asmenų lygybės, gali būti pripažįstamas svarbiu valstybės interesu, galinčiu pateisinti laisvo asmenų judėjimo ribojimą. Generalinė advokatė pažymėjo, kad siekiant nepažeisti proporcingumo principo, valstybė narė net ir siekdama teisėtų tikslų, turėtų pripažinti kitoje valstybėje narėje, su kuria asmuo yra susijęs glaudžiais ryšiais, suteiktą pavardę. Tokį pripažinimą galėtų liudyti valstybės institucijų išduodamas sertifikatas, nurodantis skirtingas pavardes. Taip pat generalinė advokatė atkreipė dėmesį į tai, kad Austrijoje galiojanti nacionalinė taisyklė, draudžianti modifikuoti vyro ar moters pavardę pagal lytį ir dėl to reikalaujanti atitinkamais atvejais pakeisti asmenų, pasinaudojusių laisvo judėjimo Sąjungoje teise, kitoje valstybėje narėje įgytas pavardes, negali būti pateisinta, nebent ji yra grindžiama esminiais konstituciniais principais ar kitais svarbiais viešosios politikos interesais.¹⁴²

Kai kurios valstybės narės, taip pat ir Vokietija, laikėsi požiūrio, kad pavardės ištaisyimas nesukels tapatybės įrodymo problemų, kadangi *Sayn-Wittgenstein* yra pagrindinis asmens tapatybę nurodantis elementas, o kita dalis – *Fürstin von* – yra tik neapibrėžtiniai priklausomi žodžiai. Tačiau tiek generalinė advokatė, tiek ESTT, pabrėžė, kad pagal Vokietijos

¹⁴¹ Case *Sayn-Wittgenstein v Landeshauptmann von Wien*, *supra* note 3, para. 67.

¹⁴² *Ibid.*, para. 71.

teisę žodžiai *Fürstin von* laikomi ne aristokratišku titulu, o gyvenamosios vietos valstybėje teisėtai įgytos pavardės sudėtine dalimi. Taigi *Fürstin von Sayn-Wittgenstein* yra vientisa pavardė, ypač atsižvelgiant į tai, kad vokiečių kalbos nemokantys asmenys nesugebėtų analizuoti šios pavardės kaip sudėtinės. ESTT nuomone, valstybės narės siekis išsaugoti lygybės principą, draudžiant savo piliečiams įgyti, turėti ar naudoti aristokratiškus titulus arba aristokratiškumą nurodančius elementus, dėl kurių kitiems galėtų susidaryti išpūdis, kad tokios pavardės turėtojas asmuo turi tokį rangą, neatrodo neproporcinga priemonė, todėl nelaikytina nepateisinamai apribojančia ES piliečių laisvą judėjimą ir laisvą apsigyvenimą.¹⁴³ Teikdama rašytines pastabas šioje byloje LR Vyriausybė teigė, kad skirtingų pavardžių turėjimas skirtingose valstybėse narėse gali sukelti sunkumų, kurie galėtų būti vertinami kaip sudarantys kliūtis ES piliečio teisei laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje, tačiau šios laisvo judėjimo kliūtys gali ir turi būti pateisintos svarbiais valstybės interesais.

Savo pozicijos ESTT nuosekliai laikėsi ir *Runevič-Vardyn* byloje. Ginčas pagrindinėje byloje kilo Civilinės metrikacijos skyriui atsisakius Lietuvos pilietės Malgožatos Runevič-Vardyn gimimo liudijime vardą ir pavardę nurodyti kaip *Malgorzata Runiewicz*, o santuokos liudijime kaip – *Malgorzata Runiewicz-Wardyn*. Be to, Civilinės metrikacijos skyriaus taip pat buvo prašoma Malgožatos Runevič-Vardyn sutuoktinio Łukasz Paweł Wardyn, Lenkijos piliečio, vardus santuokos liudijime užrašyti su lenkų kalboje vartojamomis diakritinėmis modifikacijomis¹⁴⁴, t. y. – *Łukasz Paweł*, o ne – *Lukasz Pawel*.

M. Runevič-Vardyn ir L. P. Wardyn kreipėsi į teismą su prašymu įpareigoti Vilniaus miesto Civilinės metrikacijos skyrių išduoti naują gimimo liudijimą ir naują santuokos liudijimą, atsižvelgiant į M. Runevič-Vardyn šiam skyriui pateiktus prašymus. Pareiškėjai nurodė, kad Belgijoje jie patiria nepatogumų. Kadangi sutuoktinių pavardės nurodomos skirtingai, kyla problemų atsiimant korespondenciją, tvarkant banko sąskaitas, užsisakant viešbučius. Nagrinėdamas šią bylą, teismas kreipėsi į ESTT su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, ar pavardžių rašymas lietuviškais rašmenimis neprieštarauja EB Sutarties normoms.

Generalinio advokato nuomone, M. Runevič-Vardyn vardo ir mergautinės pavardės rašymas lietuviškais rašmenimis gimimo liudijime nesietinas su EB sutarties 12 straipsniu (dabar – SESV 18 str.). M. Runevič-Vardyn yra valstybės narės, kurios teisės aktus ginčija, pilietė, todėl nagrinėjamu atveju diskriminacija dėl pilietybės negalima.¹⁴⁵ ESTT šiuo klausimu palaikė generalinio advokato nuomonę. ESTT akcentavo, kad kompetentingų Lietuvos valdžios institucijų M. Runevič-Vardyn išduotuose dokumentuose, dėl kurių vyko ginčas pagrindinėje

¹⁴³ Case *Sayn-Wittgenstein v Landeshauptmann von Wien*, *supra* note 3, para. 93.

¹⁴⁴ *Diakritiniai ženklai*, *supra* note 10.

¹⁴⁵ Opinion of Advocate General Jääskinen in Case C-391/09, *Malgožata Runevič-Vardyn and Łukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija and Others*, para. 70.

byloje, gimus įregistruotas vardas ir mergautinė pavardė yra užrašyti vienodai, todėl galimybė naudotis SESV 21 straipsnio suteikiamomis teisėmis nėra ribojama.

Kalbant apie M. Runevič-Vardyn sutuoktinį, generalinis advokatas pažymėjo, kad reglamentavimas, kai praleidžiami diakritiniai ženklai, tik iš dalies pažeidžia teisę laisvai judėti ir apsigyventi kitoje valstybėje narėje. Tokia pozicija buvo grindžiama teiginiais, kad kasdienėje tarptautinėje prekyboje diakritiniai ženklai dažnai praleidžiami, pirmiausia dėl to, kad kompiuterinės sistemos leidžia vartoti tik anglų abėcėlę. Taip pat užsienio kalbos nemokantis asmuo dažnai nesupranta diakritinių ženklų reikšmės ir jų net nepastebi. Taigi toks praleidimas negali sukelti realių ir rimtų nepatogumų. ESTT pritarė minėtai argumentacijai ir nusprendė, kad valstybės narės kompetentingų valdžios institucijų atsisakymas pakeisti ES piliečio, turinčio kitos valstybės narės pilietybę, santuokos liudijimą taip, kad jo vardai jame būtų užrašyti su diakritiniais ženklais, nepažeidžia SESV 21 straipsnio.

Nors prieš tai minėtais aspektais generalinio advokato ir ESTT pozicijos sutapo, visgi sprendžiant klausimą dėl atsisakymo pakeisti bendrą pareiškėjų pagrindinėje byloje pavardę, pozicijos skyrėsi. Generalinis advokatas laikėsi pozicijos, kad nagrinėjamu atveju pareiškėjos pasirinkta sutuoktinio pavardė turėtų būti rašoma – *Wardyn*. ESTT nebuvo toks kategoriškas ir didelę svarbą teikė valstybinės kalbos apsaugos interesui.

Generalinis advokatas sutiko su pozicija, kad nacionalinės kalbos apsauga iš tikrųjų gali būti objektyvus bendrojo intereso pagrindas pagal ES teisę. Tačiau, pasak jo, vardų ir pavardžių rašybos srityje valstybių narių turima didelė diskrecija neturi lemti ES piliečių teisės laisvai judėti ir apsigyventi visose valstybėse narėse neproporcingo apribojimo. Todėl šie asmenys, kad ir kokios valstybės narės piliečiai jie būtų, neturi patirti žalos vien dėl naudojimosi šia teise.¹⁴⁶ Generalinis advokatas pastebėjo, kad M. Runevič-Vardyn atimta kitiems Lietuvos piliečiams pripažįstama teisė turėti originalo forma rašomą savo sutuoktinio pavardę, nes ji ištekęjo už kitos valstybės narės piliečio, su kuriuo susipažino naudodamasi savo teise laisvai judėti. Atsižvelgiant į tai, generalinio advokato teigimu, Lietuvos teisės nuostatos nėra tinkama ir būtina priemonė, siekiant nacionalinės kalbos apsaugos tikslo.

ESTT, nagrinėdamas moters prašymą pakeisti jos pavardę santuokos liudijime ir įrašyti formą su raide „w“ – *Wardyn*, paskelbė, kad ES pripažįstamos laisvės gali būti netinkamai apribotos, jei atsisakymas pakeisti pavardę sukeltų „*rimtų administracinių, profesinių ir asmeninių nepatogumų*“.¹⁴⁷ Anot ESTT, nacionalinis teismas turi nustatyti: „*ar tokiu atsisakymu yra užtikrinama interesų – viena vertus, sutuoktinių teisės į jų asmeninio ir šeimos gyvenimo gerbimą ir, kita vertus, teisėtoms atitinkamos valstybės narės valstybinės kalbos ir jos tradicijų*

¹⁴⁶ Case *Malgožata Runevič-Vardyn and Łukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija and Others*, supra note 4, paras. 76-78.

¹⁴⁷ *Ibid.*, para. 96.

apsaugos – pusiausvyra“.¹⁴⁸ Taigi bendra taisyklė yra ta, kad nėra draudžiama atsisakyti pakeisti bendrą ES piliečių sutuoktinių pavardę, kuri įrašyta vieno iš šių piliečių kilmės valstybės narės išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose, laikantis tos valstybės rašybos taisyklių. Tačiau atsakymas būtų priešingas, jei toks atsisakymas ES piliečiams sukelia rimtų administracinių, profesinių ir asmeninių nepatogumų. Pareiga nustatyti, ar tokie sunkumai konkrečiu atveju egzistuoja, paliekama nacionaliniam teismui. Jei atsisakymas sukelia tokių nepatogumų, prašymą priimti preliminarų sprendimą pateikęs teismas taip pat turi patikrinti, ar toks atsisakymas yra būtinas, siekiant apsaugoti nacionalinės teisės aktais ginamus interesus ir yra proporcingas teisėtai siekiamam tikslui.

2011 rugpjūčio 18 d. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas paskelbė sprendimą, kuriuo atmetė pareiškėjų Malgožatos Runevič-Vardyn ir Łukasz Paweł Wardyn pareiškimą dėl įpareigojimo pakeisti civilinės būklės aktų įrašus.¹⁴⁹ Nagrinėdamas šią bylą teismas pripažino, kad skirtingas pareiškėjos vardo ir pavardės rašymas įvairiuose dokumentuose kelia pareiškėjai tam tikrą nepatogumą, susijusį su asmens tapatybės įrodymu. Tačiau buvo akcentuojama, kad nepatogumus dėl to, kad pareiškėjos gimimo liudijime jos vardas ir pavardė nurodyti lietuviškais rašmenimis, o mokslinėje bendruomenėje ji yra atpažįstama lenkiškais rašmenimis užrašytu vardu ir pavarde, pareiškėja sau susikūrė pati, nes turėdama jos tapatybę patvirtinantį dokumentą su lietuviškais rašmenimis užrašytu vardu ir pavarde, ji pati pasikeitė Lenkijoje savo gimimo liudijimą ir mokslo įstaigose nurodydavo savo vardą ir pavardę lenkiškais rašmenimis.¹⁵⁰ Be to kylantys nepatogumai gali būti išsprendžiami, pateikiant papildomus dokumentus: Lietuvoje išduotą santuokos liudijimą ir jo vertimą į atitinkamą kalbą. Galiausiai prieita išvados, kad šiuo konkrečiu atveju nacionalinės teisės reglamentavimas neprieštarauja ES teisės reglamentavimo sričiai ir pareiškėjams nėra sukeliama rimti administraciniai, profesiniai ir asmeniniai nepatogumai. Šis sprendimas yra apskūstas Vilniaus apygardos teismui.

Sayn-Wittgenstein ir *Runevič-Vardyn* bylos įdomios tuo, kad jose matyti kur kas didesnis ESTT dėmesys svarbiems valstybėms interesams, susijusiems su nacionaliniu identitetu, siekiant pateisinti pagrindinių laisvių ribojimus. *Sayn-Wittgenstein* byloje tokiu interesu buvo pripažintas valstybės siekis išsaugoti lygybės principą, draudžiant savo piliečiams įgyti, turėti ar naudoti aristokratiškus titulus arba aristokratiškumą nurodančius elementus, dėl kurių kitiems galėtų susidaryti įspūdis, kad tokios pavardės turėtojas turi tokį rangą. *Runevič-Vardyn* bylos atveju, tokiu teisėtu interesu buvo valstybinės kalbos apsauga. Pastebėtina, kad abiem atvejais buvo susidurta su konstitucinio lygmens valstybės interesais, kurie buvo vertinami kaip

¹⁴⁸ Case *Malgozata Runevič-Vardyn and Łukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija and Others*, *supra* note 4, para. 91.

¹⁴⁹ Vilniaus miesto pirmasis apylinkės teismas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-30]. <<http://vilniaus1.teismas.lt/Naujienos/10>>.

¹⁵⁰ *Ibid.*

nacionalinio identiteto elementai. Tiesa, šiais pagrindais vykdomas ES teisės įtvirtintų pagrindinių laisvių ribojimas nėra absoliutus ir turi atitikti proporcingumo reikalavimus.

Lyginant ESTT sprendimus *Runevič-Vardyn* ir *Sayn-Wittgenstein* bylose su anksčiau priimtais sprendimais su pavardėmis susijusiose bylose, pastebimas ryškus ESTT jurisprudencijos posūkis. Kaip matome iš bylų analizės, anksčiau ESTT laikėsi pozicijos, pakankamai palankios fiziniams asmenims, ginčijantiems administracinę tvarką dėl pavardžių rašymo civilinės būklės aktų įrašuose. ESTT griežtai žiūrėdavo į judėjimo laisvės suvaržymus ir juos nustatęs, konstatuodavo EB sutarties (dabar – SESV) pažeidimą. Tiesa, *Grunkin-Paul* byloje ETT taip pat pripažino, kad EB sutarties 18 straipsnyje (dabar – SESV 21 str.) įtvirtintos judėjimo laisvės kliūtys gali būti pateisinamos, tačiau tik tuo atveju, jeigu yra pagrįstos objektyviomis priežastimis ir yra proporcingos teisėtai siekiamam tikslui. Tačiau realiai galimybės pateisinti asmens judėjimo laisvės suvaržymus būdavo labai ribotos ir nepraeidavo proporcingumo testo, kurį taikydavo pats Teismas.

Šie atvejai parodo, kad, kai susiduriama su vardų registravimo atvejais kitose valstybėse narėse, iškyla problemų dėl tinkamos teisės į vardą ir pavardę apsaugos. Siekiant išvengti teisės į vardą pažeidimų, kurie taip pat gali lemti diskriminaciją dėl pilietybės ar laisvo asmenų judėjimo ribojimus, būtina valstybėse narėse nustatyti bendrus vardų pripažinimo standartus.

3.3. Valstybinės kalbos apsaugos intereso ribos: kritiškas požiūris

Nėra tautos be savo kalbos, istorijos, tradicijų. Praradimas to, kas buvo kurta ir formavosi daugybę metų, tam tikra prasme reikštų teisės į egzistenciją paneigimą. Todėl ES nesikėsina į šias vertybes. ES gerbia turtingą savo kultūros ir kalbų įvairovę, bei valstybių narių nacionalinį savitumą. Taigi nacionalinis identitetas dėl narystės ES neturėtų išnykti. Atvirkščiai, ES priešinasi bendroms pasaulio supanašėjimo tendencijoms, bandydama kurti europietišką kultūrą ir identitetą, kaip puoselėjamą Europos šalių kultūrų, identitetų visumą.¹⁵¹ Nacionalinis identitetas yra kompleksinė sąvoka. *Runevič-Vardyn* byloje jo elementu buvo pripažinta valstybinė kalba.

Remiantis ES sutarties 3 straipsnio 3 dalimi ir Pagrindinių teisių chartijos 22 straipsniu, ES gerbia turtingą savo kultūros ir kalbų įvairovę. Pagal ES sutarties 4 straipsnio 2 dalį ES taip pat gerbia valstybių narių nacionalinį savitumą, kurio dalis yra valstybinės kalbos apsauga.¹⁵² Tačiau sistemiškai vertinant ESTT argumentaciją *Runevič-Vardyn* byloje, matyti akivaizdi

¹⁵¹ ES regionų kultūros politika. Ar neprarasime savitumo? *Žemaičių žemė* [interaktyvus]. 2002, 2: 41 [žiūrėta 2011-09-28]. <<http://www.samogit.lt/KULTURA/Savitumas.htm>>.

¹⁵² Case *Malgožata Runevič-Vardyn and Łukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija and Others*, *supra* note 4, para. 86.

valstybinės kalbos kaip vertybės persvara kalbų įvairovės atžvilgiu. Siekis apsaugoti valstybinę kalbą neturėtų būti priemone paneigiančia ES pagarbą kalbų įvairovei. Šios dvi vertybės yra tiesiogiai priklausomos, kadangi nesant pagarbos kalbų įvairovei, nacionalinio savitumo užtikrinimas nėra įmanomas. Šie pastebėjimai nereiškia, kad valstybinės kalbos apsauga negali būti laikoma teisėtu tikslu, tačiau atsižvelgiant į glaudžią jo sąsają su kitomis vertybėmis pripažįstamomis ES, proporcingumo testo taikymas reikalauja ypatingo tikslumo.

Proporcingumo testą, siekiant nustatyti, ar nepažeista pusiausvyra tarp sutuoktinių teisės į asmeninio ir šeimos gyvenimo gerbimą ir teisėtos atitinkamos valstybės narės valstybinės kalbos ir jos tradicijų apsaugos, turi taikyti nacionalinis teismas. Taigi nacionaliniams teismams atitenka pakankamai sudėtingas uždavinys. Nors nacionaliniai teismai sprendami dėl proporcingumo, situaciją vertina remdamiesi objektyviais kriterijais, visgi tikėtina, kad valstybėse narėse, ypač pasižymintiose stipriu nacionaliniu identitetu, nacionalinės kalbos, laikomos konstitucine vertybe, apsauga bus laikoma svaresniu interesu nei asmeninio ir šeimos gyvenimo gerbimas. Todėl manytina, kad ši nauja ESTT jurisprudencijos kryptis yra palankesnė valstybėms narėms, o asmenų situacija didele dalimi priklausys nuo nacionalinių teismų sprendimų.

Pastebėtina, kad didžiausias dėmesys nustatant priemonių, ribojančių asmenų judėjimo laisvę, proporcingumą yra asmeniui kylančių sunkumų mastas. Tačiau ESTT sprendime neatsižvelgiama į tai, kad asmuo, pasinaudojęs Sutarties garantuojamomis laisvėmis ir sudaręs tarpvalstybinę santuoką, praranda teisę į bendrą šeimos pavardę. Manytina, kad šiuo atžvilgiu generalinio advokato pozicija yra pažangesnė, kadangi buvo išvelgtas ne tik laisvo asmenų judėjimo apsunkinimas, bet ir žmogaus teisių aspektas, kuris ESTT sprendime neatsispindėjo.¹⁵³

Dar vienas aspektas, kuris nebuvo akcentuotas ESTT sprendime, yra reali originalios pavardžių rašybos grėsmė kalbai. Kaip pastebėjo generalinis advokatas, egzistuojanti praktika, kai nacionalinėje kalboje nesančius rašmenis leidžiama vartoti dėl kitos valstybės narės piliečio, pvz., L. P. Wardyn, daromuose civilinės būklės aktų įrašuose, kelia pagrįstų abejonių, ar lotyniško pagrindo raidės, nesančios lietuvių kalbos abėcėlėje, vartojimas sutuoktinės pavardės rašyboje sukeltų didelę grėsmę šios kalbos apsaugai.¹⁵⁴ Atsižvelgiant į tokią situaciją, nėra pagrindo teigti, kad raidės „q“, „w“, „x“ santuokinėje pavardėje valstybinei kalbai daro didesnę žalą nei analogiški rašmenys užsieniečio pavardėje. Taigi, nepaisant to, kad valstybės interesų apsauga savaime yra teisėtas tikslas, galintis pateisinti laisvo asmenų judėjimo ribojimus, tuo atveju, kai jam nekyla reali grėsmė, SESV garantuojamų laisvių ribojimai atrodo nepagrįsti.

¹⁵³ Opinion of Advocate General Jääskinen in Case *Runevič-Vardyn*, *supra* note 145, para. 100.

¹⁵⁴ *Ibid.*, para. 101.

Kaip buvo minėta, Sayn-Wittgenstein byloje pats ESTT pripažino, kad *Fürstin von Sayn-Wittgenstein* yra vientisa, o ne sudėtinė pavardė. Labai svarbu pabrėžti, tokia pozicija buvo aiškinama argumentu, jog vokiečių kalbos nemokantys asmenys nesugebėtų analizuoti šios pavardės kaip sudėtinės. Šios situacijos negalėtų pakeisti netgi tai, jei pavardė kiekvienoje valstybėje būtų perrašoma jai būdingais rašmenimis. Taip yra todėl, kad pavardė priklauso kitai kalbos sistemai. Taigi, kaip matome, kitai kalbos sistemai priklausančio vardo savinimasis jį perrašant, suteikia vardui naują išorinę formą, tačiau iš esmės jis vis tiek lieka svetimu.

Kaip pažymėjo J. C. Fernández Rozas ir S. A. Sánchez Lorenzo: „*palyginus neseniai teisė į vardą ir pavardę buvo persmelkta viešosios teisės elementų, kurie tarnavo kaip asmenų identifikavimo ir kontrolės instrumentas*“.¹⁵⁵ Tačiau šiuo metu minėta funkcija realizuojama per kitus mechanizmus (asmens tapatybės kortelės, asmens kodai ir kt.). Taigi vardai ir pavardės transformavosi į privatinės teisės institutą, itin glaudžiai susijusį su žmogaus teisėmis. Šis pokytis pabrėžia individo teisę turėti vardą ir būti tikram, kad jis nebus atimtas, todėl vardų bei pavardžių režimas turi garantuoti psichologinį asmens identifikavimąsi su savo vardu, žiūrint tiek iš asmeninės, tiek socialinės ir šeimos perspektyvos.¹⁵⁶ Manytina, kad šios tendencijos turėtų atsispindėti ir ESTT praktikoje, tačiau remiantis naujausių bylų analize, kategoriškai to teigti nėra pagrindo.

¹⁵⁵ Fernández Rozas, J. C., Sánchez Lorenzo, S. A. *Derecho Internacional Privado*. Madrid: Cívitas, 1999, p. 369.

¹⁵⁶ *Ibid.*

4. EŽTT JURISPRUDENCIJA PAVARDŽIŲ SRITYJE

4.1. Privataus gyvenimo neliečiamumas ir teisė į vardą

Kaip jau minėta, EŽTK nėra aiškių nuostatų, susijusių su teise į vardą. Tačiau tai nereiškia, kad asmens teisė į vardą nepatenka į EŽTK ir EŽTT nėra ginama. Tam pasitarnauja EŽTK 8 straipsnyje įtvirtinta teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą. EŽTT teigimu, privatus gyvenimas yra plati sąvoka, „nepasiduodanti išsamiam apibrėžimui“, bet ji apsaugo tokius svarbius asmeninės sferos elementus kaip „*lyties identitetą, vardą ir seksualinę orientaciją* <...>“¹⁵⁷. Ši teisė įtvirtinta ir ES Pagrindinių teisių chartijos 7 straipsnyje. Nors teisės į vardą pažeidimai šiuo pagrindu ESTT dar nebuvo vertinti, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad Chartija tapo ES pirminės teisės dalimi, ateityje tokia galimybė išlieka. EŽTK atlieka svarbų vaidmenį interpretuojant Pagrindinių teisių chartiją, kadangi Chartijos nuostatos, atitinkančios EŽTK pripažįstamas teises, turi būti interpretuojamos pagal pastarąją. Be to, EŽTK yra įkvėpimo šaltinis ESTT formuluojant bendruosius ES teisės principus. ESTT skiriamą dėmesį EŽTT praktikos raidai rodo ir didėjantis sprendimų, kuriuose pateikiamos nuorodos į EŽTK nuostatas skaičius, todėl EŽTT praktika, nagrinėjant pavardžių rašymą ES teisėje užima svarbią vietą.

*Burghartz v. Switzerland*¹⁵⁸ byla buvo susijusi su Šveicarijos piliečiais, kurie susituokė Vokietijoje ir, remdamiesi Vokietijos teisės nuostatomis, kaip šeimos pavardę pasirinko žmonos pavardę. Vyras norėjo prieš žmonos pavardę nurodyti dar ir savąją, tačiau Šveicarijos teisės aktai tokią teisę garantavo tik vedusioms moterims, pasirinkusioms vyro pavardę kaip šeimos pavardę. Šioje byloje EŽTT nusprendė, kad minėtas reglamentavimas pažeidžia EŽTK 8 straipsnį, kuriame įtvirtinta teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, ir 14 straipsnį, nustatantį diskriminacijos draudimą. EŽTT pastebėjo, kad nors EŽTK 8 straipsnyje nėra aiškios nuorodos į vardus, tačiau vien dėl šios priežasties negalima eliminuoti asmens vardo iš privataus ir šeimos gyvenimo srities. EŽTT konstatavo, kad asmens vardas leidžia identifikuoti asmenį bei nustatyti jo ryšį su šeima, todėl jis yra susijęs su to asmens privačiu ir šeimos gyvenimu. Tokios situacijos nepaneigia ir faktas, jog egzistuoja visuomenės ir valstybės interesas reguliuoti vardus, kadangi šie viešosios teisės aspektai yra suderinami su privačiu gyvenimu, suprantamu, kaip apimančiu teisę kurti ir vystyti santykius su kitais asmenimis profesinėje ar verslo ir kitose srityse.¹⁵⁹ EŽTT, vertindamas Šveicarijos atsisakymą užrašyti pavardę pono Burghartz pageidaujamu būdu,

¹⁵⁷ Čilinskas, K., Jočienė, D. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 81.

¹⁵⁸ *Burghartz v Switzerland*, 22 February 1994, Series A no. 280 B.

¹⁵⁹ *Idem.*, para. 24.

atkreipė dėmesį į tai, kad toks atsisakymas, šiam asmeniui galėtų sukelti rimtų profesinių sunkumų, kadangi jis prarastų pavardę, kuria buvo plačiai žinomas profesinėje srityje.

*Daróczy v Hungary*¹⁶⁰ byloje EŽTT ypatingai akcentavo vardo kaip asmens tapatybės elemento reikšmę. EŽTT konstatavo, kad: „*vardai yra esminiai asmens tapatybės ir identifikavimo elementai.*“¹⁶¹ Ši byla buvo susijusi su našlės, kurios vardas buvo priverstinai pakeistas, situacija. Vengrijos pilietė 1950 m. ištekojo už pono Tibor Ipoly Daróczy ir pasirinko moterišką savo vyro pavardės formą – *Tiborné Daróczy*, kaip santuokinę pavardę. Tačiau, remiantis Vengrijos teisės aktais, teisinga pavardės forma turėjo apimti taip pat ir vyro antrą vardą (tėvavardį), todėl turėjo būti tokia: *Tibor Ipolyné Daróczy*. Faktiškai tiek santuokos liudijime, tiek daugelyje kitų oficialių dokumentų, išduotų valdžios institucijų, buvo vartojama trumpoji pavardės forma. Taip pat, esant būtinybei nurodyti savo tapatybę, šią formą naudojo ir ponia Daróczy. Po vyro mirties 2005 m. valdžios institucijos jai išdavė naują oficialų liudijimą su ilgąja pavardės forma. Dėl naujos pavardės neatitikimo anksčiau turėtai pavardei, ponia Daróczy negalėjo prieiti prie savo banko sąskaitų. Valdžios institucijos atsisakė pripažinti trumpąją pavardės versiją. EŽTT šioje byloje nusprendė, kad valstybė neįrodė, jog trumposios pavardės formos naudojimas galėtų pažeisti vardų registravimo sistemą. Pasak EŽTT, galimybės naudoti ankstesnę savo pavardės formą apribojimas šiuo atveju yra nepriimtinais griežtas, todėl pažeidžia EŽTK 8 straipsnį. Teismas netgi nurodė, kad Vengrija „*turėtų imtis veiksmų siekiant ištaisyti asmeninę pareiškėjos situaciją ir tam tikru oficialiu būdu pripažinti, kad ji gali išlaikyti ilgalaikį vardą – Tiborné Daróczy.*“¹⁶² Taigi nepaisant to, kad valstybės turi didelę veiksmų laisvę reguliuojant vardus, tačiau jos negali nepaisyti vardo, kaip asmens tapatybės ir identifikavimo elemento svarbos.

EŽTK 8 straipsnio pažeidimas buvo nustatytas ir *Guzel v. Turkey*¹⁶³ byloje. Byla buvo susijusi su kurdų kilmės Turkijos piliete, kurios vardas buvo pakeistas iš *Güzel* į *Gözel* be jos sutikimo. Nacionaliniai teismai atsisakė ištaisyti jos vardą, motyvuodami tuo, jog vardas, kurį pareiškėja pageidavo turėti, grindžiamas regioniniu tarimu ir nėra vartojamas turkų kalboje. Pareiškėja rėmėsi EŽTK 8 ir 14 straipsniais ir teigė, kad jos vardas buvo pakeistas turkiška forma prieš jos valią, kas jos manymu reiškė diskriminaciją kalbos ir priklausymo kurdų tautinei mažumai pagrindu. EŽTT vertindamas valstybės reguliavimo proporcingumą nurodė, kad nacionalinių institucijų atsisakymas pakeisti asmens vardą pagal pageidavimą nebuvo pagrįstas teisės aktų reikalavimais. Taip pat nebuvo būtinas demokratinei visuomenei. Todėl pažeidė

¹⁶⁰ *Daróczy v Hungary*, no. 44378/05, ECHR, 1 July 2008, para. 32.

¹⁶¹ *Idem.*, paras. 30-32.

¹⁶² Rossolillo, G., *supra* note 16, p. 152.

¹⁶³ *Güzel Erdagöz v. Turkey*, no. 37483/02, ECHR, 21 October 2008.

asmens teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą. Padarius tokias išvadas, EŽTK 14 straipsnio nuostatų pažeidimas atskirai nebuvo analizuojamas.

*Stjerna v. Finland*¹⁶⁴ byla buvo susijusi su siekiu pasikeisti vardą. Suomijos pilietis siekė pasikeisti turimą vardą į ilgesnę originalią jo formą, kuri vartotą jo protėvių. Tai yra, vietoj pavardės *Stjerna* jis norėjo turėti pavardę – *Tavaststjerna*. Jis teigė, kad situacija, dėl kurios jis turi tik dalį originalios pavardės, jo šeimai atrodo neteisinga. Taip pat dabartinė pavardė sukelia jam daug sunkumų dėl to, kad yra sena, nežinoma, o švediška pavardės forma kelia problemas, norint ją ištarti teisingai.

Teismas šioje byloje dar kartą pakartojo, kad vardas yra priemonė, leidžianti identifikuoti asmenį ir nustatyti jo ryšį su šeima, todėl yra laikytinas privataus ir šeimos gyvenimo dalimi. Taip pat pakartojo *Burghartz* byloje išsakytą požiūrį, kad: „*faktas, jog gali egzistuoti viešas interesas reguliuojant vardų naudojimą, nėra pakankamas norint pašalinti asmens vardą iš privataus ir šeimos gyvenimo srities.*“¹⁶⁵ Tačiau Suomijos institucijų atsisakymas leisti pareiškėjui pasikeisti pavardę, teismo manymu, nebūtinai turi būti laikomas įsikišimu į asmens privataus gyvenimo sritį. Teismas aptarė teigiamus ir neigiamus įsipareigojimus kylančius iš EŽTK 8 straipsnio, lygindamas šią situaciją su ta, kuri kiltų jei valstybė reikalautų pasikeisti pavardę. Teismas pabrėžė, kad nepaisant to, kad gali egzistuoti tam tikros priežastys, skatinančios asmenį pasikeisti pavardę, tokia galimybė gali būti ribojama viešo intereso pagrindu. Šioje situacijoje nebuvo įrodyta, kad pareiškėjo nurodyti sunkumai dėl jo pavardės tarimo ir rašymo yra dažnesni ar reikšmingesni už tuos, kuriuos patiria dauguma Europos gyventojų šiuo metu. Taigi jie nebuvo pakankami, siekiant nustatyti teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą pažeidimą. EŽTT nesuteikė didelės reikšmės pareiškėjo siūlytai pavardei, EŽTK 8 straipsnio taikymo šiai situacijai tikslais, kadangi paskutinis protėvis, turėjęs tą pavardę, mirė daugiau nei prieš 200 m. ir pabrėžė, kad pagal nacionalinę teisę jis turėjo daug galimybių pasirinkti kitą pavardę nei siūlyta pavardė. Taigi, apibendrinus pateiktus argumentus, buvo nuspręsta, kad ši situacija negali būti vertinama kaip privataus gyvenimo negerbimas EŽTK 8 straipsnio prasme.

4.2. Valstybinė kalba kaip teisės į vardą ribojimo pagrindas

EŽTT pripažįsta plačią valstybių diskreciją vardų ir pavardžių reguliavimo srityje ir nepretenduoja keisti nustatyto reglamentavimo. Tačiau jis konkrečiu atveju vertina valstybės nustatyto teisinio reguliavimo proporcingumą teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą

¹⁶⁴ *Stjerna v. Finland*, 25 November 1994, Series A no. 299 B.

¹⁶⁵ *Ibid.*, para. 37.

atžvilgiu. Nors, kaip buvo matyti iš ankstesnės EŽTT bylų analizės, paprastai pirmenybė atiduodama vardo tęstinumo išsaugojimui, *Mentzen alias Mencena v Latvia*¹⁶⁶ byla atspindi kitokią EŽTT poziciją.

Šioje byloje buvo iškeltas klausimas dėl pavardžių skirtingo perrašymo nacionaliniame pase. Latvijos pilietė susituokė su Vokietijos piliečiu ir kaip santuokinę pavardę pasirinko vyro pavardę *Mentzen*. Po santuokos, išduodant jai naują latvišką pasą, vokiška pavardė pagrindiniame paso puslapyje buvo perrašyta pagal latvių kalbos taisykles, t. y. pagal tarimą bei pridėdant latviškoms pavardėms būdingą galūnę. Taigi pavardė *Mentzen* buvo pakeista į – *Mencena*. Viename iš paso pabaigoje esančių skyrių, skirtų specialioms pastaboms, buvo nurodyta, kad originali pavardės forma yra *Mentzen*. Nepaisant pareiškėjos skundų, nacionaliniai teismai palaikė valstybės institucijų atliktą pavardės fonetinį perrašymą ir gramatinį adaptavimą, kadangi jis buvo atliktas tiksliai laikantis Latvijos teisės reikalavimų.

Latvijos Konstitucinis Teismas pripažino, kad toks perrašymas pareiškėjai sukėlė sunkumų kasdieniame gyvenime, tačiau pabrėžė, kad latviškas užsienietišku pavardžių perrašymas Latvijos Respublikos išduodamuose oficialiuose dokumentuose yra skirtas apsaugoti ir sustiprinti latvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusą ir vartojimą nacionalinėje teritorijoje. Kadangi latvių kalba yra silpna ir gali išnykti, vardai ir pavardės dokumentuose ir pase turi būti rašomi pagal Latvijos kalbos tvarką, nes jie yra šios sistemos dalis. Perrašymas lėmė tam tikrus pavardės pakitimus, tačiau tai buvo ne pavardės vertimas, o tik tinkamas pritaikymas prie latvių kalbos gramatikos bruožų. Taip pat buvo akcentuota, jog asmens privatus gyvenimas negali būti didesnis tikslas nei valstybės tikslas išsaugoti valstybinę kalbą, jos vientisumą. Nepaisant to, Konstitucinis teismas nurodė, kad tuo atveju, jei kišimasis vis tik būtų laikomas neproporcingu, nuoroda į originalią užsienietiškos pavardės versiją, turėtų būti įrašyta pastebimesnėje vietoje, pvz., šalia latviškai užrašytos pavardės.

Pareiškėja kreipėsi į EŽTT dėl EŽTK 8 straipsnio pažeidimo, kadangi, jos nuomone, pavardės iškraipymas pase buvo nepateisinamas ir neproporcingas kišimasis į privatų ir šeimos gyvenimą. Šioje byloje pavardės pakeitimą lėmė valstybės taisyklių reglamentuojančių pavardžių rašymo klausimus taikymas. EŽTT konstatavo, kad: „*nuostatų, reguliuojančių pavardžių rašymą, įgyvendinimas gali būti teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą apribojimas, jei skirtumas tarp originalios ir perrašytos pavardės vizualiai yra toks skirtingas, kad pastebėtų bet koks asmuo ir suabejotų ar tai ta pati pavardė*“.¹⁶⁷ Šiuo atveju buvo pripažinta, kad skirtumai tarp *Mentzen* ir *Mencena* galėtų sukelti abejonių dėl jų tapatumo. Dėl to pareiškėjai galėtų atsirasti rimtų nepatogumų socialiniame ir profesiniame gyvenime. Taip pat

¹⁶⁶ *Mentzen alias Mencena v Latvia*, supra note 108.

¹⁶⁷ *Ibid.*

galėtų kilti problemų tais atvejais, kai siekiant įrodyti šeiminius santykius turi būti pateikiami pasai.

Nacionalinės valdžios institucijos teisingo tokį kišimąsi įvairiais pagrindais, susijusiais su poreikiu apsaugoti ir skatinti valstybinę kalbą. Latvija nurodė kalbinius sunkumus, kuriuos patyrė dėl 50 m. trukusio sovietinio režimo. EŽTT pažymėjo, kad kalba nėra abstrakti vertybė, ir valstybės, pripažindamos atitinkamą kalbą valstybine, įsipareigoja garantuoti piliečiams vartoti šią kalbą perduodant ir gaunant informaciją be jokių trukdymų tiek privačiame gyvenime, tiek santykiuose su valdžios institucijomis. Atsižvelgdamas į Latvijos argumentus EŽTT pripažino, kad šiuo atveju pačios nacionalinės institucijos yra kompetentingiausios nuspręsti dėl įsikišimo poreikio, kadangi geriausiai suvokia esamą latvių kalbos padėtį ir galimus pavojus.

EŽTT nustatė, kad įsikišimas į EŽTK 8 straipsnio garantijas gali būti pateisinamas bent jau vienu pagrindu, numatytu EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje, – siekiu apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves. Teismas nurodė, kad: „*Procesas, kuriame pavardės ir vardai teikiami, pripažįstami ir vartojami, yra sritis, kurioje nacionaliniai ypatumai yra patys stipriausi ir kurioje tarp Susitariančių Šalių vidinių taisyklių nėra sąlyčio taškų. Ši sritis atspindi didžiulę valstybių, Europos Tarybos narių įvairovę <...>.*“¹⁶⁸ Vadinasi, valstybių taikomo vertinimo ribos šioje sferoje yra labai plačios. Šiam principui, EŽTT nuomone, paklūsta ir užsienietiški piliečių vardai. Teismo požiūriu, tas pats taikytina ir užsienio kilmės vardų ir pavardžių rašymui oficialiuose dokumentuose.

Nors pavardės perrašymas pareiškėjai sukėlė tam tikrų nepatogumų, tačiau jie nebuvo susiję su latviška pavardės forma savaime. Problemos kilo būtent dėl latviškos pavardės formos neatitikimo originaliai pavardei. Šioje srityje Latvijos valdžios institucijos ėmėsi veiksmų ir nustatė, kad siekiant išvengti dvejonų dėl teisinio dviejų pavardės formų tapatumo, originalioji pavardės forma turi būti rašoma puslapyje, einančiame po pagrindinio paso puslapio. Tai leistų greičiau pastebėti ir įsitikinti šių pavardės formų tapatumu. Galimybė pasikeisti senąją pasą nauju, atitinkančiu šias instrukcijas, buvo numatyta ir pareiškėjai. Nors toks sprendimas negali visiškai apsaugoti pareiškėjos nuo galimų jos nurodytų sunkumų, tačiau EŽTT pažymėjo, kad nagrinėjamu atveju įsikišimas į EŽTK saugomas garantijas nėra pakankamai rimtas, kad sudarytų neproporcingą asmens privataus gyvenimo ribojimą. Pažymima, kad pareiškėjai nebuvo užkirstas kelias naudotis socialinėmis, politinėmis, ekonominėmis teisėmis, ar pasinaudoti galimybe išvykti bei grįžti į Latviją. Taip pat ji niekada nesusidūrė su problemomis siekiant patekti ir į užsienio šalis vienai ar su vyru dėl minėtos priežasties. EŽTT konstatavo, kad teisė į privatą gyvenimą buvo pažeista, tačiau nagrinėjamu atveju Latvijos nacionalinės institucijos

¹⁶⁸ *Mentzen alias Mencena v Latvia, supra note 108.*

neperžengė suteiktos vertinimo nuožiūros laisvės, todėl pareiškimą laikė akivaizdžiai nepagrįstu ir nepriimtiniu.

Taigi EŽTT praktika rodo, kad kiekvienas atvejis dėl vardo vartojimo vertinamas individualiai.¹⁶⁹ Vis dėlto EŽTT bylų analizė leidžia tam tikru mastu prognozuoti M. Runevič-Vardyn galimybes ginti savo teises EŽTT tuo atveju, jei nacionalinių teismų sprendimai jai būtų nepalankūs. Manytina, kad lemiamą reikšmę, sprendžiant dėl galimo EŽTK 8 straipsnio pažeidimo, galėtų įgyti konkrečios įstatymų leidėjo iniciatyvos pavardžių srityje. Tuo atveju, jei būtų priimtas teisės aktas nustatantis reglamentavimą analogišką Latvijoje egzistuojančiam modeliui, tikėtina, kad EŽTT pozicija būtų identiška išsakytai *Mentzen alias Mencena v Latvia* byloje. Nepriėmus tokio akto, tikimybė, kad nacionalinis reglamentavimas bus pripažintas prieštaraujančiu EŽTK 8 straipsniui yra kur kas didesnė, ypač atsižvelgiant į daugelyje bylų EŽTT rodomą dėmesį vardo tęstinumo išsaugojimui. Tokiu atveju draudimas M. Runevič-Vardyn rašyti pavardę originaliai, t. y. – *Wardyn*, galėtų būti pripažintas neproporcingu.

4.3. EŽTT jurisprudencijos kritika

Iš EŽTT bylų analizės matyti, kad valstybinės kalbos apsaugos kriterijus užima svarbią vietą ne tik ESTT, bet ir EŽTT jurisprudencijoje. Čia jis naudojamas kaip priemonė pateisinti teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą ribojimus.

G. Rossolillo pastebi, kad EŽTT, spręsdamas su pavardėmis susijusias bylas, didelį dėmesį skiria poreikiui užtikrinti vardo tęstinumą.¹⁷⁰ Ji teigia, kad būtinybė neatimti iš asmens vardo, kuris jau tapo asmens tapatybės dalimi yra elementas daugeliu atvejų leidžiantis asmens interesams dominuoti valstybės interesų atžvilgiu. Ši pozicija yra reikšminga kaip atspindinti bendras EŽTT jurisprudencijos tendencijas, tačiau atsižvelgiant į EŽTT sprendimų dinamiką negali būti laikoma absoliučia. Tai matyti iš *Mentzen alias Mencena v Latvia* bylos.

EŽTT argumentacija *Mentzen alias Mencena v Latvia* byloje leidžia teigti, kad kitų asmenų teisė vartoti oficialią valstybės kalbą, yra tinkamas pagrindas priverstinai „latvinti“ visų piliečių vardus ir pavardes. Prof. F. de Varennes šiuo atžvilgiu laikosi itin kategoriško požiūrio. Jis teigia, kad nepaisant to, jog istorinės pamokos, kai despotiškos vyriausybės siekė užgesinti „kitus“ pašalindamos jų vardus ir pavardes iš viešosios sferos jau praėjo, tačiau, EŽTT, sprendžiant iš *Mentzen alias Mencena v Latvia* atvejo, neskuba visiškai atmesti tokios

¹⁶⁹ Račkauskaitė, A., *supra* note 57, p. 370.

¹⁷⁰ Rossolillo, G., *supra* note 16, p. 150–152.

galimybės.¹⁷¹ EŽTT teigia, kad Europos demokratijos gerbia asmens tapatybę ir privatų gyvenimą, tačiau tvirta EŽTT pozicija dėl to, kad pačioms valstybėms turi būti paliekama spręsti dėl oficialios kalbos naudojimo, kai tai susiję su asmens vardais ir pavardėmis, kontrastuoja su deklaruojamu požiūriu.¹⁷² Nors negalima teigti, kad EŽTT absoliučiai pateisina priemones, ribojančias asmens teisę į privatumą, tačiau paradoksalu, kad asmens teisės į bendrą šeimos pavardę, kaip teisės į vardą dalies paneigimas yra laikomas proporcingu. Kalbėti apie vyro teisės suteikti žmonai pavardę pažeidimus būtų nekorektiška, atsižvelgiant į tai, kad lyčių lygybės principas galioja ir pavardžių srityje. Tačiau verta atkreipti dėmesį į atvirkštinį procesą – moters teisę pasirinkti sutuoktinio pavardę. Atvejai, kai santuokinė pavardė yra iškraipoma taip, kaip atsitiko *Mentzen alias Mencena v Latvia* bylos atveju, faktiškai prilygsta tokios teisės paneigimui. Nors teorinė galimybė pasirinkti vyro pavardę išlieka, tačiau praktiškai pakeitus pavardę pagal valstybinės kalbos reikalavimus sukuriamą naują pavardę, kuri neatlieka esminės santuokinės pavardės funkcijos – atspindėti šeiminius ryšius.

Atkreiptinas dėmesys, kad JT Žmogaus teisių komitetas *Raihman v. Latvia*¹⁷³ byloje nusprendė, jog Latvijos teisės aktai, nustatantys pareigą „latvinti“ visų piliečių vardus ir pavardes, pažeidė teisę į privatų gyvenimą. Pagrindinis klausimas svarstytas šioje byloje buvo susijęs su pono Raihman vardo, kurį jis naudojo 40 m. pakeitimu, pritaikant jį prie latvių kalbos gramatikos reikalavimų. Ponas Raihman, Latvijos pilietis ir žydų bei rusakalbių mažumų narys, gimė 1959 m. Sovietų Sąjungos valdžios institucijos jam suteikė vardą Leonid Raihman. 1998 m. jam buvo išduotas oficialus Latvijos dokumentas (Latvijos ne-piliečio pasas), kuriame jo vardas ir pavardė buvo įrašyti kaip *Leonīds Raihmans*. 2001 m. ponas Raihman natūralizacijos būdu įgijo Latvijos pilietybę ir gavo Latvijos pasą, kuriame jo vardas ir pavardė taip pat buvo nurodyti kaip *Leonīds Raihman*. Nacionalinėms institucijoms atsisakius perrašyti vardą ir pavardę originalia forma, buvo kreiptasi į JT Žmogaus teisių komitetą.

JT Žmogaus teisių komitetas nagrinėdamas skundą rėmėsi TPPTP 17 straipsniu ir pabrėžė, kad privatumo sąvoka yra susijusi su asmens gyvenimo sfera, kurioje jis ar ji gali laisvai išreikšti savo identitetą ir, kad vardas yra svarbus asmens tapatybės elementas.¹⁷⁴ Įdomu tai, kad Latvija šioje byloje įsiterpimui į asmens privatų gyvenimą pateisinti, rėmėsi argumentais praktiškai identiškais išsakytiems byloje *Mentzen alias Mencena v Latvia*. Buvo teigiama, kad pavardžių perrašymas pagal Latvijos gramatikos taisykles yra būtinas siekiant apsaugoti latvių

¹⁷¹ Schabas, W. A. *Right to a Name Protected by Right to Privacy*. PhD Studies in Human Rights [interaktyvus]. 2010-12-13 [žiūrėta 2011-04-20]. < <http://humanrightsdoctorate.blogspot.com/2010/12/right-to-name-protected-by-right-to.html>>.

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ Communication No. 1621/2007, *Raihman v. Latvia* (Views adopted on 28 October 2010, 100th session). *Report of the Human Rights Committee*. 2011, A/66/40 (II): 360–372.

¹⁷⁴ *Ibid.*, paras. 8.2–8.3.

kalbą ir tinkamą šios kalbos sistemos funkcionavimą, tam pasitelkiant ir gramatikos sistemos integralumo užtikrinimą. Komitetas atkreipė dėmesį į sunkumus, kuriuos patyrė Latvių kalba sovietinio režimo metu ir valstybės siekiamą tikslą pripažino teisėtu. Tačiau vertinant šią situaciją buvo nuspręsta, kad toks įsikišimas į asmens privatumo sritį, asmeniui sukėlė didelių nepatogumų ir buvo neproporcingas siekiamam tikslui. Nors JT Žmogaus teisių komitetas pritarė, kad teisės aktų leidybos politikos klausimus ir sąlygas būtinas, siekiant apsaugoti ir skatinti oficialias kalbas, yra geriausia palikti pačioms valstybėms, tačiau tokie veiksmai, kai prievarta pavidams yra pridedamos galūnės ir dėl ko keičiasi pavidžių fonetinis tarimas yra nepageidautina priemonė.

Taigi iš esmės JT Žmogaus teisių komitetas laikosi pozicijos, kad Latvijos teisės normos, lemiančios vienašališką visų piliečių vardų ir pavidžių „latvinimą“ ypatingai, kai yra pridedamos galūnės, neatsižvelgiant į vardo kilmę, yra teisės į privatų gyvenimą pažeidimas. Nors šioje byloje buvo kalbama apie užsieniečio tapusio valstybės piliečiu vardo savavališką keitimą, tačiau JT Žmogaus teisių komiteto sprendime suformuluotas požiūris pagal analogiją galėtų taikomas ir santuokinėms pavidėms. Akivaizdu, kad asmens teisei į vardą šiuo atveju suteiktas prioritetas lyginant su valstybės interesais, akivaizdus žmogaus teisių pažeidimas pripažintas reikšmingesniu nei tikėtina žala oficialiai kalbai.

IŠVADOS

Apibendrinus teismų praktikos analizę, galima teigti, kad darbo hipotezė pasitvirtino: nevienodas asmens pavardės rašymas skirtingose valstybėse narėse gali sudaryti sąlygas nepagrįstam ES piliečių laisvių ir teisių ribojimui. Darbe darytinos šios išvados:

1. Vardas yra asmens tapatybės dalis, egzistuojanti privatumo ir viešumo sankirtoje. Tai rodo pagrindinės vardo funkcijos – asmens individualizavimas ir identifikavimas. Pavardė, kaip sudėtinis vardo elementas, atspindi asmens integraciją į konkrečią šeimą, todėl yra svarbus, šeimą vienijantis elementas.
2. Teisė į vardą yra kompleksinė kategorija, apimanti vardo įgijimą, išorinę vardo formą, galimybę vartoti vardą privačioje ir viešojoje srityse, teisę pasikeisti vardą bei ginti nuo pažeidimų.
3. Remiantis tarptautiniais teisės aktais, visiems asmenims nuo pat gimimo yra garantuojama teisė įgyti vardą. Kitų teisės į vardą elementų, pvz., išorinės vardo formos statusas ginčytinas, nes aiškaus reguliavimo nėra. Kadangi pavardė yra siejama su asmens identitetu, teisiniu reglamentavimu siekiama išsaugoti jos tęstinumą, primatą suteikiant originaliajai pavardžių rašybai, o pavardėms taikytiną teisę, siejant su pakankamai stabiliais veiksniais, pvz., pilietybe.
4. ES nėra teisės akto, reglamentuojančio pavardžių rašymo klausimus.
5. Ilgą laiką ESTT laikėsi pozicijos, pakankamai palankios fiziniams asmenims, ginčijantiems administracinę tvarką dėl pavardžių rašymo civilinės būklės aktų įrašuose. Teisės į pavardę pažeidimai buvo traktuojami kaip didelė grėsmė ekonominėms laisvėms bei veiksnys, galintis lemti diskriminaciją pilietybės atžvilgiu, todėl teisė į pavardę buvo ginama itin griežtai. Naujausia jurisprudencija rodo, kad šiuo metu ESTT vis didesnę dėmesį skiria nacionalinio identiteto apsaugai, kuri daugeliu atvejų leidžia pateisinti teisės į pavardę ribojimus. Dėl šios priežasties asmenų galimybės apginti teisę į pavardę tapo ribotos.
6. Lietuvoje teisės į vardą reglamentavimo pagrindą sudaro LR CK nuostatos. Teisės akto, reglamentuojančio užsieniečių pavardžių rašymo klausimus, kol kas nėra priimta. Poreikį spręsti šį klausimą rodo pateikiami įstatymų projektai, tačiau praktiškai realizuoti minėtas iniciatyvas trukdo politiniai aspektai, paremti galima siūlomų nuostatų ir konstitucinio valstybinės kalbos principo sankirta.
7. Šiuo metu pagal LR teisės aktus originaliai gali būti rašomos užsienio piliečių ir jų vaikų bei asmenų, kurie tampa LR piliečiais, tačiau anksčiau turėjo kitos valstybės pilietybę, pavardės. Nesant techninių galimybių, diakritiniai ženklai gali būti praleidžiami.
8. EŽTT teisė į vardą yra ginama, remiantis EŽTK 8 straipsniu, kaip teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą dalis. ESTT praktikoje Pagrindinių teisių chartijos 7 straipsnyje įtvirtintas privataus gyvenimo neliečiamumas kol kas dar nebuvo teisės į vardą gynimo pagrindu.

REKOMENDACIJOS

1. Sprendžiant užsieniečių pavardžių rašymo klausimą, kaip metodas gali pasitarnauti užsieniečių pavardžių vietos kalbos sistemoje nustatymas. Šiam tikslui būtina skirti dvi kalbos sistemas: kalbos sistemą, kuriai asmenvardis priklauso, ir tą – kuri jį vartoja. Kadangi asmenvardis gali priklausyti tik vienai kalbos sistemai, galima teigti, kad svetimvardžiai netampa kalbos, kuri juos vartoja, sistemos dalimi. Taigi nėra svaraus pagrindo teigti, kad užsieniečių pavardės turi paklusti konstituciniam valstybinės kalbos principui priimančiojoje valstybėje.
2. Lietuvoje būtina priimti teisės aktą dėl užsieniečių pavardžių rašymo. Siūlomas teisės akto projektas, leisiantis užsieniečių pavardes dokumentuose rašyti originaliai šalia sulietuvintos formos, iš esmės, atitiktų EŽTT suformuluotą žmogaus teisių standartą. Tačiau abejotina, ar tai – optimalus variantas. Visų pirma, originali pavardės forma neturėtų teisinės galios, o vietoj vienos atsiradę dvi skirtingos pavardės, įneštų papildomos painiavos. Antra, neaišku, kur turėtų būti įrašoma originali pavardės forma asmens tapatybės kortelėje, kuri šiuo metu yra pagrindinis asmens tapatybės dokumentas, kadangi joje nėra papildomų puslapių. Trečia, valdžios institucijos vis vien susidurtų su administraciniais sunkumais, nes turėtų rašyti pavardes su valstybinėje kalboje nesančiais rašmenimis, ko buvo tikimasi išvengti originalios rašybos draudimu. Galiausiai, žiūrint į netolimą ateitį, tikėtina, kad dabartinis žmogaus teisių standartas gali pasikeisti, jei ES bus priimtas planuojamas teisės aktas dėl civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimo.
3. Civilinės metrikacijos taisyklių 8 punkte yra įtvirtinta nuostata, kuri leidžia užsienio valstybių piliečių ir jų vaikų vardus ir pavardes civilinės būklės aktų įrašuose rašyti praleidžiant diakritinius ženklus, jei to neleidžia techninės galimybės. Minėta išlyga veda prie nevienodo asmenų traktavimo, kylančio dėl ribotų techninių galimybių. Atsižvelgiant į tai, kad *Runevič-Vardyn* byloje ESTT pripažino, jog diakritinių ženklų praleidimas negali sukelti rimtų nepatogumų ir nepažeidžia SESV, įpareigojimas rašyti pavardes su diakritiniais ženklais turėtų būti apskritai pašalintas.
4. Nors valstybės narės, siekdamos išvengti problemų pavardžių srityje, galėtų ratifikuoti TCBK konvencijas, tačiau tam reikalingas vieningumas. Bent vienos valstybės narės atsisakymas jungtis prie TCBK konvencijų, paliktų galimybės tolesniems ES piliečių teisių ir laisvių varžymams. Todėl manytina, kad siekiant išspręsti problemą iš esmės, būtina ES lygmeniu priimti teisės aktą dėl pavardžių rašymo. Kadangi pavardė yra asmens tapatybės dalis geriausiai šios teisės apsaugą garantuotų automatinis pavardės pripažinimas visoje ES. Tikėtina, kad šį klausimą padės išspręsti 2013 m. ES lygmeniu numatomas priimti teisės aktas dėl tam tikrų civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Tarptautiniai teisės aktai

1. American Convention on Human Rights (adopted 22 November 1969, entered into force 18 July 1978). UNTS 123.
2. Convention CIEC N° 4 relative aux changements de noms et de prénoms, signée à Istanbul le 04-09-1958 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <<http://www.ciec1.org/ListeConventions.htm>>.
3. Convention CIEC N° 14 relative à l'indication des noms et prénoms dans les registres de l'état civil, signée à Berne le 13-09-1973 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <<http://www.ciec1.org/ListeConventions.htm>>.
4. Convention CIEC N° 19 sur la loi applicable aux noms et prénoms, signée à Munich le 05-09-1980 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <<http://www.ciec1.org/ListeConventions.htm>>.
5. Convention CIEC N° 21 relative à la délivrance d'un certificat de diversité de noms de famille, signée à La Haye le 08-09-1982 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <<http://www.ciec1.org/ListeConventions.htm>>.
6. Convention CIEC N° 31 sur la reconnaissance des noms, signée Antalya le 16-09-2005 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <<http://www.ciec1.org/ListeConventions.htm>>.
7. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
8. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. *Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.
9. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.
10. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės Žinios*. 2002, Nr. 77-3288.
11. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 20-497.
12. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497.

ES teisės aktai

13. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. [2010] OL C 83/01.
14. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį. [2007] OL C 306.
15. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [2010] OL C 83/02.

16. Europos Komisijos 2010 m. gruodžio 14 d. Žalioji knyga KOM(2010) 747 galutinis „Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“ [interaktyvus]. [2010] [žiūrėta 2011-10-02]. <http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/com_2010_747_en.pdf>.
17. Europos Parlamento 2008 m. gruodžio 18 d. rezoliucija 2008/2124(INI) su rekomendacijomis Komisijai dėl Europos autentiško dokumento. [2008] OL C45 E/61.
18. Europos Vadovų Tarybos 2010 m. gegužės 4 d. Stokholmo programa. Atvira ir saugi Europa piliečių labai ir saugumui. [2010] OL C 115/01.

LR teisės aktai ir jų projektai

19. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės Žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
20. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
21. Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 97-3417.
22. Lietuvos Respublikos paso įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 99-3524.
23. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807.
24. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimas Nr. I-1031 „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“. *Valstybės Žinios*. 1991, Nr. 5-132.
25. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. liepos 22 d. įsakymas Nr. 1R-294 „Dėl teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymo Nr. 1R-60 „Dėl Civilinės metrikacijos taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr.: 88-3541.
26. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009 m. spalio 12 d. įsakymas Nr. 1R-318 „Dėl asmens vardo, pavardės, tautybės pakeitimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 123-5297.
27. Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas Nr. XIP-1644 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-28]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368047&p_query=&p_tr2=>>.
28. Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas Nr. XIP-1668 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-03]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363707&p_query=&p_tr2=>>.

ESTT praktika

29. Case C-148/02, *Garcia Avello v Belgium* [2003] ECR I-11613.
30. Case C-148/02, *Garcia Avello v Belgium* [2003] ECR I - 11613.
31. Case C-168/91, *Konstantinidis v Stadt Altensteig* [1993] ECR I-1191.
32. Case C-208/09, *Sayn-Wittgenstein v Landeshauptmann von Wien* [2010] ECR I-0000.
33. Case C-29/69 *Stauder v. City of Ulm* [1969] ECR 419.
34. Case C-353/06, *Grunkin and Dorothee Regina Paul v Standesamt Niebiil* [2008] ECR I-07639.
35. Case C-379/87, *Groener v Minister of Education and City of Dublin Vocational Education Committee* [1989] ECR 3967.
36. Case C-391/09, *Malgožata Runevič-Vardyn and Łukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija and Others* [2011] ECR I-0000.

Generalinių advokatų nuomonės

37. Opinion of Advocate General Jääskinen in Case C-391/09, *Malgožata Runevič-Vardyn and Łukasz Paweł Wardyn v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija and Others*.
38. Opinion of Advocate General Jacobs in Case C-168/91, *Konstantinidis v Stadt Altensteig* [1993] ECR I-1191.
39. Opinion of Advocate General Sharpston in Case C-353/06, *Grunkin and Dorothee Regina Paul v Standesamt Niebiil* [2008] ECR I-07639.

EŽTT praktika

40. *Burghartz v Switzerland*, 22 February 1994, Series A no. 280 B.
41. *Daróczy v Hungary*, no. 44378/05, ECHR, 1 July 2008.
42. *Güzel Erdagöz v. Turkey*, no. 37483/02, ECHR, 21 October 2008.
43. *Mentzen alias Mencena v Latvia* (dec.), no. 71074/01, ECHR 2004-XII.
44. *Stjerna v. Finland*, 25 November 1994, Series A no. 299 B.

Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai

45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių

rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės Žinios*. 2002, Nr. 104-4675.

46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 4 ir 7 punktų nuostatų išaiškinimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 134-5859.

Specialioji literatūra

47. Ambrazas, V. *Svetimų tikrinių vardų rašymas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.

48. Ballarino, T., Ubertazzi, B. On *Avello* and Other Judgments: a New Point of Departure in the Conflict of Laws? *Yearbook of Private International Law*. 2004, 6: 85–128.

49. Bartmiński, J. Nazwiska obce na tle kontaktów językowych i kulturowych. *Język a Kultura*. 1997, 7: 9–13.

50. Binder, D. S. The European Court of Justice and the Protection of Fundamental Rights in the European Community: New Developments and Future Possibilities in Expanding Fundamental Rights Review to MemberState Action. *Harvard Jean Monnet Working Paper* [interaktyvus]. 1995, 4/95 [žiūrėta 2011-10-09]. <<http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/papers/95/9504ind.html>>.

51. Cirtautienė, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas. *Jurisprudencija*. 2008, 71(63): 5–15.

52. Čilinskas, K., Jočienė, D. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.

53. Deluzain, H. E. Names and Personal Identity. *Behind the Name* [interaktyvus]. 1996 [žiūrėta 2011-09-06]. <<http://www.behindthename.com/articles/2.php>>.

54. Díez Picazo, L., Gullón, A. *Sistema de Derecho Civil: Introducción, derecho de la persona, autonomía privada, persona jurídica*. Madrid: Tecnos, 2004.

55. Fermé, E. L. El Nombre de las Personas Físicas en el Derecho Internacional Privado. *Anuario Argentino de Derecho Internacional*. Cordoba: Asociación Argentina de Derecho Internacional, 1999, p. 39.

56. Fernández Rozas, J. C., Sánchez Lorenzo, S. A. *Derecho Internacional Privado*. Madrid: Cívitas, 1999.

57. Greaves, R. A Commentary On Selected Opinions of Advocate General Jacobs. *Fordham International Law Journal*. 2005, 29(4): 690–715.

58. Gross, A. M. Rights and Normalization: A Critical Study of European Human Rights Case Law on the Choice and Change of Names. *Harvard Human Rights Journal*. 1996, 9: 269–284.

59. Jernudd, H. B. Personal Names and Human Rights. *Linguistic Human Righ: overcoming linguistic discrimination*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1995, p. 121–132.
60. Lagarde, P. Note to *Garcia Avello*. *Revue Critique de Droit International Privé*. 2004, 93: 184–202.
61. Langendonck van Willy. *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2007.
62. Lastra Lastra, J. M. Nombre Civil y Nombre Comercial. *Revista de la Facultad de Derecho de México*. 1994, 193-194: 35–61.
63. Lehmann, M. What's in a name? *Grunkin-Paul and Beyond*. *Yearbook of Private International Law* . 2008, 10: 135–164.
64. Lenaerts, K. Federalism and the rule of law: Perspectives from the European Court of Justice. *Fordham International Law Journal*. 2011, 33-5: 1338–1387.
65. Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
66. Moisset de Espanés, L. El Nombre y la Ley 18.248. *Revista Notarial de Córdoba*. 1970, 19-20: 5–20.
67. Oyarzábal, M. J. A. El Nombre y la Protección de la Identidad Cuestiones de. Derecho Internacional Público y Privado. *Prudentia Juris*. 2004, 58: 73–97.
68. Ortiz Vidal, M. D. El Caso Grunkin-Paul: Notas a la STJUE de 14 de Octubre de 2008. *Cuadernos de Derecho Internacional*. 2009, 1-1: 143–151.
69. Paz, O. *Tradução: Literatura e Literalidade*. Belo Horizonte: FALE/UFMG, 2009.
70. Quiñones Escámez, A. Derecho Comunitario, Derechos Fundamentales y Denegación del Cambio de Sexo y Apellidos: ¿Un Orden Público Europeo Armonizador? (a Propósito de las SSTJCE, Asuntos K.B. y García Avello). *Revista de Derecho Comunitario Europeo*. 2004, 18: 507–529.
71. Račkauskaitė, A. Tautinėms mažumoms priklausantių asmenų vardų ir pavardžių vartojimas: tarptautinė ir Lietuvos Respublikos praktika. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(1): 365–385.
72. Redondo García, A. M. El derecho constitucional al nombre. *Revista jurídica de Castilla y León*. Valladolid: Junta de Castilla y León, 2005.
73. Requejo Isido, M. Estrategias para la "Comunitarización": Descubriendo el Potencial de la Ciudadanía Europea. *Diario La Ley*. 2003, 5903: 1–12.
74. Rossolillo, G. Personal Identity at a Crossroad Between Private International Law, International Protection of Human Rights and EU Law. *Yearbook of Private International Law*. 2009, 11: 143–156.

75. Schabas, W. A. *Right to a Name Protected by Right to Privacy*. PhD Studies in Human Rights [interaktyvus]. 2010-12-13 [žiūrėta 2011-04-20]. <<http://humanrightsdoctorate.blogspot.com/2010/12/right-to-name-protected-by-right-to.html>>.
76. Van Langendonck, W. *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2007.

Kiti literatūros šaltiniai

77. Ambrazas, V. Ar bus uždrausti tikrieji vardai? *Lietuvos rytas* [interaktyvus]. Vilnius, 2007-05-24 [žiūrėta 2011-01-20].
78. Communication No. 1621/2007, *Raihman v. Latvia* (Views adopted on 28 October 2010, 100th session). *Report of the Human Rights Committee*. 2011, A/66/40 (II): 360–372.
79. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. Vilnius, 2000 [žiūrėta 2010-09-28]. <<http://www.lki.lt/dlkz/>>.
80. ES regionų kultūros politika. Ar neprasime savitumo? *Žemaičių žemė*. 2002, 2: 41.
81. Explanatory Report on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Strasbūras, 1995 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_H\(1995\)010_FCNM_ExplnReport_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_H(1995)010_FCNM_ExplnReport_en.pdf)>.
82. Informacija apie 2006 m. gruodžio 7 d. Europos teisės departamento pateiktas Europos Bendrijų Teisingumo Teismui Lietuvos Respublikos rašytines pastabas byloje C-353/06. *Europos teisės departamentas prieš Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-01]. <<http://www.etd.lt/index.php?1663759018>>.
83. Išsamus atsakymas į kreipimąsi „Daugiau dėmesio teisei lietuvių kalbos apsaugai!“. *Valstybinė lietuvių kalbos komisija* [interaktyvus]. 2008-01-14 [žiūrėta 2011-01-20]. <<http://www.vlkk.lt/lit/naujienos/naujiena.1002.html>>.
84. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2011 m. gegužės 2 d. pasiūlymas Nr. (1.16.) 7R-3560 „Dėl Europos Komisijos 2010 m. gruodžio 14 d. Žaliosios knygos KOM(2010) 747 galutinis „Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-02]. <http://ec.europa.eu/justice/newsroom/civil/opinion/files/110510/public_authorities/lithuania_mijnust_lt.pdf>.
85. TCBK 2011 m. balandžio 28 d. nuomonė Dėl Europos Komisijos 2010 m. gruodžio 14 d. Žaliosios knygos KOM(2010) 747 galutinis „Mažiau administracinių formalumų piliečiams.

Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-02].

<<http://www.ciec1.org/InfoCodees/TravauxEnCours/LivreVert/LIVREVERT-REPONSESCIEC-28.4.2011.pdf>>.

86. Valstybinės kalbos politikos 2009-2013 m. gairių projektas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-20]. <<http://www.vlkk.lt/lit/10110>>.

87. Vilniaus miesto pirmasis apylinkės teismas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-30]. <<http://vilniaus1.teismas.lt/Naujienos/10>>.

SANTRAUKA

Užsieniečių pavardžių rašymas ir Europos Sąjungos teisės įtaka

Pastaruoju metu dėl ES gyventojų mobilumo iškilo nemažai asmenvardžių vartojimo dokumentuose problemų, kurių esmė yra asmens teisių ir kai kurių nacionalinių teisės normų sankirta. Kyla klausimas, kaip turėtų būti rašomos užsieniečių pavardės priimančiojoje valstybėje narėje. Siekiant tai išsiaiškinti, magistro baigiamajame darbe analizuojama vardo samprata, jo funkcijos ir ypatybės. Aptariama vardo vieta kalbos sistemoje, kuri dažnai tampa ginčų objektu, siekiant priimti teisės aktus užsieniečių pavardžių rašymo srityje. Taip pat skiriamas didelis dėmesys teisės į vardą analizei. Siekiant išsiaiškinti pavardžių reglamentavimo ypatumus, pateikiama tarptautinių, ES ir nacionalinių teisės aktų analizė. Taip pat darbe analizuojama ESTT ir EŽTT praktika, susijusi su pavardėmis. Ypatingas dėmesys skiriamas visai neseniai ESTT nagrinėtoms *Sayn-Wittgenstein* ir *Runevič-Vardyn* byloms, kurios doktrinoje dar neanalizuotos.

Doktrinos analizė leidžia teigti, kad vardas yra asmens tapatybės dalis, egzistuojanti privatumo ir viešumo sankirtoje. Pagrindinės vardo funkcijos yra asmens individualizavimas ir identifikavimas. Teisės aktų analizė rodo, kad teisė į vardą yra garantuojama visiems asmenims nuo pat gimimo. EŽTT ši teisė yra ginama, remiantis EŽTK 8 straipsniu, kaip teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą dalis. Ilgą laiką ESTT laikėsi pozicijos, pakankamai palankios fiziniams asmenims, ginčijantiems administracinę tvarką dėl pavardžių rašymo civilinės būklės aktų įrašuose. Teisės į pavardę pažeidimai buvo traktuojami kaip didelė grėsmė ekonominėms laisvėms bei veiksnys galintis lemti diskriminaciją pilietybės atžvilgiu, todėl buvo ginami itin griežtai. Naujausia jurisprudencija rodo, kad šiuo metu ESTT vis didesnę dėmesį skiria nacionalinio identiteto apsaugai, kuri daugeliu atvejų leidžia pateisinti teisės į vardą ribojimus. Dėl šios priežasties asmenų galimybės apginti teisę į vardą tapo ribotos. Todėl daroma išvada, kad ES lygmeniu reikalingas teisės aktas, kuris išspręstų pavardžių rašymo priimančiojoje valstybėje narėje problemas, kadangi nacionalinio reglamentavimo skirtumai šioje srityje gali lemti ES piliečiams garantuojamų laisvių ir teisių pažeidimus.

Reikšminiai žodžiai: Europos Sąjunga, vardas, pavardė, asmens tapatybė, teisė į vardą, teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, užsienietis.

SUMMARY

Writing Foreigners' Surnames and Influence of the European Union law

Increasing mobility of EU citizens leads to many problems related to writing foreigners' surnames in documents. The essence of such situation is an intersection between human rights and national regulation. Therefore the question of how foreigners' surnames should be written in the host member state arises. In order to answer this question, this master thesis analyses the concept, functions and features of name and discusses the place of name within the language system that often becomes a subject of dispute. Special attention is paid to analyze the right to name. In order to find out the main features of regulation of surnames, analysis of international, EU and national regulation is provided. This thesis analyses a case-law of the CJEU and the ECtHR in the field of surnames as well. Particular attention is paid to cases *Sayn-Wittgenstein* and *Runevič-Vardyn* recently examined by the CJEU that are not analyzed in the doctrine yet.

Analysis of doctrine suggests that name is a part of personal identity existing at intersection of privacy and publicity. The main functions of name are individualization and identification of a person. Analysis of existing legal regulation shows that a right to name is granted to every person from his or her birth. The ECtHR protects this right as a part of right to private life, according to the article 8 of The European Convention on Human Rights. For a long time violations of right to name have been treated by the CJEU as a serious threat to economic rights and the factor which can lead to discrimination based on nationality. So the right to name was defended very strictly. The latest case-law indicates the increasing attention of the CJEU to the protection of national identity which allows justifying restrictions of the right to name in many cases. For this reason, the possibilities of individuals to defend a right to their name have become limited. Thus the main conclusion of this thesis is that there is necessary to adopt legislation at the EU level that would be able to resolve problems of writing foreigners' surnames in the host member state, because existing differences in this sphere can lead to violations of main freedoms and rights granted to EU citizens.

Keywords: European Union, name, surname, personal identity, right to name, right to private life, foreigner.